

Мілорад Мавиц

Еротичні історії

Мілорад Навиш

Еротичні історії

Харків
«Фоліо»
2008

СИНИЙ ПІТ

У ті кілька перших днів у Вашингтоні мені весь час хотілося зняти із себе штани. Через вогкість і спеку вони весь час прилипали до тіла.

Мені тоді вже виповнилося 14 років, і мене відіслали самого на кілька місяців з Європи до тітки у Вашингтон. Вона мешкала поблизу Коннектикут-авеню в цегляному будинку. Дідо Джо, як тільки мене побачив, сказав тітці:

— Цей хлопець швидко росте, треба буде витратити на нього трохи грошей. Маєш йому купити кросівки й штани, бо за два місяці він з усього виросте.

Поки він говорив, у кімнаті раптово стало темно, і я здригнувся.

— Не бійся, — сказав дідо Джо і засміявся, — це опосум. Він приходить до нашого вікна пити молоко.

Дідо Джо був рябий, мов змійне яйце, був моїм двоюрідним братом і мав заледве сім років. Він тільки-но почав ходити до школи. Я ніколи не питав, чому його так дивно називають. Тітчина квартира була крихітна, тому коли в неї щоп'ятниці боліла голова, біль сягав чи

не середини лісу за домом. Помешкання знаходилося на першому поверсі й виходило, як і сусідні будинки, на високий зелений ліс, сповнений вологою, білками й опосумами.

Наступного дня дідो Джо потягнув мене «подивитися, що пишуть у лісі». І справді, на стовбурах були прибиті некрологи, оголошення про оренду житла і всілякі інші повістки. На одній рукою був написаний номер телефону і текст:

7 EARLS WANTED!

— Що це значить? — запитав я діда Джо.

— Ти що, не вмієш читати?

— Умію, але кому це знадобилися «сім графів»?

— Ну ти й дурний! Поворуши мізками. Уяви, що твоя думка — камінчик, і нею ти мусиш попасти в інший камінчик і загнати його в лунку!.. Яка сьома літера алфавіту?

Я почав рахувати, загинаючи пальці:

— Ей, бі, сі, ді, і, еф, джі... сьома літера G, — сказав я.

— А тепер склади до купи! G+earls = girls!

— Значить, потрібні дівчата. Для чого?

— Хто їх знає.

І тут у лісі залунала чарівна тиха музика. Я вражено спитав:

— Що це?

— Це Аусенція.

— Що?

— Аусенція. Так зветься одна наша сусідка, а ще пісня з якогось фільму, тому вона її часто ставить і слу-

хає. Вона з Ліми. Про неї розказують одну історію. Я її не дуже зрозумів, а ще прізвисько Аусенції. Її називають Глибокою горлянкою.

— А чому?

— Не знаю. Мама каже, що так негарно говорити. Аусенція колись була черницею, але її згвалтували, і вона пішла з монастиря.

Дідо Джо ніяково всміхнувся й розповів дещо дивне, що, певна річ, я зрозумів, а він, котрий розповідав, — ні. Він був ще надто сопливий.

Тоді ми побачили ще одне оголошення, прибите до стовбура.

G   WANTED!

Я не хотів питати, що значить це оголошення, а зірвав його і забрав із собою.

Удома я витягнув його з кишені й додав: G +eyes wanted! Отже, GUYS WANTED, що значить — потрібні хлопчики. Удома не було нікого — ні тітки, ні діда Джо, тож я набрав номер, що був в оголошенні, і мені відповів глибокий гарний голос. Я не міг розібрати, чоловічий він чи жіночий, поки не почув:

— Слухаю, Аусенція. Хто мене питає?

— Я за оголошенням, — відповів я.

Сміх на тому кінці дроту, і потім:

— Не дрочи, коли говориш зі мною.

Мов ошпарений, я витягнув руку з кишені, де тримав її за звичкою. Знову сміх.

— Як ви дізналися? — ледве зміркував я, що сказати.

— Дурненький, як, ти гадаєш, я дізналася? Бачу тебе через вікно! Приходь, домовимося. Як я й писала в оголошенні, ти мені потрібен.

— Для чого? — спитав я перелякано.

— Не бійся, я тебе не з'їм. Для однієї гуманітарної місії мені потрібен удаваний шаман.

— А що таке шаман?

— Щось на зразок індіанського чаклуна. Приходь завтра о шостій вечора.

«Клац».

І все.

Само собою, я нічого не сказав ні діду Джо, ні тітці, коли наступного дня увечері пішов до Аусенції. Я легко її знайшов, бо вона знову поставила ту мелодію. Вона мешкала у величезній порожній кімнаті, де була тільки скриня, стілець і підвішений до стелі гамак із великими вічками, сплетений з мотузок двох кольорів. Поріг її кімнати вимовляв різні слова. Коли я заходив, він сказав: «Аж!»

На скрині горіла свічка, хоча був білий день. На стіні висіла барвиста накидка, які носять в Андах священики. Крім того, була ще така сама шапочка в оранжевих кольорах. Аусенція сиділа в гамаку й через соломинку пила з маленького гарбуза чай. Вона дала мені знак сісти на скриню й мовчати, поки не скінчиться пісня.

У неї були накачані силіконом губи, пряме волосся, мов чорна трава, і не було віку. На голові вона мала чоловічий капелюх, а на нозі каблучку. Вона дивилася крізь мене своїми вузькими очима, гарними до болю.

Здавалося, що під пончо у неї чоловічі груди, а стан був оголений, і видно було пупець, помальований у черво-не. Вона пахла білим чаєм. Було таке враження, що вона завжди тут сидить і живе у своїх скляних вечорах, а в іншу пору її ніколи немає. Ніби живе в тій частині дня, в якій повинна.

Щойно пісня скінчилася, вона вимкнула магніто-фон, обернулася і одним неймовірним, точним і силь-ним плювком загасила свічку переді мною.

— Ти бачив?

— Що?

— Те, чого і ти мусиш навчитися. Пам'ятай, що го-ловне спочатку набрати достатньо слини в роті. Тоді, потренувавшись, зможеш її вистрелити далеко й точно в ціль.

— А що за ціль?

— Ціль у тому, щоб ти мені допоміг.

— А що я за це буду мати?

— Грошей не отримаєш, але якщо в тебе є якісь клопоти й труднощі, я можу допомогти. Це буде пла-тою. А тепер іди і не приходь, поки не навчишся по-стрілом слини з рота попадати в щілину в замку. Додо-вилися?

І я пішов додому, якщо так можна було назвати тіт-чину квартирку. І тренувався. Старанно тренувався. При-кріпив на дереві в лісі бляшанку з-під пива і плював у дірку. Через тиждень знову пішов до Аусенції і плюв-ком загасив свічку, яка горіла, чекаючи на мене, на її скрині.

— Гарний початок, — сказала Аусенція і посадила мене біля себе в гамак. — Чудово, тепер я маю розповісти тобі одну невеличку історію, важливу для нашої справи. Високо в горах над Лімою жив сеньйор Евсебіо, чаклун. Носив ось таку накидку й шапочку, які ти бачиш тут на стіні. Щочетверга на «чаклунському базарі» він сидів на бочці, і ми, дівчатка різного віку, від п'яти до тринадцяти років, приходили дещо йому показати. Ми стояли одна за одною і, коли підходила наша черга, розстібалися, задирали пончо й показували йому груди. Він їх оцінював, обмацував, пощипував соски і, якщо був задоволений, казав: чудово! або: дуже, дуже добре, або: буде ще краще, не хвилюйся, вони ростуть! — і давав кожній по монетці. Та іноді він казав: це нікуди не годиться! Ти мало стараєшся! — І такий не давав нічого.

Деякі з заможних батьків, коли довідалися, куди ходять щочетверга їхні доньки, намагалися перешкодити цьому. Давали дітям гроші, щоб не ходили. Тоді Евсебіо перестав давати нам монетки. А ми все одно приходили, і ті гроші, що діставали від батьків, віддавали сеньйору Евсебіо.

Сьогодні я розумію, що він знав, як дівчаток, котрі були найслабшими у цій такій важливій для жінки справі, примусити розвиватися й виростити якщо й не завидні перса, то принаймні соски, мов ягоди ожини. А тебе я взяла за помічника, щоб ти тут виступив у ролі дона Евсебіо. Тому що й тут дівчаткам страшенно бракує когось, хто б нагадав їм, що треба розвиватися. Я тебе навчу, як він це робив. Візьми оті ножиці й відріж у мене кілька волосків. Тільки якомога довших. Тепер на якийсь

час забудь про себе, бо в тому, що ти зараз робитимеш, важливий не ти, а жіноча істота, котрій ти допоможеш дещо збагнути у власному розвитку.

Аусенція скинула з себе пончо, і моїм очам відкрилися її груди: пласкі, але з величезними сосками, що стирчали, мов пальці. Ті соски мали щось таке, наче два хребці, верхній, круглий і більший, і нижній, вужчий, ніби якась шия. Ті два її гриби були темно-фіолетові з малиновим відтінком. Вона мені сказала зробити дві петлі з волосків і надягнути на її соски.

Коли я це зробив, звеліла затягнути петлі, але обережно, щоб її не поранити. Потім вона знову надягла пончо, і на сьогодні це було все. Вона провела мене без зайвих слів, сказала прийти завтра знову і поставила свою пісню.

Тієї ночі я не спав. І чого я тільки не робив із собою.

Я ледве дочекався вечора й пішов до Аусенції. Її поріг сказав: «Тяжко!», наче йому заболіло, коли я наступив на нього. Аусенція стояла посеред кімнати, коло її ніг на підлозі була тарілка, повна різнокольорових предметів, що здалека скидалися на цукерки й шоколадки.

— Що це? — спитав я.

— Це ти.

— Я?

— Так. Точніше, це твої енергії, злі та добрі. Ось у цьому камені заховане твоє завтра, у цьому — твої бажання, отут — майбутні хвороби твоїх ніг, а це твоя голова. Оце зелене — твій чоловічий член. І так далі.

— Я не вірю. Звідки все це тут, у тебе?

— Значить, ти не зрозумів. Добре. У природі існує багато мов. Людина їх поволі забувала — століттями й тисячоліттями, доки в неї не залишилася лише одна говірка, мова людей. Одна з тих забутих мов потрібна буде нам для нашої справи. Тому ця тарілка тут. У ній різними барвами представлені чимало тих мов, що їх люди вже не пам'ятають. Ти теж не пам'ятаєш. Я не буду тобі пояснювати, як вони потрапили в мою тарілку. Скажу тільки, що привезла їх з Анд. Тепер іди до лісу, зірви два листки з будь-якого дерева і принеси їх у роті. Вони тобі замінять мови, які ти забув ще задовго до народження.

Коли я приніс листки, вона сказала:

— Оця ось штука з кістки, загорнена в полотно, — це твій нюх. Його треба навчити, щоб він заговорив однією з тих забутих мов, щоб відчув, коли в поті жінки чи чоловіка з'явиться страх.

І опустила листок на блакитний згорток. Потім підійшла до свого гарбуза, помішала в ньому соломинкою і дала мені понюхати. Пахло чимось гірким і різким.

— Запам'ятай цей запах.

— Що це?

— Це «синій піт» — запах страху. Коли його відчуєш, знатимеш, що той, від кого так пахне, злякався. А знаючи, будеш поводитися так, як треба.

— Оцей другий згорток у рожевому — то твій розум. Треба буде його розворушити. Йому доведеться працювати двома мовами, а не одною. Але я маю на увазі не англійську чи іспанську. Ідеться про оті забуті мови. Ти знаєш, що таке комп'ютерна миша?

— Знаю. Вона має клік.

— Так. Але має і подвійний клік. Ось так повинен працювати твій розум.

І Аусенція опустила листок на той згорток.

— На сьогодні це все. Не забудь прийти в четвер увечері.

У четвер увечері я вийшов із тітчиної квартири, замкнув її і з трьох метрів плювком поцілив у щілину замка. Я був задоволений. У лісі панував тугий уламок тиші, в якому кожен звук висне нерухомо, мов комашка в бурштині.

Коли я увійшов, поріг сказав: «Чекай!» Аусенція сиділа у своєму гамаку, а її ноги звисали через його край. Вона була омита сонцем і зовсім гола. Не підвелася, щоб мене зустріти. Я обійшов довкола неї і став біля її ніг. Вони були трохи розведені, і я побачив між ними дві гарно заплетені косички. Я скам'янів, а вона крижаним голосом сказала:

— Духота. Вогкість і спека. Це з лісу. Хіба тобі не хочеться скинути з себе оті грубі штани?

— Хочеться. Причому весь час. Вони геть прилипли до мене.

— Ну то зніми їх!.. Отак, щоб я тебе бачила...

І тоді сталося щось неймовірне. Плювком вона поцілила мені у член з такою силою, що я мов загіпнотизований витріщився на неї. А потім сказала:

— А тепер ти!

Я вистрелив струмінь слини і попав у щілину Аусенції просто між отих двох косичок. Аусенція заплескала

в долоні, потягла мене до себе, і ми стали кохатися. Вона навіть не вставала з гамака, а я взяв її стоячи крізь вічко у сітці, гойдаючи її разом з її ложем. Коли все скінчилося, вона сказала:

— А тепер швидко одягайся, скоро почнуть підходити дівчатка.

І надягла на мене поверх мого одягу барвисту накидку дона Евсебіо. Вона натягала мені на голову шапочку, коли увійшли перші дві дівчинки. Одній було десь із сім, а другій, негритянці, років десять.

Я сів на скриню, а вони підійшли і розстебнули сорочки. Аусенція кивнула мені, і я почав виконувати обов'язок дона Евсебіо. Того дня я став удаваним шаманом. А кожна з дівчат дала мені кілька центів.

Я мав п'ять відвідувачок, а коли все закінчилося, Аусенція поставила свій музичний запис і вляглась у гамак.

— Тепер тобі зрозуміло, що ми, перш ніж ти станеш виконувати роль шамана, повинні були кохатися. Інакше б ти збуджувався, коли не слід. І через кого не слід. А чаклун не має права розпалятися, коли обдивляється жіночі груди...

Ось так було того дня. Коли я вже йшов, наважився запитати нарешті про те, що мене давно гризло:

— Аусенціє, скажи, чому тебе називають Глибокою горлянкою?

Вона засміялась і сказала:

— Не знаю, чи варто тобі показувати чому. Я помірю до наступного четверга. Бо, якщо я це зроблю, ти

більше не захочеш кохатися зі мною так, як сьогодні. Більше нічого не питай...

У четвер, коли я прийшов, Аусенція не лежала гола в гамаку, як минулого разу. Вона була вбрана в чорне мереживо. Сиділа в гамаку і гойдалася. Покликала мене жестом, розстебнула мене і зробила мені те, чого я ніколи не забуду. Глитнула мене, мов курячу ніжку, похитуючись у своєму гамаку. Вперед-назад, вперед-назад, усе глибше й глибше, поки я весь не потонув у її глибокій горлянці. Я страшенно злякався. Тоді вона почала мене ковтати. Минали довгі, усе солодші секунди, а вона все ковтала, ковтала мене хвилини, години, тижні, ковтала цілу осінь і цілу зиму. Коли виповнився рік, усе було скінчено. Тепер я був кимось іншим, кимось третім, кимось, мені самому не відомим.

Так я дізнався, чому в Аусенції таке прізвисько.

Того дня до мене прийшли тільки дві дівчинки. На мені, певна річ, були накидка і шапочка шамана. Одна з відвідувачок була не набагато молодша за мене, але грудей не мала. Я одразу відчув на її шкірі запах страху. Той різкий і гіркуватий запах «синього поту». Вона боялася. Я приголубив її, відрізав у неї пасмо волосся і зав'язав петельки на кожний сосок, від чого вони трішки почервоніли й набрякли.

— Добре. З часом виростуть, — підбадьорив я її, і вона відійшла збентежена, стурбована, але, можливо, й задоволена.

На прощання я поцілував Аусенцію в уста й рушив до дверей. На порозі обернувся і сказав їй:

— Дякую. Ти чарівниця.

— Так і є, — відповіла вона з якоюсь завтрашньою усмішкою на губах і поставила свою пісню.

*

Був задушливий вечір, я сидів удома сам і чекав на сходах перед дверима, коли дідो Джо повернеться зі школи, а тітка з роботи. Усередині повітря було важким. Надворі високо наді мною, між вершечками ялин і сосен, шуміли, наче море, хвилі вітру. Тоді й з'явився зненацька хлопець із бейсбольною битою. Він став розмахувати нею, наставив її товщий кінець на мене й зупинив у міліметрі від моїх зубів. Потім знову почав її крутити, зупинивши тепер біля моєї шиї. Тоді штовхнув мене в кімнату. З усього судячи, він був молодший за мене — чорношкірий і зі світлими нігтями, мов мигдаль.

Він був величезний і мав прозорі очі, від яких у мене кров застигла в жилах.

— У мисочці на столі маєш десять доларів для таких, як ти, візьми й вали звідси, поки мій брат не повернувся з міста, — сказав я йому і відступив так, щоб він, коли захоче стати напроти мене, мусив повернутися спиною до вікна.

— Не заливай, — відповів він, — давай усе, що тут маєш, інакше скручу тобі шию, як курчаті.

Думати треба було блискавично. Я почав збирати слину в роті й молив Бога, щоб опосум стрибнув на вікно, що доволі часто траплялося о цій порі.

— Я не знаю, де вони тримають гроші, я з Європи, а тут у гостях. Сам бачиш, я ледве можу зліпити два слова по-англійськи. Почекай, хай прийде мій брат, він тобі покаже, де гроші.

— Не свисти, я не боюся ні тебе, ні твого брата.

— Тоді почекай його, а поки що випиймо кока-коли, така спека...

Не чекаючи його згоди, я взяв із холодильника пляшку й простягнув йому.

У його очах зблиснув якийсь сумнів.

Лівою рукою він схопив пляшку і перехилив, але майже в ту ж мить ударив биткою по склянці на столі. Розлетілося скло, він відкинув пляшку й рушив до мене.

У його очах знову зблиснуло щось наївне і в той же час хиже. І тут задзвонив телефон.

— Брати слухавку чи не брати? — спитав я його. Він розгубився й прошипів:

— Хто це?

Тоді я відчув, що він укривається потом, і занюхав отой гостро-гіркий запах страху. Синій піт. Це мене підбадьорило.

— Мабуть, моя дівчина.

— У тебе є дівчина?

— Так.

— Яка вона?

Я розкажу тобі про неї все, поки ми чекаємо на мого брата.

Зі слиною в роті я почав розповідати, потроху посуваючи незваного гостя так, щоб той усе більше повертався спиною до вікна.

Моя дівчина колись була черницею. Десь в Андах, це у Південній Америці. Вона була незаймана. Якось вона йшла через ліс, коли з кущів вискочив якийсь чоловік і згвалтував її. Коли все скінчилося, він запитав її:

— Що ти скажеш у монастирі, коли повернешся?

— Я черниця, я повинна говорити правду. Тож розкажу все, як було. Що я йшла лісом, що з кущів вискочив якийсь чоловік і згвалтував мене сім разів...

— Як то сім разів? — оторопів хлопець. — Я ж тебе тільки раз повалив.

— А ти що, поспішаєш кудись? — запитала його черниця.

Негр розсміявся, а я побачив у вікно опосума. Мій розум тепер повинен був працювати як подвійний клік. Треба було продовжувати історію, поки опосум не стрибе на вікно. Анекдот закінчився надто рано. Я став розповідати далі, збираючи слину.

У монастирі вона, плачучи, звірилась ігумені і спитала, чи є якийсь спосіб, щоб після такої наруги, якої вона зазнала, знову стати чистою й невинною, як раніше.

— Це важко, але є один спосіб трохи поправити справу... Візьми сім лимонів, витисни з них сік у склянку і випий.

— А це поверне мені невинність? — спитала черниця в ігумені.

— Ні, але прибере з твого обличчя цей паскудний вираз блаженства...

У цю мить опосум стрибнув на вікно, його тіло затулило світло, в кімнаті стало темно, чорношкірий хлопець враз розгубився, не розуміючи, що відбувається, і тоді я одним плювком поцілив йому просто в око.

— У мене СНІД! — крикнув я йому, прошмигнувши повз нього з квартири надвір і далі на Коннектикутавеню.

Певна річ, я збрехав. Та він не міг про це знати.

Зрештою, я теж тоді ще не міг знати, є він у мене чи ні.

ДЕВ'ЯТЬ ДОЩІВ

Дві жінки та один юнак подорожують. У нього окуляри «Rayban», а під величезною чорно-білою джелабою — лише пояс і парфуми «Табас». На плечах він несе дерев'яну скриню циліндричної форми з трьома ручками, зробленими з корабельної мотузки. На скрині вирізано якийсь напис, а поверх нього стоять дві свинцеві печатки. На одній печатці відбиток трикутника, на другій — зірка в колі. Жінки несуть по черзі шкіряну лійку для поливання квітів, яка їм слугує за дорожню торбу. Там лежать їхні речі, безліч косметичних олівців для обличчя, рук та ніг, а ще кресало. У молодшої на ногах сандалі, а її ступні прикрашені чудовим малюнком, зробленим червоною й білою фарбами, що лежать у тій-таки торбі.

Щойно вони влаштовуються на нічліг (вони завжди винаймають кімнати з величезним ліжком), юнак кидає

в узголів'я скриню й лягає на ліжко, а жінки йдуть у ванну. Сьогодні ввечері старша бережно роздягає молодшу, готує для неї купіль і мие її губкою, яку дістала із сумки. Потім бризкає її парфумами, розчісує і старанно малює їй губи, очі й соски на персах. Усе це жінка, котра могла б їй бути чи то матір'ю, чи старшою сестрою, робить із безмежною і неприхованою любов'ю. Коли все готове, молодша йде в ліжко, де на неї чекає юнак зі скринєю під головою, а старша бере олівці й сідає на килимок біля ліжка.

Не звертаючи на неї уваги, пара в ліжку починає кохатися. При цьому вони знаходяться в позі, що їхньою мовою зветься «трх». Вона сидить на ньому верхи, лицем до його колін. На нього дивляться лише її гарно намальовані підошви; на лівій зображене сузір'я Рака, а на правій — сузір'я Близнюків. В якусь мить, коли дівчина повертає голову, її довге волосся розходитьсЯ, і стає видно, що по спині нижче талії збігає якийсь напис. Уздовж її хребта каліграфічним почерком записані вірші, і юнак читає їх уголос. Він декламує вірші з її шкіри, продовжуючи кохатися з нею:

*Якщо залишу вас позаду себе,
мені вас буде бракувати.
О, чом ви не руків'я березового лука,
якого я завжди беру в дорогу?*

Читаючи, він водить косметичним олівцем по її шкірі, і щоразу, коли доходить до кінця рядка, до місця, де вірш обривається під її талією, добравшись до округлостей, вона досягає вершини задоволення, відчуючи

його в собі, хоча рухи в цій любовній грі мінімальні. Тим часом друга жінка готує олівці й фарби і послужливо тримає їх на мушлі, стоячи на колінах біля ліжка. Тоді юнак, і далі кохаючись із дівчиною, каже:

— А тепер сиди тихо! Хто вийшов останнім, не конче останнім прийде!

І починає каліграфічно записувати у неї на спині рядки, які є продовженням віршів, що їх він щойно читав. Справа посувається повільно, і впродовж вечора та любовного акту він заледве встигає написати на її шкірі три нові рядки.

Потім юнак закінчує свої заняття каліграфією, відкладає убік олівці й фарби і каже:

— Сім рядків достатньо. Це як сім дощів. Вважай, бо захворієш, якщо кінчиш за одну ніч більше ніж сім разів.

А тоді дужим поривом тіла вистрілює у неї сім'я, і воно з силою вилітає з її рота, перетворившись на крик. Усе скінчено, й усі троє провалюються у глибокий сон, який у кожного з них є однаковим і затоплює кімнату вщерть, мов вода. Сон заповнює собою навіть скриню під їхніми головами.

Уранці всі троє продовжують свій шлях з багажем і шкіряною торбою у вигляді лійки. Та ввечері, коли влаштовуються на нічліг, ролі міняються. Молодша жінка з віршами на спині дбайливо мие губкою і вмиває старшу. Потім малює їй обличчя олівцями й фарбами зі шкіряної торби, розчісує і врешті покvapливими рухами креслить лінії на її ступнях, такі, які креслять для гадання по руці. Налякана тим, що на них прочитала, вона сідає в кутку

кімнати і, причаївшись там, наче якесь звірятко, з лютою ненавистю дивиться на те, що має відбутися в ліжку цього вечора. А в ліжку, підклавши під голову скриню, лежить юнак. Він чекає. На ньому лише пояс і крапля парфумів «Табас». А на плечі тавро, на кшталт тих, які ставлять коровам. Точнісінько таке, як одна з печаток на скрині. Та, що має форму трикутника.

Старша жінка виймає зі шкіряної торби крихітне дзеркальце з дверцятами із кутого заліза. Відмикає ключиком дверцята і дивиться у дзеркальну поверхню, до якої доступ мають лише її очі. Задоволена кольором своїх губ, які тепер мають відтінок її рудого волосся, замикає дзеркальце і лягає в ліжку.

Юнак пристрасно накидається на неї. Вони кохаються в ритмі пісні, яку дівчина в кутку також знає. У такт їхнім любовним рухам дівчина у своєму кутку тихим тремтячим голосом наспівує рядки, які стікають їй по спині, мов дощ. Потім вона розжарює на кресалі печатку і ставить нею тавро у вигляді зірки в колі на руку жінки, котра обнімає чоловіка на собі. Чути крик, задушений поцілунком...

*

Іноді, коли обидві жінки ненадовго залишаються в кімнаті самі, молодша падає долілиць на ліжку, а старша поспіхом водить жовтим олівцем по її спині, читаючи вірші, а зеленим звіряє запис на скрині.

— Він усе правильно переписав? — стривожено питає молодша старшу, — я не можу прочитати, що в ме-

не написано на спині. Я відчуваю ці вірші, ніби дощ на шкірі.

— Так. Поки що все правильно переписав! Сім рядків. Лишилися ще два, — з полегшенням встигає сказати старша, перш ніж юнак повертається до кімнати.

*

Наступного чи одного з подальших вечорів жінки знову міняються ролями. Знову молодша опоряджена для кохання, знову сідає верхи на свого коханця, так само тримаючись за його коліна, а він продовжує читати й виводити каліграфічні літери від її рамен до крижів. Тепер тут нарешті всі дев'ять рядків, і вірш, що тече у дівчини по спині, завершено. Він звучить так:

*Якщо залишу вас позаду себе,
мені вас буде бракувати.
О, чом ви не руків'я березового лука,
якого я завжди беру в дорогу?
Якщо залишусь я позаду вас,
страждати буду,
зболений чеканням...
Чом я не лук,
з яким ви йдете вранці полювати?*

Коли написано останній, дев'ятий рядок, який стікає вздовж хребта молодій жінки, всі троє, знеможені, поринають у сон. І не прокидаються навіть тоді, коли в заснулім домі протяги гримають дверима, викидаючи з замків ключі, наче кулі.

Та ніхто з них не забуває, перш ніж заснути, міцно вхопитися за свій держак на скрині. Вони сплять, учепив-

шисть за свій шматок корабельної мотузки, з якої зроблені ці ручки, і пильнують, щоб була хтось із них не вкрав і не втік із тим, що сховано у скрині за трьома печатками.

ЛЮБОВНА НАУКА З ОСТРОВА ЛЕСБОСА

— Георгіно, я знаю, ти сьогодні не йдеш до театру, як кажеш мамі й татові. Ти йдеш кохатися. Розкажи, як це робиться з чоловіками?

— Не знаю.

— Не бреш! А правда, що у них між ногами росте мох, і з нього — фіолетовий гриб? І що жінки, коли хочуть кохатися, з'їдають той гриб?

— Помовч, Анджело, ти ще дурне крикливе дівчисько й нічого не тямиш. Як і ті шмаркачі, з якими ти після школи ходиш на чай. Вони ще думають, що в тебе між ногами пір'я росте. І взагалі, для цього чоловіки взагалі не потрібні.

— А що потрібне?

— Ось оце, — сказала Георгіна, відкрила свою вечірню торбинку у вигляді шовкового чайника й вийняла з неї чоловічий член, зроблений із рожевого каучуку. Помахала ним у сестри перед носом і прошепотіла:

— Я вже два рази сама себе роздівочила оцим прутком... Його звати Петкутин. Від нього трохи кровить, але мені так приємно. І буду ще... Але ти в цьому нічого не тямиш, краще зашнуруй мені корсет. Я запізнююся...

Таку розмову провадили дві сестри Шербан, восьмирічна і п'ятнадцятирічна, котру служниця Домазета саме повинна була відвезти до театру, потім зачекати на неї у фойє і після вистави доправити додому, адже Георгіна була вельми дорогоцінною панною.

Коли вони їхали до театру, служниця сказала:

— Панно Георгіно, можна вас дещо спитати?

— Сьогодні всі про щось питають. А я не люблю, коли до мене чіпляються з питаннями... Питай уже, тільки швидко.

— Що відбувається там, усередині, в театрі, поки я чекаю надворі?

Домазета була двадцятирічна дівчина з бистрими очима й ледачими персами, з волоссям кольору воронного крила, зав'язаним у вузол, який вона прикрашала цукеркою в шовковій обгортці.

— Ти що, Домазето, ніколи не була в театрі, тобто ніколи не дивилася вистави?

— Ні, тому й питаю.

— Ну, театр — це такий дім, де кожного вечора помирає один і той самий актор. Буває, і сто разів може вмерти.

— Ви мене, панно Георгіно, обманюєте. Хіба таке може бути?

— Може, тому що театр також помирає щовечора вже тисячі років...

На цьому місці можна було б сказати, що панна Георгіна справді інколи обманювала. Але не свою служ-

ницю Домазету, а свою сестру. Широ кажучи, вона йшла до театру не для того, щоб побачитися з коханцем, але сподівалася когось там зустріти. Панич, що сидів того вечора поруч із нею, мав гарне чорне волосся, на якому видно було, де пройшовся гребінець із козячого рогу, тому що голова хлопця вкрилася рясним потом. Георгіна бачила його вже не вперше, хоча досі не перемовилася з ним ані словом. Перш ніж погасло світло, він усміхнувся до Георгіни крізь піт і простягнув їй програмку вистави, бо для себе вона забула купити таку при вході. Георгіна подякувала й сказала:

— Я зауважила, що в театрі ваше місце завжди біля мого, як так виходить?

— Дуже просто. Мій камердинер завжди чекає перед касою, коли прийде ваша супутниця, і купує квиток після неї, завжди поруч із вами.

— Зрозуміло. Але навіщо?

— Я люблю саме це місце в партері.

— Якщо ви його любите, то чому так пітнієте? Ви завжди так пітнієте?

— Ні, ніколи. Я пітнію тільки в театрі.

— Це актори так на вас впливають?

— Не актори.

— А хто? Акторки?

— Ви на мене впливаєте. І, до речі, це не піт. Це моя сперма, яка виходить через усі пори тіла, коли ви так близько.

— Що таке сперма?

— Ви не знаєте, що таке сперма? Справді?

— Уперше чую це слово. Звучить як латинська назва якоїсь хвороби.

— Це грецьке слово, а не латинське.

— Звідки ви все це знаєте?

— Я вивчаю версифікацію.

— Знову ви мені підкидаєте щось незрозуміле. Як це перекладається з латини?

— Версифікація — це наука про побудову вірша.

— Он як? Звучить учено і дуже складно. Ви гарний фахівець у цій вашій галузі?

— Непоганий. Кращого знайти буде важко. І я б міг вам дохідливо пояснити усе про сперму. Але не тут. Надто багато людей...

У цю мить опускається завіса і на сцені з'являється алея з лавочками над морем.

Після першої дії, коли опустилася завіса і глядачі загомоніли, одна по одній засвітилися лампи, а хлопець, який усе ще пітнів, прошепотів Георгіні:

— У мене є пропозиція. Після цієї дії буде антракт. Я мешкаю у віллі навпроти театру. Це та, де сад з огорожею із залізних прутів, а в саду — церківця. Ви напевно її помітили, коли їхали сюди.

— Помітила.

— Приходьте на шампанське й інжир, а я вам поясню усе, що стосується сперми.

— Не можу.

— Чому?

— У фойє на мене чекає проводирка, щоб відвезти мене додому. Та сама, котру, як ви казали, вже знає ваш камердинер.

— Але ми повернемося до театру до початку п'ятої дії, і після вистави ви поїдете додому з вашою проводиркою, як і приїхали, а вона нічого не помітить, бо ми прокрадемося через службовий вхід і, перш ніж почнеться остання дія, повернемося тим самим шляхом назад у театр і сядемо знову на свої місця.

— Усе одно не можу.

— ?

— Я ще не вийшла заміж.

— А яке відношення це має до моєї пропозиції?

— Має, і власне до цієї пропозиції. Я ще не вийшла заміж за вас. Якби я була вашою дружиною, то пішла б у ваш дім, а інакше не можу. Мама не дозволяє.

— А ви маєте намір вийти за когось іншого?

— Ні.

— Ну, то немає жодних перешкод. У маєтку ми маємо священика, він відімкне церкву й обвінчає нас, перш ніж ви увійдете в мій дім, як вінчав і моїх батьків, і мою бабцю.

— І все це до п'ятої дії?

— Так. Ми все встигнемо до п'ятої дії. Ходімо, дякую вам!

*

Надворі опускалася тиша, немов імла. Розстилася на півметра над землею. Увійшовши в парк біля вілли, вони побачили ставок. Він лежав, наче дзеркало, загублене у траві, і в ньому відбивався місяць. Зелений. Мов потопельник. Посеред ставка, ніби дірка у дзеркалі, лежав крихітний острівцець. Над ставком стояв дім священика.

— Отче Григорію, ви ще не лягли спати? Відчиніть, у нас гарна новина, зараз буде вінчання! Отче Григорію, відчиніть, якщо не спите! Якщо спите, прокидайтеся!

Георгіна слухала ці слова, помітивши зі здивуванням, що язик її господаря, як і мова, дірявий, наче швейцарський сир. Коли йому бракувало якогось слова, панич Кантемир, бо так він називався, не соромлячись вставляв, щоб залатати дірку, відповідне французьке слово. Його мова нагадувала англійську ковдру з клаптиків із французькою шовковою підкладкою, яка просвічує крізь дірки. Тим часом Георгіні стало не до цих спостережень, тому що події враз почали розвиватися з неймовірною швидкістю. Не лише отець Григорій, а й стара кухарка Міліна, і камердинер Теодор, показний хлопець, раді були догодити своєму господарю й працедавцю, тож вінчання відбулося за всіма правилами, їх записали у книги, замкнули церкву й зайшли в дім, де потріскували дрова у вогнищі й чекав стіл, накритий на одну особу, тому що молодий пан Кантемир мешкав сам. Швиденько поставили ще один набір для молодії, і перед ними опинилися обіцяний інжир та келихи для ігристого вина. Під картиною з мавпами, що моляться богам Сонця Ра, була полиця з грамофоном. Грамофон мав золоту трубу й гору платівок із зображенням собаки, що слухає. Почали танцювати фокстрот. Коли дійшли до квік-степу, Кантемир поцілував Георгіну. Вона відчула в роті його величезний дірявий язик зі смаком слив. Георгіна тоді припинила танцювати, завмерла, дивлячись йому в очі, й рішуче вимовила:

— Я маю дещо тобі сказати.

— Слухаю.

— Гадаю, я не зовсім незаймана.

— Про що ти? Як це ти не знаєш, незаймана ти чи ні?

— Не знаю, — відповіла вона, схопила свою шовкову торбинку й витягла з неї чоловічий член із рожевого каучуку. — Гадаю, я частково позбавила себе цноти ось оцим.

— Бог з тобою, Георгіно, де ти знайшла цю чудасію?

— Це не чудасія. Він зветься Петкутин, і я його вкрала. Моя тітка Ісидора така красуня, і я обожаю порпатися в її речах і пляшечках з усякими водичками для краси. Прутьень я знайшла в її ящику з білизною.

— І тепер береш це з собою навіть до театру?

— Так. Як тільки на сцені відбувається щось збудливе, я його стискаю так, щоб ніхто не бачив...

Після цих слів Кантемир пирснув зі сміху, обійняв Георгіну і почав її роздягати, примовляючи:

— Не турбуйся, лялечко, зараз ми все за три кроки владнаємо.

Тоді взяв з її торбинки помаду й намалював їй спочатку губи, а потім — соски на грудях.

— Ну ось, тепер ти маєш чудові червоні очі, мов від кору, — додав він, а вона розплела своє довге волосся, і він узяв її в тому волоссі, як у постелі...

*

— Це все сталося так швидко, я не встигла й оком змигнути, наче якийсь вибух, — сказала після всього Георгіна, — б'юсь об заклад, що смерть триває довше!

Вони лежали горілиць і дивилися у стелю.

— Одна цариця, не пам'ятаю яка, — шепотіла Георгіна, — казала, що стеля — найкращий краєвид. Це правда, але тільки поки кохаєшся. Опісля це сумна картинка, навіть якщо на стелі птахи та квіти, мов у курнику, ось як тут у тебе... Тепер ми молоде подружжя, правда?

— Так.

— Я бачила стільки подружніх пар, що весь час робили одну помилку за одною. І одну дурнішу за одну. Як нам у шлюбі уникнути таких дурниць?

У відповідь Кантемир сказав:

— Завжди пам'ятай, що я, твій чоловік, не винен у тому, що ти жінка. І все буде гаразд...

Цих слів Георгіна не чула, тому що вже поринала у сон...

Заснула вона першою, тож першою і прокинулася. Лежала й дивилася на нього. Він був величезний, вродливий і голий. Поки він спав, дрімливі пальці ковзали по власному тілі зі швидкістю, якій кілька тисяч років. Він ськав себе у напівсні й облизаними нігтями шкріб і дряпав мозолі, шкірочку родимок і ороговілої тканини в якомусь атавістичному інстинктивному пориві пралюдини, яка, коли спить, є ближчою до тварини, ніж до жінки... Довкруг його члена, біля основи, було червоне кільце. Георгіна не могла зрозуміти, чи те кільце від її помади, чи від її крові.

— Кантемире, Кантемире! Ми запізнаємося до театру! Уже, мабуть, закінчилася п'ята дія!

— Мови нема, — сказав він, прокидаючись, — оце щойно почалася третя...

Він уже цілком оговтався від сну, повернувся з праїсторії в сьогодення і звелів принести їм поїсти. Коли для них знову накрили стіл і принесли обід, Георгіна, поки вони їли, стала безпомильно вгадувати, з чого приготовані страви, і з дитячою втіхою перелічувати інгредієнти:

— Три яйця, одне перепелине... петрушка, воловина... вогонь із виноградної лози, морська вода... Чудово... Тільки уяви, що мені наснилося.

— Коли?

— Щойно... У мене швидкі сни. Снилось, що я ніяк не можу вийти заміж і що не маю хлопця. А я ж ось заміжня і маю тебе. Хто це снить у мені?

— Поміркуй! Або ти бачиш свої вчорашні сни, або помінялася снами із кимось. Якщо додумаєшся, хто б це міг бути, досить буде йому зателефонувати, і — хоп! — усе повернеться до норми.

Георгіна встала з-за столу, вийшла в передпокій, де до жіночого сидла був причеплений телефон. У нього був держак із зеленого каменю, завжди холодного. Вона вмостилася на сидлі, набрала номер і сказала у слухавку:

— Слухай мене уважно, сестричко. Я бачила уві сні ту чайну, куди я не ходжу, а ти весь час там сидиш зі своєю шкільною компанією. Я й назву її прочитала: «Біля синього диму». Я там ніколи не була, а ти була. Отже, вигляд і назва тієї чайної може з'явитися тільки у твоєму, а не в моєму сні. І я, певна річ, здогадалася, що це значить. Ану перестань негайно посилати мені свої сни і красти мої. Досить. Я тобі дам прочуханки, як тільки вернуся...

І Георгіна поклала слухавку.

— Так, із цим покінчено, — додала вона й запитала Кантемира: — Коли ти мені щось розкажеш зі своєї спеціальності? Як там воно називається...

— Сперма?

— Та ні, бачу, ти вже не пітнієш поряд зі мною. Оте інше. Щось таке латинською і пов'язане з віршами.

— Версифікація?

— Так!

— Ну, це не важко. Але май терпіння, бо спочатку йде теоретична частина і тільки потім практичні заняття.

— Якщо ти збираєшся вчити мене, як складати вірші, то краще й не починай!

— Та ні. Ми візьмемо як приклад вірші, уже складені дві з половиною тисячі років тому, тож тобі їх не доведеться писати. Їх написала одна жінка. Вона була вродлива, жила давним-давно на одному чарівному острові, що зветься Лесбос.

— Її звали Сапфо, — додала Георгіна, — бачиш, я знаю.

— Вона придумала прекрасну строфу, чотиривірш грецькою мовою. Стародавні греки вимірювали відстань між Землею та небесними тілами, вимірювали час і тривалість слів. Останнє було для них важливе задля складання віршів. Вони будували кораблі так само майстерно, як і вірші. За основу вони брали правильне чергування довгих та коротких складів.

— Кантемире, це все надто заплутано. Якщо ти так будеш продовжувати, я знову засну і ми запізнимося до театру... Я нічого не розумію, що ти сказав.

— Усе ти зрозумієш, тільки трішки потерпи... Групи з двох чи трьох частин слова, тобто складів, називаються стопами. У цих стоп були свої назви, які й сьогодні гарно звучать: наприклад, дводольна стопа, яка мала довгий склад, а за ним короткий, тобто наголошений і ненаголошений, звалася «трохей».

— І яке слово трохей? Тато?

— Правильно. Ідемо далі. Тридольна стопа, що містить один довгий і два короткі склади, тобто один наголошений і два ненаголошені, мала назву «дактиль».

— Любощі!

— Ти чудово все зрозуміла, і це зовсім не важко... Сапфо скомпонувала з цих стоп славетну строфу, яка й понині застосовується в поезії і зветься на її честь...

На цьому місці Георгіна перервала лекцію, встала з-за столу й потягла Кантемира в ліжку.

— У нас немає стільки часу на теорію, — сказала вона.

— Ти маєш рацію, — погодився він, — практичну частину Сапфо також виконувала в ліжку.

І тоді Кантемир показав їй, що значить сапфічна строфа на ділі: він почав з довгого, сильного удару, від якого в Георгіні з'явилося відчуття, ніби він пронизує її аж під горло, а тоді зробив короткий, неглибокий рух. Потім повторив.

— Оце тобі два «трохеї», — сказав він і зробив один глибокий сильний поступальний рух, а за ним два короткі, нагадавши, що це «дактиль».

— Як приємно, — прошепотіла вона.

Потім знову настала черга двох «трохеїв», і так завершився перший рядок. Усе це Кантемир повторив ще двічі, в дещо швидшому темпі, а тоді прошепотів:

— Наприкінці йде вірш, що зветься «адоніс».

Тут Георгіна закричала:

— Швиденько зроби мені «дактиль»! Вони мені найбільше подобаються!

І він виконав довгий, глибокий рух, потім два швидкі короткі і врешті завдав їй потужного й довгого удару, який завершив неглибоким. Так Георгіна кінчила, і так кінчилася сапфічна строфа.

— Тепер ти розумієш, що нам хоче сказати Сапфо своїми віршами?

— Так! Це порада, як треба кохатися. Любовна лекція з острова Лесбоса. Справді корисна. Але ж ці стопи оце тепер виводив ти. А як вона, жінка, це робила?

На це Кантемир проказав:

*Наче смоква ніжна вона солодка,
що, достигла, вабить з вершечка гілки...
не забути нам про її принаду,
та не дістати...*

— Зрештою, — додав він, — Сапфо мала на своєму острові щось на кшталт духовної школи. До неї приїздили із сусідніх островів дівчата, щоб отримати освіту, а потім поверталися додому, щоб вийти заміж. Любовні лекції з острова Лесбос та еротичні строфи Сапфо були призначені для них.

Потім Кантемир показав Георгіні, як сісти на нього верхи й виконати хореографію сапфічної строфи на ньо-

му. І Георгіна, чиє тіло пам'ятало усе краще, ніж вона сама, зобразило, з невеличкими поправками, що їх вносив Кантемир, усю сапфічну строфу від початку до кінця. Це тіло над Кантемиром говорило всіма мовами світу і солодко шепотіло прадавнє любовне повчання:

*poikilo thron athanat Aphrodita
pai dios doloploka, lissomai se
me m'asaisi med oniaisi damna
potnia thumon...*

*

Трохи втомлені, з очима, зверненими у себе, вони знову дивилися у стелю, і знову Георгіна задала одне з неминучих питань:

— Кантемире, що таке кохання?

— Кохання — це те, що ми недавно робили. Те, що кінчається часто, коли двоє кохають. Коли кохати перестануть, їхнє кохання вже не кінчається часто...

І Кантемир розсміявся. Тим часом Георгіна не відступала:

— Я хочу серйозної відповіді. І скажу тобі, що я про це думаю. Відмінність між двома жінками може бути більшою, ніж відмінність між жінкою та чоловіком. Від цієї відмінності залежить, чи народиться в певному випадку кохання, чи ні...

Та Кантемир не міг чути цих слів, бо задрімав, і Георгіна також задрімала.

Ніч танула над ними, зелений дим підіймався крізь темряву над Кантемировим будинком і тягнувся через

річку десь на той бік міста, де жили батьки Георгіни й сестра Анджела. Коли два дими перемішалися, Георгіна схопилася з криком:

— Ой, ти що зі мною робиш? Ти що, спав у мені?! Як можна?

— Можна, — відповів Кантемир, — чоловіки найчастіше сплять із випростаним членом. Якщо при цьому вони в якійсь гарній жінці, як оце я сьогодні, її дихання уві сні дарує їм найсолодші сновидіння. Так у них навіть буває еякуляція уві сні.

— Знову латина! Переклади!

— Іншим разом, у нас уже немає часу.

— Невже ми запізнилися? — скрикнула Георгіна, на що Кантемир сказав:

— Маємо повертатися до театру. Там саме починається п'ята дія!

Вони поспіхом одягнулись і вискочили з вілли. Надворі панувала тиша, глибока, наче річка По. Ступаючи по тій тиші, мов по воді, вони повернулися до театру. Закінчувалася п'ята дія.

Коли стихли оплески в залі й актори вклонилися в останній раз, Георгіна з Кантемиром поспішили до виходу. Але, як не роззиралися стурбовано по великому фойє, ніде не могли знайти Домазету. Нарешті всі розійшлися, і вони залишилися самі під величезним поліелеєм, який почав потроху гаснути. У дальньому кінці фойє сиділа на диванчику якась старенька з дівчинкою років шести. Угледівши їх, вона підвелася й підійшла до них, тримаючи дитину за руку.

— Ходімо додому, панно Георгіно? — запитала старенька.

— Хто ви? Де моя служниця Домазета?

— Хіба ви не впізнаєте мене? — відповіла старенька, — я Домазета. Ось тільки час зробив своє... А хто цей пан із вами?

— Це мій чоловік Кантемир. Я хочу відрекомендувати його мамі й татові, тож він піде з нами.

— Навряд чи це вам удасться. Ваша мама, наша господиня, вже шість років як померла, а тато ваш упокоївся ще за кілька років до мами. Вона ще встигла побачити своє перше внуча, а ваш тато — ні.

— Яке внуча, про що ви?

— Про Маловразіцу, оцю ось дитинку: це донька вашої молодшої сестри Анджели.

Тоді Маловразіца вдарила Георгіну ногою по гоміліці й сказала:

— Рухайся вже, брехухо! Могла б хоч подзвонити, марудо, щоб ми так не хвилювалися...

ОПОВІДАННЯ ПРО ТРАВУ

У Єгипті є три славнозвісні трави. Перша — та, з якої робили линву для скріплення фараонової сонячної барки, адже вона тримається не на цвяхах, а на мотузках, сплених із трави «альфа». Друга — трава для куріння, якою наповнюють наргіле, тобто водяну люльку. Третя трава увійшла в легенду, яку ми тут і повідаємо.

За часів Ель Насира Мухамеда, чийого батька доставили в Каїр з низин Волги, із Золотої Орди, один із єгипетських халіфів прославився тим, що заборонив їсти у своєму палаці та в цілому місті відому страву, що її готують із трави, званої молохея. Легенда, яку склали про цю траву, розповідає, що була у халіфа молода дружина і він її дуже кохав. Якось, повернувшись із ратного походу, спостеріг він, що в її коханні щось не так, як було раніше. Покликав він свого звіздаря й запитав у нього поради.

— Її майбутнє починається раніше, ніж твоє, — мовив планетник. — А ще, — додав він, — понюхай її поцілунок. Можливо, у смакові її губ відчуєш запах чужого поцілунку.

Халіф поцілував свою дружину й відчув у її поцілунку смак молохеї, меленої трави з часником, якою приправляють смажених голубів або зайчатину. Сам халіф не любив цієї страви і знав, що на його кухні її не готують, тож збагнув, що ще хтось, крім нього, залишає печаті на устах його дружини. Хтось, хто не живе весь час у палаці, а приходить із вулиці. Він покликав слугу і звелів йому стати при вході до палацу з запаленою свічкою та наказувати кожному, хто заходитиме, дутися на полум'я. Від кого при цьому почується запах молохеї, того слід привести до халіфа.

Таким способом виявили одну швачку із запахом молохеї, і халіф знову покликав свого звіздаря, поставивши тому неминуче питання:

— І що тепер?

— Коли ти ловиш птаха, то що робиш? — відповів звіддар.

— Ставлю сильце й чекаю, — сказав халіф і став чекати далі.

Якось пополудні посеред смердючої каїрської спеки в палаці з'явився музика й оповідач пригод для недужих, який працював у каїрському «маристані», лікарні для зцілення від очних хвороб. Він дмухнув на свічку й тим самим загасив життя і своє, і свого кохання. Його подих пахнув молохеєю.

Коли його привели до халіфа, він сказав:

— Рослини, тварини, зорі, природа правду носять у собі й ніколи не брешуть. Людина — єдине створіння, яке намагається повідомити правду іншим. Так народжується брехня. Час і правда — дві сторони одної монети, вартість якої не міняється. Вона є чудовим платіжним засобом, і нею завжди торгують. Цей золотий з'явився раніше за золото. Ти, халіфе, з'ясував правду, примусивши мене загасити свічку. Ти отримав золотий червінець правди, та свого щастя ним не викупиш, бо час того щастя минув...

А дружина халіфа після смерті свого коханця звеліла вирізьбити на її дерев'яному стільці для пологів такі слова:

Сиджу на краю життя, на краю війни, на краю віку і на краю кохання, мов корабель на якорі; власник його помер, і немає кому його відв'язати й пустити по річищу.

*

Давно вже немає халіфа, який після того випадку заборонив їсти молохею в Каїрі, давно немає його дружини та її коханця, а молохею їдять і нині й розповіда-

ють при цьому історію про коханців, яких викрила трава. Цю історію додають до молохеї, мов горошинку чорного перцю. А може, й трохи більше.

РАК

Дійові особи

Дуже вродливий юнак під час розмови виймає люльку й закурює. На люльці — жіноча каблучка з рубіном.

Старший пан з бородою, підстриженою у вигляді серпа, та сивим волоссям кольору місячного сяйва. Трішечки рябий.

Панянка підстрижена «під нуль», користується парфумами Black Bulgari, unisex.

(Дія відбувається в паризькому парку Моно та в готелі неподалік. На білій лавці у парку сидить дуже вродливий юнак. Він сперся ліктями на коліна, долоні склав перед обличчям, наче в молитві, а обидва вказівні пальці запхав до носа. Надходять панянка і старший пан, помічають його, про щось мимохідь шепочуться, потім вертаються, старший пан знімає капелюха, і вони сідають поруч із юнаком.)

Панянка

Дозвольте відрекомендуватися. Цей пан — іноземний письменник, не розуміє ані слова по-французькому, а я його перекладач. Щоправда...

Дуже вродливий юнак

Щоправда?

Панянка (ніяковіючи)

Щоправда, можу вам сказати по секрету, ходять чутки, що він переписує чужі романи. Та я не вірю. Я вірю в нього. Цей пан стільки робить для мене, без нього я б загубилася в цьому світі, де все летить кудись уперед. А я, я люблю інколи повертатися. Пан хотів би звернутися до вас з одним проханням.

Дуже вродливий юнак

Так?

Панянка

Та ні, ви не зрозуміли. Ми не коханці.

Дуже вродливий юнак

Ні?

Панянка

Ні! Між нами існує щось на кшталт припливу й відпливу взаємної привабливості, але не більше. Кожен приплив невдовзі гине з відпливом. У тім-то й річ! Ви який знак?

Дуже вродливий юнак

Лев.

Панянка

Ви не з нашої історії, але могли б нам допомогти.

Дуже вродливий юнак

Де?

Панянка

Проблема не в цьому. Проблема в тому — як.

Дуже вродливий юнак

Ось що? А ви який знак?

Панянка

Рак.

Дуже вродливий юнак

Cancer. Ректосценція альфа: 09 h, максимальні значення 7×55 м — 9×20 м, деклінація дельта, середнє значення +20. Знак найчистішої води. Четвертий за порядком знак Зодіаку. Це першого літнього місяця, точніше від 21 червня до 22 липня. Тут володарює Місяць. Отже, ви водяний, жіночий, пасивний і кардинальний знак. Ваша улюблена рослина — латаття. Ваше зодіакальне сузір'я знаходиться на північ від небесного екватора... Послання цього сузір'я: «Як плодове дерево родюче і шляхетне пагілля рідної землі, корінь вона дівочий і стовбур. Усілякі тенета в руці її сплітаються, очі її обвивають сіттю дороги юначі. Земля єси, а не вода і бистре вино...»

Старший пан (аплодує)

Браво!

(Щось довго шепоче на вухо панянці, а вона зовсім коротко перекладає це дуже вродливому юнакові, теж на вухо.)

Дуже вродливий юнак

Я вас, а ви його? Та ще й водночас? Ні.

(Старший пан знову щось шепоче панянці, і та пошепки переказує ті слова дуже вродливому юнакові.)

Дуже вродливий юнак

Він вас, а ви мене? Ні-і.

Панянка

(Слухає, що їй цього разу прошепотів старший пан, і вголос відповідає.)

У жодному разі!

(Старший пан ще щось їй шепоче, вона хоче прошепотіти переклад на вухо дуже вродливому юнакові, але той не дає їй цього зробити.)

Дуже вродливий юнак

Та знаю, знаю вже. Я вас, а він мене. Або я і вас, і його! Нізащо!

Панянка

(Знову слова, проказані пошепки, які панянка перекладає.)

Пан пропонує: я його, а він вас.

Дуже вродливий юнак

А що, якби він і вас, і мене?

Панянка

(Стороніло перекладає. Старший пан аплодує і шепоче відповідь, яку панянка перекладає.)

А чи має панич ще якусь комбінацію?

Дуже вродливий юнак

Має.

Панянка

Яку?

Дуже вродливий юнак

Щоб ви прийняли від мене як винагороду за ваші турботи про цього пана невеличкий подарунок. Я дам вам оцю каблучку з моєї люльки.

Панянка

Каблучку? Мені?.. Я відчуваю, що маю зробити!

(Хлопець надягає їй на руку каблучку з рубіном і щось шепоче на вухо. Вона зніяковіло й повільно підводиться з лавки і прямує алеєю до виходу з парку. На лавці

залишаються лише старший пан та дуже вродливий хлопець. Коротка мить невідомості. Підводиться і юнак, прощаючись, знімає капелюха. Приєднується до панянки, бере її під руку, і вони йдуть далі разом, залишаючи старшого пана на лавці самого.)

СКОРПІОН

У часи і во дні благовірних та всеблажених, христолубивих та самодержавних деспотів Стефана й Грга, у місяці черешнярі, у Звижді, де Дунай чутно вночі, а місяця не видно ніколи, застукали поромника Прохора Гомаца, коли він чинив гріх із донькою Челядина Авранезовича, а на прутні його був величезний перстень-печатка з літерою «Г». За кару почепили йому в ніс, як кабанові, той самий перстень замість кільця — щоб не зводив більше жінок. Забрали в нього штани й мисливський ніж із колодкою з заячої ноги і голого вигнали з села.

м

— Скільки разів ти була з ним? — стурбовано питав її потім батько. Донька Челядина Авранезовича Філіпа, у якої Гомац був першим і, як вона вірила, останнім, збрехала, що це було лише раз. А насправді було двічі.

Уперше, коли, минаючи її одного ранку, Прохор запитав:

— Ти вмієш доїти кіз?

— Умію, — відважно промовила Філіпа.

— А чи доїла ти цапів?

Філіпа опустила очі й ствердно кивнула головою.

— А чоловіка ще ні?

Філіпа заперечно покрутила головою.

— А мене подоїш? — запитав Гомац, і вона доїла, аж поки з нього не витекло молоко.

— Що це в тебе? — запитала вона.

— Сім'я.

— А де в тебе нива?

— Нива — це ти. Жінка є нивою. Жінка — кров і молоко. Не змішані. Лише чоловіче сім'я може помирити їх та змішати. Я покажу тобі як.

Тоді Гомац надів на свій прутень величезний перстень-печатку і роздівочив її...

Отак було першого разу. Другого разу їх упіймали й розлучили. Відтоді Філіпа, замість того щоб їсти, щовечора невтішно ронила сльози за своїм милим. Спочатку виплакалася в горщик із рибною юшкою, на завтра — у полумисок із вареними овочами, потім — у щербу з цибулею і нарешті у миску каші з сиром. Аж ось одного вечора витерла сльози волоссям, поїла вареної кропиви з бараниною і вирішила написати своєму коханцеві листа. Філіпа Авранезович мала стільки ж років, скільки пальців на руках та одній нозі, все ще бачила уві сні, як смочче матір, котра насправді давно вже померла. Була вона гарна, як писанка, і неписьменна, але з пісень, які їй наспівувала бабуся, знала, що князі та княгині, одним словом, грамотні, інколи й просто закохані юнак та дівчина,

пишуть одне одному листи. «Вісточки», як їх називали люди. Згадуючи про це найчастіше в ліжку перед тим, як заснути, Філіпа однієї ночі побачила уві сні святу Параскеву, яка прийшла в монастир Далшу і за одну ніч з якоїсь великої книги навчила Філіпу читати. І перед пробудженням пообіцяла, що в наступні ночі навчить її ще й писати.

Просто не вірячи своєму щастю, Філіпа побігла зранку до монастиря, і доти набридала одній черниці, яка прислужувала тамтешнім переписувачам, аж поки та не відвела її до невеличкої келії, розташованої серед монастирських будинків для прочан. Там вона показала їй різні знаряддя для письма: пера, ножики, чорнило, чистий і списаний папір. Усе це черниця підготовляла в сінях келії, де переписував книжки якийсь дяк зі Святої Гори, з Афону. І тоді там, у сінях, сталося щось страшне, що захоплювало і приголомшувало водночас.

На превелике зачудування монахині та Філіпи Авранезович — невідомо, чиє було більшим, — Філіпа не затинаючись прочитала з рукопису речення:

«Но сгласие тме к свету ни едио же, ни причестия верну с неверними».

Як тільки Філіпа зрозуміла, що вміє читати, вона побігла далі по рядках, як зачарована, а що натрапила на повість про перших коханців, Адама та Єву, то не могла зупинитися і перервати читання, аж поки не довідалася, чим закінчується оповідь. Налякана, вона розплакалася, але черниця потішила її й відвела додому.

Відтоді Філіпа щоночі молилася, аби свята П'ятниця знову прийшла до неї уві сні й навчила її писати. Але

свята Параскева не приходила. Дівчина розшукала черницю з Далші і запитала у неї:

— Я так хочу навчитися писати. Чому свята Параскева більше не приходить у мій сон?

— Усі ми — слуги гріха і не можемо того знати, — відповіла монахиня. — Свята Параскева бачить майбутнє, а ми його не бачимо.

Тож Філіпа все продовжувала вночі, у ліжку, подумки складати завжди того самого листа своєму вигнаному любчику. Лист був про Адама і Єву, тобто про Філіпу та її коханого красеня, який, також неписьменний, блукав десь із кільцем у носі.

«Бог сотворив нас з'єднаними в одне єство, — писала вона йому в думках, лежачи у своєму ліжку. — Він сотворив нас як одне єство, а потім, щоб ми не почувалися самотніми, розділив нас. Тоді з'явився змій і почав нас спокушати. Ми скаржилися на нього Богу, але він сказав: «Сатана сам відповідатиме за те, що чинить, а ви пильнуйте своїх учинків». Тоді ще не було відомо, хто якої статі. Було невідомо, хто ти, а хто я, тобто тоді ще не розрізняли, хто є Адам, і хто Єва, хто з нас двох є чоловіком, а хто жінкою. Сатана нас підбив скуштувати яблука, плоду з дерева пізнання добра і зла. Те з нас двох, яке першим відкусило яблуко і зробило в ньому дірку, стало Євою, тобто мною, а те, що потім відкусило і скуштувало сім'я яблука, стало Адамом, тобто тобою, любове моя. Невже ми довіку розлучені?..»

— Ні! — вигукнув Перелюб Авранезович, син Челядина і брат Філіпи, який, прийшовши з війни, з'явився тої миті на порозі й ніби почув сестрині думки. Його

несподіване повернення перелякало і Філіпу, і батька. Минуло півтора року відтоді, як Перелюб подався найманцем до Волощини, і тепер повернувся, вкритий ранами, зовсім не такий, яким був, коли його проводжали на війну. Десь в Ерделі його важко поранили шаблями, батько й сестра не знали, вернеться він з війни вампіром чи живою людиною. Дивилися на нього сторопіло, варили йому чай із глоду, а М'ясожер (як прозвали його ченці з монастиря за те, що він ніколи не постив) сидів під полицею з горщиками, гарячий, сухий, як дереновий куш, із понівеченим оком. Сидів і слухав полум'я у вогнищі. Ходили чутки, ніби М'ясожер розуміє мову вогню. Так, як деякі люди поширюють довкола себе запах, так він поширював страх. Раптом М'ясожер виплюнув із рота свист довжиною у п'ять аршинів і мовив:

— Що ви на те, аби я розповів вам один сон? Щоправда, дивитися сни під час війни небажано. Заїдеш уві сні за багато миль, а поки повернешся — залишишся без голови, і тоді тобі, як не крути, вже не пробудитися. А ми під час битви і обідали, і вечеряли, не припиняючи різанини. Тому я на війні волію не спати, а плавати чужими снами. В одному такому, хтозна-чиєму сні наснилася мені оця наша кімната й оце вогнище, і я дивуюся, звідки взялися в чужих снах, та ще й у Волощині, наш дім та це вогнище. Хай там як, але вручають мені отут-таки у сні якогось зеленого листа, прошитого жовтою ниткою. А в ньому, хоч вір хоч ні, записана, кажуть, якась велика таємниця. Запхав я його на полицю між ці горщики й сковорідки і виринув з отого чужого сну. Щойно виринув

на яв, як згадав, що забув у сні зеленого листа. А як сон був чужий, то я хвилююся, чи зможу знову акурат до нього потрапити. Як знайти сон, а в ньому листа, якщо той сон чужий? Я пригадав, що сон був солоний, як морська вода, і тоді мерщій, поки не прийшов до тьми, знову поплив, висолопивши язика, отими снами і отак знайшов полицю з горщиками і сковорідками і взяв зеленого листа. Він був там, де я його перед тим залишив. Я зірвав печатки, розшив жовті нитки, і з листа випала велика таємниця. Читаю я — а по тому й знаю, що це не мій сон, що хтось інший читає у сні, бо, як ви знаєте, читати я не вмію. Аж у листі ясно пише, що кир Єремія, воєвода в Голубацькій вежі, має над ліжком скло, щоб у нього на себе дивитися, в куті — образ святої Параскеви, а під помостом — скарби заховані. Якщо стати так, щоб у дзеркалі відбився образ святої Параскеви — тоді ти на місці. Під рядном відчуєш ногами ляду, під якою — глиняний горщик із дукатами... Але справа не така проста. Щоб можна було забрати скарб, треба спочатку вбити воєводу Єремію. А воєвода хитрий, як ісоп, наймудріша травичка. Ні угри, ні серби, ні турки не відають, що в нього на думці. А люди знають, що має він таку жовту глиняну тарілку, з якої обідає й вечеряє, і вона стає блакитною, якщо налити в неї отруєної юшки. Отож ніхто з чоловіків не може його погубити... Сказавши це, брат перевів важкий погляд на Філіпу й додав:

— Але, з іншого боку, для жінки, якщо її добре навчити, це не так важко, якщо мати на увазі, що Єремія любить наймати молоденьких і гарненьких жінок, які б

крутилися в його опочивальні, дбаючи про його одяг та постіль як білизнярки та швачки... Я це знаю, бо саме найнявся до воєводи Єремії. Я йому стану в пригоді. У яблуко, яке я підмічу вранці, можу влучити каменем опівночі. І вам обом стану в пригоді. Вважай, Філіпо, я це кажу для твого добра!

У Філіпи тоді зі страху увірвалася в руках нитка, якою вона шила. А брат підійшов до неї й прошепотів:

— Я знаю те, що тобі навіть не сниться, Філіпо. Бачу крізь сім мороків. У цій країні ми захищаємо двох деспотів-ворогів, і хоч умри не дізнаєшся, за кого з двох турецьких володарів б'ються люди, проти яких ти воюєш. Одні кажуть, що вони за оцього, за султана Мусу, а інші — що за отого, за султана Сулеймана. От і дивися, до якої орди волієш пристати. А з того боку угри чекають, щоб перейти річку. Несуть із собою з Волощини голод. Отож наближається військо, а жінці від війська не сховатися, як не сховати вогонь у коноплях. Ти знаєш, що вони з тобою робитимуть. Муситимеш робити й те, чого не можеш. От і вибирай. Чи хочеш потрапити в їхні руки, а вони тут будуть за день-два, найпізніше за рік, бо угри вже будують фортецю святому Владиславові з того боку Дунаю. Чи підеш до пана Єремії, до вежі на Голубаці, до шовкової постелі. А решти я тебе навчу. Так, як мене навчив арабський цілитель з Яшкура...

І замкнув тоді М'ясожер Авранезович свою сестру Філіпу в кімнатці і сказав:

— Сестро моя молодице, доведеться тобі два дні й одну ніч перетерпіти без їжі та води. Пізніше ти все збагнеш. А поки розважся.

І він простягнув їй кліточку з рогози, які роблять, щоб тримати там цвіркунів. І справді, всередині був цвіркун. Але, крім нього, Філіпа знайшла у клітці три гостинці, якими брат вирішив її потішити. Маленьку жовту губку, щоб витирати піт, маленьку руду губку, щоб утирати сльози, і крихітну книжечку, заповнену великими різнокольоровими літерами. Оправу мала з панцира білої черепахи.

— Певно, він усе це вкрав, — подумала Філіпа і розплакалася; вона почула, як в один голос із нею заходився тужити і цвіркун у клітці, потім рудою губкою витерла сльози, лягла в ліжко і взялася за книжку. Вона читала вголос по складах:

*«Літо й весну Господь сотворив,
про що псалмopівець казав,
красоти многії в них,
птицям швидкий,
веселоців повен політ,
горам верхи і вершини,
лугам простори лінкі,
полям широчінь;
повітря прозоре
чудовними й дивними
гласами оглашене;
земля дароносами
пахучого цвіту і різнотрав'я;
а природи людського буття
обнову і розкоші втіху
достойно засвідчить хто?..»¹*

¹ Фрагмент зі «Слова любви» деспота Стефана Лазаревича наведено в перекладі Івана Лучука.

Надворі панувала пійьма, така густа, що можна палець відкусити, цвіркун співав у своїй клітці, а Філіпа читала, мов зачарована, і не могла відірватися від того читання. Звучання кожного слова прилягало до неї, набираючи форми її вушної раковини. Страх із тіла і страх із душі стежили за нею, і вона не наважилася перервати своє читання по складах. Філіпа боялася, що, зробивши це, вже не знайде місця, на якому зупинилася, не зможе вже здобутися на голос, якщо замовкне. Так, усе більше й більше відтягуючи цей момент і сподіваючись, що невдовзі дійде до кінця, Філіпа помочилася в ліжку раніше, ніж закінчила читати...

Третього ранку М'ясожер Авранезович приніс сестрі, блідій від неспанья та голоду, білу лілею і живого скорпіона у скляниці від лампади.

І він їй розповів.

— *Ти народилася в середній осінній місяць, під восьмим знаком, тобто Скорпіоном, в якому Марс, бог війни, почувається, як у власному палаці. Він тут панує. Скорпіон — водяний, жіночий знак. Сонце проходить через твій знак між 23 жовтня та 21 листопада. Головною зіркою твого сузір'я є Kiffa Borealis (Beta Vega), це «диявольська сходинка». Викарбуваний знак скорпіона ти бачила на стародавніх печатках, схожих на проскуру. А тобі твоє сузір'я сповіщає: «Він одягається світлом, яко ти сукнею, нехай одягне й нас! Хто що в ньому знайде, нехай хапає і розносить».*

А тепер ось тобі живий скорпіон. Уяви, що це воєвода Єремія. І уяви собі, що скло — це губи Єремії. А тепер поцілуй його.

І тоді М'ясожер Авранезович намотав сестрині волосся собі на руку і змусив її плюнути у склянку зі скорпіоном. Майже відразу від Філіпиної слини скорпіон здох.

— У цьому твоя сила, — сказав брат переляканій на смерть Філіпі, — тепер твоя слина від голоду є отруйною. І буде вона отруйною, доки не ковтнеш води або вина. Але цю силу ти можеш повернути, коли тільки схочеш. Я відведу тебе до Голубацької вежі, а ти проси, щоб тебе взяли білизняркою до постелі воєводиної. Ти гарна, сподобаєшся йому. Сама знаєш, погано прихований жіночий осміх вартує більше, аніж той, який важко помітити. Отак і роби. Тебе напевно візьмуть на службу. Нічого не бери до рота два дні й одну ніч, а коли після цього поцілуєш воєводу Єремію, він здохне, як оце ж скорпіон. А далі все зрозуміло. Усе як у сні. І пам'ятай, що, як кажуть греки, найважливіше в житті — це смерть...

ВОДОЛІЙ

Одного ранку, напередодні Дня святого Іллі, ченці монастиря Далші на березі Дунаю знайшли хлопця, гарного й закривавленого, який лежав непритомний перед будинком для прочан. Обмили його ракією, побачили, що йому в ніс, як кабанові, встромлене кільце, і так довідалися, що це один із тих, що волочаться за чужими жінками. Дали йому сорочку і пустили переночувати на стайню, а вранці один чернець зі Святої

Гори порадив йому не намагатися самому зняти кільце. Бо можна лишитися й без носа... Хлопець очманіло дивився вгору на усмішку ченця, повну зелених, червоних та блакитних зубів, бо писар їх у задумі прочищав пером, котрим прикрашав заголовки книг.

— Іди вздовж Дунаю, поки не дійдеш до першого джерела, — казав монах, — біля джерела є кузня, а в ній — коваль, який вміє отаким, як ти, зняти кільце, не розваливши при цьому носа. Коли все загоїться, відростиш вуса і ніхто й не помітить, що ти мічений. А тепер іди з богом і надалі тримай розум у чоботях.

— Чому в чоботях? — зачудувався хлопець, хоча чобіт у нього не було, й відразу замовк, бо навіть ці кільका слів завдали йому болю. А чернець відповів:

— Ізиди звідсіль. Не іма тут для тебе більше ні постою, ані паші...

На відстані людського голосу від Голубацької фортеці, нижче за течією, є біля Дунаю тепле джерело. За упокій чиєїсь душі побудовано тут біля дороги водограй. Трубка фонтанчика відлита з міді у формі прутня, що викидає догори струмені теплої води. Виблискує на сонці мокрий водограйчик з золотистим вершечком, відполірованим дотиками багатьох спраглих вуст. А вночі, коли не світить місяць, безплідні жінки крадькома притуляються до нього і приймають у себе теплу воду як ліки, не вустами, а так, як би прийняли чоловіка. Бо жінка відчуває не лише ту спрагу, яку відчуває чоловік, але й іншу.

У кузні біля того джерела вийняли одного ранку хлопцеві з носа кільце, й умився, й напився він із водограйчика.

Наступної ночі він пішов до лісу, сперся спиною об дерево і обійняв його, закинувши назад руки, а потім підняв погляд до зірок. Так він вигнав із себе злу силу та біль.

До зими в нього вирости густі чорні вуса, якими він міг чухати ніс, рухаючи ними вліво та вправо. Він був знову вродливий, як колись, але без гроша в кишені. Ночував він у передмісті Голубаца, на якомусь горищі у старих ночвах — дерев'яному кориті для замісу тіста. Лежить він отак і слухає, як надворі яблука, що залишилися ще на гілках, квилять і тріскають у пільмі на морозі. Одного вечора він прокинувся, відчувши на обличчі крізь крижане місячне сяйво чиюсь посмішку. Розплющивши очі, побачив у кутку чоловіка, що сперся на димар.

— Як тебе звати? — запитав незнайомець.

— Прохор, — відповів хлопець і аж тоді налякався, але незнайомець дав йому знак, щоб той спав далі. І почав бурмотіти щось, чого Прохор спросоння майже не чув, хоча, судячи з усього, це бурмотіння стосувалося саме його:

Ти народився у другому зимовому місяці, під одинадцятим знаком, а це Водолій. Його сузір'я розташоване поблизу небесного екватора. Воно перебуває під владою планети Уран, і його кільце залишить на тобі слід. Сонце проходить через твій знак між 20 січня та 18 лютого. Звеличишся, якщо переживеш свій 25-й рік, але не відразу, бо до вас, народжених під знаком Водолія, повітряним, чоловічим, діяльним знаком, слава приходить неквапно... Від води чекай і найкращого, і найгіршого. Матимеш щастя у справах, із водою пов'язаних, але й смерті чекай

також від води. Помреши без ран, лежачи навзиск... Настанова твого сузір'я зрозуміла: «І смерть, і життя у язика закладені. І швидко проростають обоє! Один сіє у своє тіло, а другий — у свою душу...»

— Я це знаю, — сказав Прохор байдуже, встав, потягнувся і поступився теплим місцем у ночвах незнайомцеві. Той відразу захропів, і Прохор умить обшукав його кишені, сподіваючись знайти хоч трохи грошей. Але не знайшов нічого і подумав: «І цей такий самий, як я. Бідний, як церковна миша. Але, обшукуючи його, з одягу здогадався, що незваний гість — відставний вояк».

Уранці, щойно незнайомиць відкрив очі, стало видно, що одне око в нього скалічене. «В одному оці — сонце, в другому — місяць», — подумав Прохор і запитав:

— Як тебе звуть?

— М'ясожер. Жер — коротко і ясно.

І тоді, на знак подяки за те, що той пустив його в ночви, незнайомиць запропонував йому сніданок у сусідньому заїзді.

— Тут якась пастка, — подумав Прохор, — кличе до корчми, а не має чим заплатити.

Однак вони пішли, досхочу наїлися козячих вушок із ріпкою, а коли прийшов час платити, Прохор почав бочком підсуватися до виходу, щоб легше було втекти. Але незнайомиць наздогнав його біля дверей, запхав руку йому в кишеню і, на превеликий подив хлопця, витягнув звідти срібняка. Коли той заплатив, Прохор запитав:

— Звідки взялась монета в моїй кишені?

— Я поклав свого срібняка до твоєї кишені, щоб зберегти його, бо знав, що ти мене обшукаєш, поки я спатиму.

— А в тебе він звідки?

— Я дещо продав.

— Що може продати відставний вояка?

— Тебе.

— Відколи це я вартий такої ціни?

— Як на мене, то не вартий, але воєводі Єремії потрібен такий, як ти. А я роблю те, що наказує кир Єремія.

— От і добре, — подумав Прохор, якому вже набридло спати по горищах.

І вояк відвів Прохора в Голубац. Спочатку вони піднялися крутими сходами до входу у фортецю. Опинившись усередині, можна було побачити, що голубацький замок має один донжон і одну вежу з мортирами над Дунаєм, а чотири вежі захищали його з суші. Палати воєводи Єремії, володаря замку, виходили на ріку. У нижній частині однієї з веж, поруч із брамою, Прохору відвели кімнату з великим вогнищем і постіллю, вкритою овчиною. У кутку стояла величезна мідниця.

— У тебе буде дві роботи, одна в мирний, а друга у воєнний час, — сказав йому чоловік, який його привів. — Під час війни захищатимеш Голубац на човнах, бо угри на тому березі ріки вже ладнають на байдаки гармати, щоб у разі потреби вдарити по місту з води. Як стрільнуть із них, дрижить мозок навіть у риб у Дунаї. А в мирний час твоїм обов'язком буде перевіряти всіх, хто побажає найнятися на службу до воєводи у фор-

тецю. І чоловіків, і жінок. З чоловіками — сам знаєш, як їх перевіряти. Зметикуєш. Але над усе важливо, щоб я тобі сказав, як велено перевіряти жінок. По-перше, треба стежити, щоб вони не пронесли до опочивальні володаря отрути, зброї або чогось такого. Бо саме жінки мають туди найбільший доступ. Господар любить, щоб його оточували швачки та білизнярки. Ось у цьому й заковика. Останнім часом прийшла з військом по Дунаю французька хвороба та іспанська пошесть, і тому твій обов'язок — переспати з кожною служницею, перш ніж допустити її до ложа воєводи. Мусиш перевірити кожну, щоб не занесла киру Єремії якоїсь зарази. Тепер великі пани всі так роблять. Зрозумів?

— Нічого не зрозумів, — відповів оторопілий Прохор. — А чому ж ти сам не улаштуєш цих справ у воєводи? — додав він, на що вояк дмухнув у долоню і понюхав її. Його погляд зробився коротким, а потім він відповів:

— Я маю що робити у всеводи. А для такої роботи не надаюся, бо бридкий, а хазяїн не хоче, щоб жінки, перед тим як потрапити до його ліжка, лякалися, бо тоді в них, каже воєвода, волосся відгонить кажанами. Тому він і шукав якогось чепуристого красунчика, як от ти, котрий би їх спочатку попробував, а вони при цьому не верещали. Такого, що їх не злякає... На Дунаї і так чимало людей, яких ми з воєводою лякаємо...

Так розпочалася для Прохора нова служба. Спочатку роботи було небагато. Коли він підперезався та вкоротив свою щетину, виявилось, що він справді красень хоч куди, з волоссям, як лаврове листя, а серед човнярів

виявився одним із найкращих на Дунаї. У нього ніби знову очі відкрилися. Одним оком він бачив глибоко у себе, а другим — далеко над водою. Полюбив свою роботу й життя в замку. З'явилась у ньому якась життєрадісність, і довкола нього стали гуртуватися човнярі, гребці, плотогони, моряки з Понту і стернові. Невдовзі він знав на ім'я кожного на ріці, хто мав мозолі від весла та керма. А про човни знав навіть те, що й сам дідько забув. Восени він брав якусь блакитну фарбу, яку сам і виготовляв, і упорскував її в живі стовбури. Навесні отримував із них чудову блакитну деревину для човнів, які після цього вже не треба було фарбувати. Любив товариство, найбільшою карою для нього була самотність, легко витрачав усе зароблене і легко заробляв на свої витрати. Хоча й умів він веселити людей, проте зберігав своє незалежне становище у фортеці. Хлопців, які хотіли найнятися до кира Єремії, він перевіряв завжди однаково. Саджав їх біля Голубаца до човна і, відштовхнувши від берега, пускав плисти за течією Дунаю. Тих, що повертались у човні, приймав на службу, а тих, що повертались берегом пішки, бо не могли вигребти проти течії, відправляв назад у село пасти худобу.

З жіноцтвом, яке приходило шукати служби в палахах, отже в кімнатах воєводи Єремії, він чинив по-різному. Яких жінок тут тільки не було! Були біженки з Турецького царства, з Метохії, від дванадцяти до сорока років; були болгарки, негарні, але чесні; були незграбні, але працьовиті німкені з Трансильванії, а також гарні й злодійкуваті румунки та циганки, лінів і жадібні. Де-

яким він відмовляв ще з порога, деяким, як коням, заглядав на сонці в зуби, а що робив із тими, кого відводив до своєї кімнати з вогнищем та величезною мідницею, ніхто не знав. Було відомо тільки те, що має він ліжку, взуте в чоловічі чоботи та жіночі туфлі, і що наказує для кожної дівчини варити багато чаю з шавлії. Кожного разу йому до кімнати приносили повний казан того чаю. Тут дівчата проводили з Прохором ніч, і якщо після цієї перевірки їх допускали на верхній поверх або до палат кира Єремії, Прохор із ними ніколи більше не то що не спав, а навіть не звертав на них уваги, ніби їх не існує.

Воевода також був задоволений Прохором. Двічі він навіть посилав до його кімнати слугу з кубком вина з воеводиного столу. Прохор випивав вино, з дна келиха брав срібняка, якого йому таким робом посилав кир Єремія, і повертав кубок через слугу. Оце і все. Самого воеводи, кира Єремії, Прохор ніколи не бачив... Та й не відчував потреби його бачити.

Вільного часу він мав достатньо, ходив інколи до церкви, до храму Введення Пречистої Богородиці, любив навідуватись до того джерела з водограйчиком, сидіти там у тіні лип, умиватися, дивитися, як п'ють жінки, жартувати з ними або лякати їх брехнею з того берега Дунаю і правдою з цього берега. Він не вірив, що йому може загрожувати смерть від води, як напроочив М'ясожер. Слухаючи, як дзюркотіння теплого джерела змішується з ревом крижаного Дунаю, він інколи затягував пісню, але тихенько, так, ніби співав для когось, хто був у ньому всередині.

*Ой літав орел та й над Смедеревом,
Говорити з ним не хотів ніхто...*

Та недовго судилося йому співати.

Того року угорський король Сигізмунд хотів відібрати Голубац у Єремії, але той його не віддав. Спорядив своїх людей та кораблі й послав на інший бік Дунаю на угрів, а угорському королеві відказав, що він купив Голубац у деспота Стефана Лазаревича за 12 000 дукатів, на кожному з яких була викарбувана деспотова голова. Якщо угорський король хоче мати Голубац, нехай пошле йому 12 000 дукатів зі своєю головою на кожному, і тоді його отримає. Тільки так. Радше він здасть фортецю турецькому султанові. Так сказав Єремія, а Прохор, котрий із голубацьким військом переплив на кораблі ріку і вступив у бій з уграми, дістав важке поранення. Куля з мушкета влучила йому в пах. Вони застали там не тільки угрів, але й ляхів та волохів, навіть литвинів. У загальному сум'ятті та різанині воеводині люди насилу встигли закинути пораненого Прохора у човен і, відштовхнувши від берега, пустити його за течією...

Пополудні, десь перед п'ятою годиною, коли немає дощу, вітер на ім'я Ревун гонить певний час Дунай проти звичної течії від Лепенського виру до Голубаца. Тоді можна пливти човном і проти течії. Прохор знав про ріку все, тому це теж знав, і вітер врятував йому життя. За тим вітром він, більше мертвий, ніж живий, догріб назад у Голубац.

Тижнями лежав він під овчиною і стогнав. Говорив так, ніби жував, а на шматку хліба залишав криваві слі-

ди зубів. У дитинстві одна бабуса навчила його, що вночі, якщо в кімнаті або в човні є нечиста сила, треба подумки намалювати навкруг себе коло, точніше, навкруг постелі або човна, щоб захиститися від злої сили. Тепер він, лежачи, подумки малював коло довкруг рани на своєму стегні. Ніби захищав її від злих духів. Поволі, щовечора він зменшував це коло і таким чином стискав біль, душачи рану. Нарешті він той біль задушив. Ніби Прохор і сам був злим духом. Так він одужав. Але краще б не одужував. Поранення не минуло без сліду. Він назавжди втратив чоловічу силу.

Охоплений горем і страхом, Прохор вирішив це приховати. Щоби мати можливість і далі залишитися на своїй службі, він знайшов спосіб: уночі крадькома зняв мідну трубку з отого водограйчика на Дунаї і приніс до Голубаца, до своїх покоїв, щоб була під рукою. Так він міг, як і раніше, перевіряти білизнярок і швачок, ніби й не був пораненим. Звичайно ж, вони відразу помічали обман, але тоді вже було пізно, і Прохора це не турбувало. Для нього було важливо не втратити свого шматка хліба. Так він зберіг за собою місце у фортеці.

Одного пополудня вітер Ревун приніс до граду голубацького дівчину, яка зголосилася як нова швачка. Побачивши Прохора, вона заціпеніла. А він наказав заварити чай і ввів її до кімнати з вогнищем та мідницею. Щойно причинивши двері, сказав їй:

— Краще, щоб ти знала, що має статися, і щоб я тобі сказав це наперед, як і усім, хто був тут до тебе. Щоби ти не пручалася. Перш ніж ти потрапиш у ложе до господаря,

я мушу тебе перевірити. За його наказом я мушу ще перед ним провести ніч із кожною з його нових білизнярок.

Почувши це, вона затремтіла, а він зняв із неї головний убір — розмотав хустку, а під нею побачив гаптовану шапочку-тепелук зі щирого срібла, прикрашену кісками з обрізаного волосся. І тільки тоді з'явилося її справжнє волосся, зібране в пучок, заколите шпилькою з бурштиноюю краплею на вершечку. Він витягнув шпильку й кинув її на підлогу перед вогнищем.

— Цього не можна вносити до вежі, — сказав він. — Отакенною шпилькою можна когось убити.

Потім витяг гребінь з її волосся і розплів косу. Кімната наповнилася запахом важкого волосся, і з нього випав разок монет та квітка лілії. Він узявся за разок монет і перевірив, чи якась із них часом не загострена настільки, щоб можна було комусь перерізати жили на руці. А вона в той час обіймала його і плакала. Він зняв залізний перстень з її руки, обнюхав його і ложкою вправно витягнув з гнізда топаз, щоб подивитися, чи немає під ним отрути. Переконавшись, що там нічого немає, він повернув камінь на місце, зубами стиснув металеві зубчики навколо нього і надягнув перстень на палець дівчині. Зняв у неї з шиї гердан і залишив у себе, сказавши, що ним можна вмиє задусити людину. А вона йому все розповідала щось про Адама та Єву і дивилася на нього як зачарована.

Потім він розв'язав їй шкіряні ремінці, намотані навколо панчіх, і роззув її. Тоді з однієї вишитої панчохи випав ніж із держакон із заячої ноги.

— А це тобі навіщо? — запитав він і поклав ніж поруч зі шпилькою та герданом. — Збираєшся когось убити?

— Ні. Це не мій ніж. Він твій, і я тобі його повертаю. Невже ти не пам'ятаєш? Він подивився їй в очі, але не подав знаку, що розуміє, про що вона говорить.

Не промовивши й слова, він зняв із неї безрукавку, застебнуту замість гудзика лише на один дзвіночок. Розмотав її пояс і кинув на підлогу. Розшнурував зав'язки на сукні і скинув її з неї. У крайці сукні знайшов за запахом листочок мирти, а вона стояла перед ним гола посеред кімнати. Тільки на вухах її залишилися довгі, до плечей, сережки. Виявилось, що кущик під пупком вона пофарбувала сандалом, а сандал — єдина барва, яку мертві розпізнають на цьому світі. Це був особливий знак, за яким небіжчик міг би її впізнати. Але Прохор не звернув на те уваги і обмив її над мідницею чаєм із шавлії. Потім язиком перехрестив її груди, тричі кожну, заліз під овчину і потягнув її на себе. Вона розпласталася на ньому, мліючи від пристрасті, але вперто уникала поцілунків, відвертаючи голову то вліво, то вправо. У ту мить, коли в неї увійшов отой водолій і коли він змусив її поцілувати його у вуста, вона таким страшним криком розітнула ніч, що від її голосу погасла свічка в опочивальні.

— Усе добре, ти чиста, — прошепотів він трохи згодом, — завтра можеш іти до воєводи. Щоранку будитимеш його запахом теплого, щойно спеченого хліба з кропом. Він це любить. Та й ти йому сподобаєшся, бо він любить жінок, у яких груди більші, ніж сідниці, і охочіший до жінок із гіркою, ніж із солодкою слиною.

Тепер іди і думай про те, що тільки через Місяць людині дано бачити Сонце. Лише через жінку чоловік дізнається, хто він і чи є він чоловіком...

То були останні слова, які хлопець промовив у своєму житті. Наступного ранку Прохор лежав у своєму ліжку мертвий. Навзнак, без рани, зі свічкою між складеними долонями. Гарний, із двома срібняками на повіках.

На світанку до кімнати увійшов відставний вояк, знайшов у Прохоровій постелі бронзову трубку і наказав повернути її на місце, але поставили її так, щоби вода з неї текла вниз. Потім вояк сів біля небіжчика пильнувати, щоб через мерця не перескочив кіт. У цей час із монастиря Далші прийшов чернець і сів поруч із вояком. Той зустрів його якоюсь залатаною усмішкою і сказав, підрізаючи ножем нігті:

— Отак-то, панотче. Я вояк, і тому знаю, що існують пори року, коли вірять у Бога, і пори року, коли в Бога не вірять. А щодо цього-от красеня, його ніхто і ніколи не побачить старим. Тому можна сказати, що найважливішим у смерті є життя. Наприклад, тканина твоєї смерті, панотче, створена цілком із твого життя. Без твого життя не було б і тої смерті....

Чернець із Далші перехрестився і промовив:

— Лічать, сину мій, дні смерті, а не дні життя. Якщо скласти дні твоєї смерті і порахувати, скільки їх є, оте, що залишиться, ті рештки, ото і є твоє життя...

У ту хвилину згори, з палат, долинув солодкий запах щойно спеченого хліба з кропом.

КОРЧМА «БІЛЯ СЕМИ ГРУДЕЙ»

Коли наприкінці десятого сторіччя македонський цар Самуїл пішов війною на греків і сербів, сербський князь Йован Владимир, який був тоді володарем Дуклі та Драча, відправив до візантійської столиці посланців, сподіваючись налагодити зв'язки із грецьким союзником царем Васи́лієм Другим, якого пізніше прозвали Болгаровбивцею. Серед посланців був і тлумач на ім'я Андрія Хрс із роду Малоншичів. Його взяли як доброго знавця грецької та інших мов, а ще він міг бути корисним завдяки своїй надзвичайній пам'яті. Йому легко давалися мови, він умів чудово наслідувати голоси вітру, тварин і води, а обличчя безпомилково впізнавав навіть через багато років. Він пам'ятав усі дерева, що бачив у лісі по дорозі, і хмари на небі, і його супутники підмітили, що для нього речі з минулого присутні і майже відчутні на дотик будь-якої миті, скільки б часу його не відділяло від них, так само, як у корчмі присутні миска й ніж на столі, коли він їсть. У Дуклі, до того як вирушити з посланцями, він допомагав малярам: першим заходив до свіжо-оштукатуреної церкви і з пам'яті, без будь-яких кальок чи ескізів, намічав сцени, що їх мали зобразити, а ті потім їх писали і профарбовували. Попри все це Малоншич не міг собі уявити майбутнього. Кожна наступна мить значила для нього цілковиту несподіванку, і він узагалі не здатен був передбачити найпростіші речі. Він кульгав на одну ногу, і казали, що покалічив його власний віз: ще юнаком, повертаючись одного вечора з поля,

він відчув, що ліве заднє колесо зачепилося за щось важке; він обернувся і, не спиняючись, нахилився, щоб глянути, що там таке, але втратив рівновагу, впав під колеса, і ті проїхалися йому по нозі.

У дорогу він вирушив із двома таємницями: по-перше, він страшенно боявся моря, якого ніколи раніше не бачив, і по-друге, походив із гірських поганських країв і тільки у дев'ятнадцять років прийняв християнство й навчився читати.

Що цар Самуїл перекрив шлях до Візантії по суші, то посланці з Дуклі спустились Адріатичним морем, оминули Грецію і, захоплені в Егейському морі штормом на шляху до Царгорода, 992 року кинули якір на острівці поблизу Святої Гори в Лемноському архіпелазі. Острів звався Гімнопелагісіон; 972 року візантійська державна казна продала його одному ченцю на ім'я Сергій за сорок номізмів, а він заснував там монастир, що став невдовзі належати Лаврі Св. Атанасія на сусідньому Атосі. Сербські послы сховались у цьому монастирі від негоди, та не могли врятуватися від нападу арабських кораблів, які там незабаром з'явилися. Той самий вітер, що пригнав посланців із Дуклі в гавань Гімнопелагісіона, примусив шукати притулку на острові й вітрильник піратів-сарацинів. Пірати були вражені, коли замість убогого монастиря натрапили на острові на багато споряджене й оснащене посланництво. Вони пробули на острові дванадцять днів, пограбували все, до чого дісталися, і забрали з собою «багато кораблів і багато полонених», як свідчить одна грамота

з 993 року¹. Серед тих полонених опинилися, крім ігумена монастиря Козьми, ще й сербські посланці, котрі прямували до імператора καὶ ἀπο κρισιαριονς πρὸς βασιλεᾶ ἀνερχομενονς σέρβονς κρατνῦῆναι.

Візантійський імператор Василій Другий, довідавшись про те, що сталося, негайно направив до арабських земель свого гінця Спаспалу (Σπασπαλάς) з вимогою негайно звільнити союзницьких послів і відправити до нього в Царгород. Із сарацинського корабля їх разом із пресвітером Козьмою пересадили на візантійський корабель, який доправив їх до столиці, та базилевса там не було. Він тим часом перебрався на Балкани, у свій військовий табір, що стояв навпроти македонського війська, і посланців одразу ж відрядили з Царгорода далі, на грецькі воєнні позиції, де Василій Другий прийняв їх на початку 993 року. Лише пресвітер Козьма, який не мав потреби їх супроводити, і тлумач Андрія Хрс, який не витримав би ще одної подорожі морем, залишилися в Царгороді.

Тлумач, що добре знав грецьку, а за дванадцять днів, проведених у сарацинському полоні, навчився арабської, не пропав у столиці. Що з часів іконоборства старих малярських майстерень у Царгороді залишилося дуже мало, то нові все ще не в змозі були задовольнити великий попит, який з'явився після багаторічного панування іконокластичної ересі. Тому Малоншич легко влаштувався в одній такій іконописній майстерні. Він оселився в нічліжці біля Влахерни і чотири місяці не

¹ Грамота збереглася і була опублікована 1937 року. G. Rouillard et P. Collomp, Actes de Lavra, 1, Paris 1937, No 12.

відходив ні на крок від ієрея Козьми, який чекав там на сербські кораблі з посланцями, щоб повернутися безпечно з ними на свій спустошений острів, і заодно підлучував Малоншича лічби й письма.

Він одразу помітив, яка надзвичайна пам'ять у Малоншича, і, коли одного вечора зайшла про це мова, пояснив її природу. В усьому, на його думку, винна була хвороба. Душа, як і тіло, вразлива й не вічна, казав Козьма. Перша ознака її хвороби — те, що вона мусила вступити в тіло; тим часом жоден організм не довговічний настільки, як дух у ньому, і кожна душа, перш ніж сама постаріє, міняє по кілька тіл, переселяючись з одного в інше, як тільки виснажитья плоть. Мало-помалу вона починає хворіти, і в Малоншичів організм його душа прийшла з якогось попереднього, ймовірно, уже нездоровою. Тобто її вміння забувати попередній досвід, труднощі та враження, отримані в певній істоті, поволі погіршується. І Малоншич насправді не пам'ятає предмети, обличчя, мови й бесіди на своєму шляху, а просто їх упізнає, ґрунтуючись на якомусь переддосвіді, який не стерто так, як слід було б саме через хворобу, що її душа принесла в його тіло, заразивши його своєю спадковою вадою. Сам ієрей Козьма, наприклад, хоч і старший удвічі за Малоншича, завжди мав погану пам'ять, а це ясно свідчить про те, що душа в ньому молодша за Малоншичеву і що її здатність очищатися при переході з одного організму в інший ще не була уражена хворобою. Відмовляючись від таких пояснень та ієрея Козьми, тлумач користався кожною вільною хвилиною, щоби спуститися в корчму під нічліж-

кою, і там спостерігав і запам'ятовував людей та розмови. У корчмі одна стіна була спільною з зовнішньою стіною невеличкої сусідньої каплички, і на тій стіні в корчмі був зображений фрагмент Страшного суду: чотири оголені грішниці, що горять у вогні. Четвертою, в якій на персах висіли змії, була, люди казали, корчмарка, яка у воду доливала вино, і тепер горіла в пеклі через те, що брала гроші за воду. Був у неї і ще один гріх: чарами їй вдалося не понести зі своїм законним чоловіком, хоча судилося мати сімох синів; ті ненароджені діти в пеклі висіли в неї на персах, перетворені на змій, як добре було видно на вцілілій частині фрески. Річ у тім, що на тому місці, де було це зображення, пізніше спорудили перебірку, малянок постраждав, і четверту грішницю видно було лише наполовину; друга її груди зі зміями-синами була замурована. Через це корчма з чотирма нагими грішницями у пеклі дістала незвичне наймення, яке прижилося і залишилося назавжди: «Біля семи грудей».

Утікши від повчань ієрея Козьми, Малоншич одного вечора зауважив там одну жінку, яка стояла навколішки посеред корчми поміж п'яних відвідувачів і молилася перед стіною з грішницями. Вона була підперезана кінським поводом, а за тим поясом мала сопілку. У неї було дуже довге волосся, і вона заправляла його у взуття, щоб не тяглося вслід за нею, а груди виїняла і так молилася з оголеними персами, тож добре було видно, що один сосок у неї відгризений. У кутку біля неї, прив'язаний ланцюгом із кільцем, що стягав йому пашу, лежав великий бурий ведмідь. Жінка звалася Філірою, і в розмові

швидко з'ясувалося, що вона була з тих повій, котрі знаходили своїх покупців на кораблях прочан. Вона не один рік плавала на галерах, що перевозили богомольців із Царгорода в Палестину, у Лівію й назад, і жила з плати за послуги, які вона пропонувала мандрівникам під час подорожі морем. Коли це заняття заборонили, їй довелося придбати прирученого ведмедя, і тепер вона показувала з ним різні штуки по царгородських передмістях. Вона сподобалася Малоншичу, він їй також сподобався, і вони стали зустрічатися по неділях і на свята в корчмі «Біля семи грудей», ось тільки вона й чути не хотіла ні про вино, ні про інші частунки, що їх пропонував Малоншич, а все молилася, безнастанно й ревно, перед грішницями, намальованими на стіні. Вона казала, що має дві душі: одну земну, безсловесну, яка, падаючи, пройшла світом; та душа увійшла в суперечність із її другою, божественною душею, яка вміє думати і поєднується з небом через одкровення, що його звідти приймає. А ще вона твердила, що обидві її душі є саме тим, чим заслуговують бути, і що жодна з них, потрапивши в її тіло, не втратила своєї природи. Вона молиться в корчмі, тому що в церкву увійти не може, навіть якби їй це дозволили, бо жодну зі своїх душ не може залишити за порогом, перед церковною брамою.

Одного вечора ієрей Козьма сповістив Малоншича, що сербські посланці повернулися з табору Василя до Царгорода, і тепер збираються вирушати в Дуклю. Це спонукало тлумача діяти швидко. Того ж вечора він вирішив потай простежити за Філірою, щоб побачити, де ж

вона живе і що робить. Його здивувало, що довелося дуже довго йти за нею до місця, яке знаходилося аж за царгородськими мурами. Уже майже опівночі, в якійсь корчмі на березі моря, де відвідувачі крадькома шмагали різками статую Геркулеса, щоб дізнатися про своє майбутнє, і де продавали сім'я для крил душі, за дверима, зачиненими на засув, і при світлі свічок, він опинився в натовпі, що спостерігав видовище з ведмедем. Те, що він побачив, його приголомшило. Філіра роздяглася, лягла на постілку, ведмідь (очевидно, добре навчений), підійшов до неї і, облизавши їй соски, став із нею злягатися перед очима у всіх. Ця оранка тривала дуже довго, і Андрія Хрс, не маючи сили більше на це дивитися і сам не розуміючи, що робить, схопив із найближчого стола ніж, вискочив з натовпу і в лютому нападі ревностів блискавично убив ведмедя, коли той ще був на жінці. Настало замішання, та Малоншич не розгубився; закривавлений, миттю витягнув заціпенілу від страху Філіру з обіймів мертвого ведмедя і голу вивів її надвір. Вона спочатку опиралася, але потім підкорилася, і першу ніч вони провели разом, скулившись під якимось мостом, у тлумачевому одязі, який обігрів їх обох. Коли все скінчилося, Філіра мовила йому:

— Слухай уважно, чоловіче добрий, що я тобі скажу: ти молодий, а я потомства мати не можу. А хто знає, скільки дітей було мені суджено мати з тобою. Та я навчу тебе так спати з жінкою, що ти це пам'ятатимеш, з якою б не був. У мене важка кров; і віднині її матимеш і ти, і твоє потомство; так що бодай у чомусь діти, що ти їх матимеш з іншими жінками, будуть також і моїми.

Безперечно, всі зусилля Філіри були б марними, якби Андрія Хрс не був обдарований такою неймовірною пам'яттю. Він, тимчасом, запам'ятав кожную дрібничку, всі способи і переміни у стосунках, які були в них із Філірою впродовж того року, що їм було призначено прожити разом. І потім, коли він залишився без ієрея Козьми, який із сербськими посланцями повернувся на свій острів, і коли ще пізніше розстався з Філірою, котра розтанула десь у царгородській юрбі, Андрія Хрс пам'ятав усі письмена та числа, яких навчився від Козьми, і всі приклади, лекції та досвід, отриманий від Філіри. Він пам'ятав смак її язика і смак риби та вина в її устах після вечері, пам'ятав запах свого першого чоловічого поту, порахував, скільки волосків у неї на голові, і пам'ятав точно їхню кількість, пов'язуючи у спогадах кожний розділ із математики з нічними лекціями Філіри, які він опановував одночасно. У свою цитру Філіра кидала по одній монетці після кожних їхніх любовщів, а коли пішла, залишила цитру Хрсові та його дітям.

Залишившись сам, він одружився, і в тому шлюбі народився син, який успадкував батькове ім'я та прізвище, однак батькові здавалося, що у синовій вдачі й зовнішності (окрім подібності до справжньої матері) все частіше проступають риси й прикмети тієї жінки, з якою він запізнався у корчмі «Біля семи грудей». Цей незвичайний юнак мав, зрештою, важку кров своєї несутуженої матері, як і батько, і невдовзі на шиї в нього з'явився маленький дуже драгливий рубець і вразлива, важко гоєна шкіра.

ЄДНАННЯ ВСЕ Ж ТАКИ МОЖЛИВЕ

— Будь-яке майбутнє має одну велику позитивну властивість: воно ніколи не буває таким, яким ти собі його уявляєш, — казав батько Леандрові.

У той час Леандр був іще не зовсім дозрілим юнаком, усе ще не знав грамоти, та вже був вродливим, усе ще не звався Леандром, як зватиметься пізніше, а мати вже заплела йому волосся, як голландське мереживо, щоб у дорозі не треба було причісуватися. Проводжаючи його, батько сказав:

— У нього така довга, гарна шия, мов у лебедя; не дай боже, від шаблі загине.

І Леандр запам'ятав ці слова на все життя.

У родині Чихоричів усі, крім Леандрового батька, з покоління у покоління були мулярами, ковалями та бджолярами. Чихоричі осіли на Дунаї під Белградом, переселившись із Герцеговини, з тих країв, де церковних співів навчають раніше, ніж азбуки, а води стікають у два моря: з одного боку даху дощі спливали на захід, до Неретви й Адріатики, а з другого — на схід, по Дрині, Саві та Дунаю до Чорного моря. Від родини віддалився лише батько Леандра, який навіть чути не хотів про те, щоб щось будувати.

— Як тільки я потрапляю у Відні чи Будимі поміж ті дома, що ви їх несамовито будете де тільки можете, я зразу ж гублюся, і лише коли дістаюся Дунаю, де шука найдурніша в лютому, розумію, де я і хто я.

Проте Чихоричі ніколи не знали, де їхній батько, що робить і з чого живе їхня родина. Він сказав їм лише, що

живуть вони з води та смерті, тому що всі живуть завдяки смерті. І справді, Леандрів батько приходив додому пізно, мокрий від Дунаю чи від Сави, різниця зразу відчувалася, бо кожна річка пахне особливо. І завжди десь опівночі, все ще мокрий, чхав десять разів, ніби рахував.

Леандра, який у дитинстві ще мав імена Радача й Мілько, змалку навчали, на прикладі дядьків і діда, будівельної справи, щоб він продовжив родинне ремесло. Він був добрим теслею і каменотесом, умів обробляти мармур; допомагав у похованні ікон, а ще мав вроджений талант легко і швидко прикрашати картинками вулики, а ще — впіймати бджолиний рій. Коли під час літнього посту треба було йти у спеку на річку по рибу, на відстань у двадцять пострілів рушниці (а було це, ще коли вони жили в Герцеговині), відряджали Леандра, і тільки йому вдавалося наловити риби, начинити її кропивою і принести додому, поки вона ще не засмерділася. Пізніше, під час однієї зі своїх подорожей, він побачив і назавжди закарбував, як на знак пам'яті про деспота Джордже Бранковича хліб, замішений на дунайській воді й освячений у смедеровському храмі Пресвятої Богородиці, вершники везли, передаючи з рук у руки, аж на Авалу. Це робилося так швидко, що хліб доходив із Дунаю до деспотської трапези на горі ще теплим, і там його ламали й уділяли кожному з сіллю, добутою під Жрновом.

— Усі ми будівники, — казав зазвичай за вечерею дід Чихорич Леандрові, — але нам для будування дається незвичайний мармур: години, дні та роки, а сон і вино — це розчин. Усі ми будівничі часу, женемося за

тінями й носимо воду решетом; кожен зводить із годин свій дім, кожен із часу свій вулик будує і свій мед збирає, ми носимо час у міхах, щоб роздувати вогонь. Як у гамані золоті дукати та мідяки перемішані, а в стаді білі й чорні вівці, так і в нас для будівлі є білий та чорний мармур. І гірко доведеться тому, в кого мідяки в гамані поковтають золото, а ночі поглинуть дні. Будувати такому в негоду й незгоду...

Леандр, слухаючи все це, думав завжди не про завтрашній, а про позавтрашній день і з подивом зауважував, що батько з'їдає одну ложку бобів за той час, поки він, Леандр, устигає покласти до рота три. У їхній сім'ї наперед було встановлено, скільки кому припадає бобів, і ніхто ніколи не брав більше, ніж йому призначено; просто Леандр їв утричі швидше за інших. Мало-помалу він став помічати і те, що одні тварини їдять швидше, інші повільніше, швидше або повільніше рухаються, і почав розрізняти у світі довкола себе два різні ритми життя, два різні пульсування крові або соків у рослинах, два різновиди істот, загнаних в рамки одних і тих же днів і ночей, які однаково тривають для всіх, — але одним їх не вистачає, а іншим дається вдосталь. І, попри своє бажання, відчував несумісність з людьми, тваринами чи рослинами, у яких ритм пульсу був не таким, як у нього. Він слухав птахів і вирізняв серед них тих, у кого був його ритм співу. Якось уранці, чекаючи своєї черги слідом за батьком напитися води з глека і рахуючи його ковтки, він зрозумів, що настав час покинути отчий дім. Він раптом зрозумів, що батько вже дав йому і його бра-

там стільки любові й уміння, що йому, Леандру, вистачить до кінця днів, щоб зігриватись і жити цим, і що намарно далі нагромаджувати цю любов, адже вона сягає, як уже тепер очевидно, і того часу, коли самого Леандра (предмета і споживача цієї любові) вже не буде серед живих — батьківська любов, таким чином, виявиться пущеною на вітер, надаремно подолавши більшу відстань, ніж потрібно для того, щоб влучити в ціль.

Ось як від'їздив Леандр. Він умів грати на кануні, і слухачі, задоволені його грою на святах, кидали всередину інструмента мідяки. У той час на савській пристані жили четверо старих візників-торговців, що славилися грою на кануні. Трапилося так, що один із них у дорозі занедужав, і квартет залишився без четвертого інструмента. Саме того ранку, коли батько Чихорич вирішив підучити сина грамоти й показував йому першу грецьку букву Θ, якою починається слово «Теотокос» (Богородиця), у двері постукав гість. Не встиг Леандр уперше в житті взяти до рук перо, як до будинку увійшов найстаріший з візників, зняв зі стіни канун і прикинув у руці, скільки він може важити. Певне, вага інструмента, наповненого монетами, виявилася доброю рекомендацією. Візник упрохав Леандрового батька позичити йому сина замість четвертого музиканта для подорожі до Царгорода. Леандр погодився не вагаючись, так що його навчання грамоти закінчилося, не встигнувши як слід початися, на першій літері. Тим часом старий візник, що приходив до Леандрового батька, і сам захворів, так що довелося заради збереження квар-

тету взяти в дорогу Леандрового товариша, хлопця з герцеговинської границі, на ім'я Діомидій Субота.

Візники вирушили в дорогу старим царгородським шляхом, з Белграда, через Салоніки до царського міста. Вони бачили Геллеспонт, пройшли через Сест і Абідос і за два роки повернулися додому, щоправда, в дорозі дивним чином загинув ще один зі старих візників. Він наказав верблюдові лягти на землю, щоб, сховавшись за ним, сходити до вітру, але, поки він мочився, верблюд повалився на бік і розчавив старого на смерть. Наступного року, перед новою подорожжю до Царгорода, музиканти знайшли йому заміну, але в день, коли вони мали вирушати, четвертий візник, останній зі старих, не з'явився. Юнаки, що, як зазвичай, збиралися замінити візників у музикуванні, перезирнулися і, зрозумівши, що серед них не залишилося нікого зі старих, не змовляючись, закинули подалі свої інструменти й подалися в мандри вже не музикантами, а купцями.

І небезпечна подорож, і вигідна торгівля між двома різними світами — Сходом та Заходом, Європою та Азією — у ті часи, коли турецьке військо рушило на Відень, виправдали себе, але в дорозі Леандр зрозумів, що переповнений музикою, так само як і батьківською любов'ю, до кінця життя і все, що буде до неї додано, просто перелетіться через край і піде в пісок. Проте, захопившись торгівлею, він ніколи більше не повертався до кануна, не тільки не брав його до рук, але й не відчував потреби слухати музику у світі, що пожирав навколо нього день за днем. Він полюбив своє нове торгове ремесло,

полюбив подорожі і верблюдів з їхньою повільною, синкопованою ходою, за якою насправді ховається неймовірна здатність ковтати відстані, полюбив їхню спритність і витривалість — він навіть намагався наслідувати їх, переробляючи свій природний пульс, свій внутрішній час, свою швидкість на м'які, ніжні й протяжливі рухи. Швидкість, що вбралася в лінощі, — такою була його мета. Знаючи, що це найкращий захист, він ніколи не показував, наскільки згоріла його свічка, і мовчав про те, що вже наперед бачив із-за спини вітру. Так, спостерігаючи за верблюдами і роками вправляючись, він навчився успішно приховувати свою незвичайну силу і свої достоїнства, ніби це були пороки, розуміючи, що така швидкість схожа на небезпечну зброю, до якої люди ставляться з підозрою. Це захищало його від лиха. Часи були важкі, і дороги рясніли скривавленим одягом. Від купців Леандр наслухався страшних історій про турків-рубак, ловців швидкості, охочих до погоні, головорізів, які чатують на каравани й жорстоко розправляються з купцями та візниками. Йому розповідали, що рубака завжди тримає за спиною ту руку, яка потрібна йому для задоволення себе, і береже її як коштовність, старається не перетрудити й нічого нею не робить, а голови з пліч зносить іншою рукою. І хоча Леандр знав, що диявол не може убити і що життя забирає один тільки Бог, йому все одно було страшно; і очі його починали метатися по обличчю від самої лише думки про турка з шаблею.

Страх у ньому ще більше укріпив один провидець. Він жив у величезній потрісканій цистерні для води, мив

ноги, не знімаючи шкарпеток, і його самота псувалася так само швидко, як сир. Леандру сказали про нього:

— Даси йому мідяк — поголить, даси два — провісити твою долю, поки тебе голить. Але май на увазі, пророкує він краще, ніж голить.

Леандр сів на камінь перед цистерною і дав два мідяки. Вішун розсміявся, і видно було, що в ньому тільки усмішка не старіє. Він звелів Леандру розкрити рота, зненацька плюнув туди, потім роззявив рота й сам. Коли Леандр відповів провидцеві плювком, той поплював йому на кожну щоку, розмазав слину і почав голити.

— Як ти гадаєш, турки ударять завтра чи післязавтра? — запитав його Леандр напівжартома.

— І гадки не маю. — Голос віщуна повис у повітрі, як велика плита.

— Який же тоді з тебе пророк?

— Знаєш, віщуни бувають двох гатунків — дорогі й дешеві. Тільки не думай, що одні з них хороші, а другі погані. Річ не в цьому. Одні пораються над швидкими, а другі над повільними таємницями, ось і вся різниця. Я, наприклад, дешевий вішун, тому що про завтрашній день чи про наступний рік знаю не більше за тебе. Я бачу дуже далеке майбутнє, на два або три сторіччя вперед — я можу передбачити, як називатимуть тоді вовка і яке царство загине. Але кого цікавить, що буде через два або три сторіччя? Нікого, навіть мене. Мені на це начхати. Але є й інші віщуни, дорогі, наприклад у Дубровнику. Вони передбачають, що трапиться завтра або через рік, а це потрібно кожному, як лисому капелюх,

і в таких не питають, скільки його пророцтво коштує, а платять не шкодуючи, пригорщами, як за поросячий бочок. Та не слід думати, що два такі пророки і їхні пророцтва ніяк не пов'язані між собою або що вони одне одному суперечать. По суті, це одне і те ж пророцтво, і його можна порівняти з вітром, у якого є зовнішній і внутрішній боки, причому внутрішній — це той, який залишається сухим, коли вітер дме крізь дощ. Так що один віщун бачить тільки зовнішній бік вітру, а другий — внутрішній. Жоден з них не бачить обидва. Тому доводиться йти щонайменше до двох, щоби скласти цілу картину, зшити лице й виворіт свого вітру...

А тепер я скажу тобі все, що ти можеш дізнатися від мене. Людина схожа на корабельний компас: крутиться навколо своєї осі й бачить усі чотири сторони світу, але того, що відбувається знизу і зверху, не бачить, воно від неї приховане. Проте саме там і знаходяться дві важливі для неї речі, про які вона хоче дізнатися: любов під нею і смерть над нею.

Любов буває різна. Одну можна підчепити тільки виделкою, іншу їдять руками, як устриць, ще іншу слід різати ножом, щоб не задушила тебе, а буває і рідка, мов юшка, так що без ложки не обійтися. Або така, котру зривають, наче яблуко, яке покуштував Адам.

Що ж до смерті, то це єдине, що під небосхилом може, як змія, повзати і вгору, і вниз по нашому родовому дереву. Смерть може століттями чекати в засідці на твоє народження ще до того, як ти народився, а може повернутися за тобою, вийти тобі назустріч із да-

лекого майбутнього. Хтось, кого ти не знаєш і ніколи не побачиш, може нацькувати на тебе свою смерть, як мисливського собаку на куріпку, або послати її навздогін за тобою з неоглядної далечини...

Та залишімо це. У тебе дуже гарна шия. Така шия вабить до себе і жіночі руки, і вояцьку шаблю. А я бачу вояка в чоботях, він голиться шаблею із золотою китицею на держак, і тебе цією шаблею він зарубає. Тому що, ось, я чітко бачу і твою голову. На тарелі, як голову святого Іоанна Хрестителя. А причина в жінці... Але ти не бійся, це буде не скоро. Мине ще багато часу, багато худобини народиться. А ти поки бережи шию, лебедю мій, і від жінок, і від шаблі. І вмийся...

Так і гоління, і пророцтво були закінчені. Леандр ішов додому, а за ним падав перший сніг того року і дзвенів могутній голос пророка. Таким голосом, подумав Леандр, сніг можна прим'яти, як килимом. І здригнувся від холоду над собою і від жаху в собі.

Пророцтво приголомшило Леандра. Страх зустріти рубаку здався йому ще більш слухним, ніж завжди. Його серце перескакувало в грудях зліва направо, а сні стали заразними від страху, і якщо Леандрові снилося, що ворона клюнула його в зуб, тому що він усміхнувся їй уві сні, то всі, до кого він протягом наступного дня торкався, бачили уві сні ворону, що клює їх у зуб.

Однак тоді, коли Леандр боявся людини з шаблею над усе, він її не зустрів. Раніше, ніж рубаку, він зустрів дівчину. Поки Леандр і його товариші перечікували на березі Охридського озера зиму, йому стало здаватися, що

у своєму страху він перебрав міру і втратив свій природний ритм, що, замість того щоб розвивати свою таємну перевагу, він її втрачає. Одного вечора він почув звуки кануна. І раптом упіймав себе на тому, що прислухався до музики, а не залишився байдужим, як раніше. Це здалося йому кроком назад. Грав не чоловік, а жінка, і ця різниця, про яку тоді Леандр знати не міг, не пройшла повз його увагу. Прислухавшись, він відзначив ще дещо. У тих місцях, де музика вимагала від виконавця схрестити на струнах пальці, звук кануна завмирав і лунали продовжував лише через кілька митей, неначе вони були потрібні для того, щоб вдихнути повітря. Леандр зрозумів, у чому річ, і наступного дня, коли побачив дівчину, яка грала, перше, що він сказав, було:

— Я чув, як ти граєш. У тебе не вистачає одного пальця на лівій руці, безіменного. Але грати ти навчилася ще до того, як його втратила. Правильно?

— Так, — відповіла дівчина, — три роки тому мені підсунули від уроків металевий канун із розжареними струнами. Відтоді я граю просто так, щоб не забути, а тебе ніхто слухати не примушує...

Леандр тут же подумав, що те, як навчився жити він сам, може допомогти дівчині забути про своє нещастя. Він спробував пояснити їй, що треба жити швидко, не озираючись назад. Щовечора вони гуляли берегом озера, і він прагнув навчити дівчину свого незвичайного і ретельно приховуваного вміння. Незабаром стало зрозуміло, що Деспіна, так звали дівчину, була чудовою ученицею, а той час, коли сталося нещастя з кануном і

розжареними струнами, швидко забувся. Вона назавжди покинула інструмент, а Леандр у ці самі дні попросився з купцями, ситий по саме горло цим заняттям, сповнений страху й зароблених грошей. Деспіна поволі переймала його ритм їжі, з успіхом наслідувала його ходу й мову, вчилася користуватися очима з такою ж запаморочливою швидкістю, з якою робив це він; і бували такі хвилини, коли їй здавалося, що за день вона проживає два дні. Під час цих уроків, гуляючи вздовж берега, вони, тікаючи від зацікавих очей і прагнучи приховати від інших людей свою швидкість як спільну таємницю, поволі зближувалися. Її каблучка іноді кидала відблиск просто йому в очі, а він, дивлячись на неї, роздумував, чи немає у неї на грудях замість сосків закручених свинячих хвостиків, як у деяких зображених на фресках грішниць. До цього часу Леандр знав про жінок небагато, як, утім, і про себе. Він знав, що з винами слід поводитися так само, як із жінками: по-різному влітку і взимку; знав також і те, що міцні вина переливають влітку, а слабкі — взимку. Це було все, що з розмов у сім'ї Леандр дізнався про жінок, проте дівчина без пальця, на якому носять обручку, приваблювала його. У ті дні десь чекала на Леандра його *fabula gasa*, його «порожня історія», і благала про те, щоб він нарешті в неї вселився.

Через Охридське озеро, розділяючи його на дві частини, протікає річка Дрим. Одного разу ввечері Деспіна і Леандр поклали в човен рибальську сіть і попливли через озеро по річці, яка на зорі доправила їх на інший

берег. Тієї ночі в човні, на тій подвійній воді, покриті сіттю, вони вперше лягли разом.

Та Леандр за декілька годин передбачав усе, що мало відбутися, і в той момент, коли його очікування почало збуватися наяву, він був швидшим, ніж його супутника, так що їм не вдалося навіть доторкнутися одне до одного. Його ритм виявився зовсім іншим, ніж її, і так він уперше зіткнувся зі страшною долею, що лежала на дні його таємної переваги перед іншими. Вони і згодом не могли пристосуватися одне до одного, і Леандр, наче мечучи ікру в озеро й річку, що протікали під ним, наповнював не жіноче лоно, а сіть, що лежала під ним.

В останній вечір Деспіна купила в монастирі Св. Нума дві свічки, одну з них вона дала Леандрові, а другу залишила в себе у вузлику. Як і завжди, вони попливли вниз по річці через озеро, і Леандр спробував іще раз. Востаннє. Коли у нього знову нічого не вийшло і він випорснув сім'я, ще навіть не діткнувшись дівчини, Деспіна дала йому свічку, щоб він, орудуючи нею, зробив її жінкою. Потім, уже ближче до світанку, взяла весло й підіграла човен до піщаної коси перед побудованим сербськими деспотами монастирем Богородиці Захумської, до якого можна було добратися тільки по воді. Тут вона запалила другу свічку, свою, простягнула її Леандрові, поцілувала його і залишила в монастирі, а сама повеслувала вниз за течією Дрима.

Збожеволілі й змучені, вони розлучилися назавжди, переконані, що ніколи не зможуть з'єднатися. Коли Леандр зі свічкою в руці підійшов до монастиря, заутрення

наближалася до кінця. Ще до того, як увійти до церкви, Леандр зауважив, що цього дня в монастирі відбувалися похорони ікони. Ікона з Пелагонії була дуже старовинною, і, перш ніж її поклали в могилу й полили вином, Леандр устиг розгледіти її. На ній були зображені Богородиця, що годує немовля, і чоловік із сокирою — це був Іоанн Хреститель, — що стояв поряд із ними. З дитячої ніжки майже звалилася сандалія, і чоловік, що стояв поряд із матір'ю, підхопив ремінець, щоб натягнути його дитині на п'ятку; дитина, відчувши раптовий дотик, прикусила материнські груди, та, зрозумівши, що сталося, подивилася на чоловіка, що поправляв сандалію.

Так замкнулося коло, безперервна лінія, що з'єднувала чоловіка, його руку, п'ятку дитини, груди жінки і її погляд, звернений до чоловіка. Ця лінія, яку Леандр охопив поглядом за декілька митей до того, як ікону засипала земля, нагадала Леандрові ту єдину літеру, яку він вивчив, — Θ (тета), і він подумав:

— Значить, усе-таки єднання можливе!

Після цього він попрямував у монастир, щоб постригтися в ченці.

ОПОВІДЬ СЛУЖНИЦІ СЕЛЕНИ

Як я вже сказала, та інша жінка була панна Анастасія, старша сестра пані Катени, портрет якої ви бачили над сходами з правого боку. Хазяїн Медош, батько Тимо-

тея, не встояв перед чарами тієї красуні, котра спала у своєму волоссі, наче в чорній постелі...

Судячи з усього, існував таємний спосіб порозуміння між хазяїном Медошем і його своячкою через страви, які подавалися на вечерю. Анастасія щодня давала розпорядження, що варити, і ті страви, що їх я готувала під її пильним оком, були наче любовною обіцянкою того, що діятиметься того вечора в постелі Анастасії, якщо до неї прийде хазяїн Медош. Важко сказати, але можна було здогадатися, що одну насолоду обіцяла пивна юшка з кропом, другу — заєць у порічковому соусі, а ще якусь третю — вино з фруктами. Вечері, власне, були чимось на кшталт любовних листів. В очах хазяїна Медоша з'являвся особливий блиск, коли панна Анастасія веліла мені подавати на стіл устриці св. Якова з грибами. Що відбувалося після тих вечерь в Анастасіїній спальні, я не знаю, та пані Катена була у відчаї, за одну ніч посивіла з ревнощів, отака сива вона й на портреті, який писали з неї тоді, коли вона вже носила Тимотея...

Та чоловік ходить у снах по грязюці стільки ж, скільки й наяву. Коли настав час, хазяїн Медош послав дружину родити в Сараєво, де тоді жив його батько. Коли народився Тимотей і пані Катена повернулась у спальню свого чоловіка, можна було сподіватися, що його пристрасть до своячки мине, як минають інші пристрасті в людському житті. Та зв'язок між хазяїном Медошем і його своячкою Анастасією не перервався.

Пані Катена була сильною й енергійною жінкою. Вона вирішила зробити рішучий крок і врятувати свою сім'ю. Одного вечора, коли Анастасія замовила устриці св. Якова

з грибами, не знаючи, що пана Медоша немає в Которі, пані Катена замість устриць поставила на стіл чоловікову скриньку з фамільними пістолями. Наладувала їх і відверто сказала сестрі, нехай вибирає. Або негайно, ще цієї ж ночі поїде з Котора назавжди і залишить у спокої її родину, або вийде на світанку стрілятися на пістолях. Таке вже давно було не в моді, навіть у мій час, а тим паче в їхній — оті дуелі, навіть між чоловіками. Проте пані Катена вирішила владнати ту справу в поєдинку з рідною сестрою...

Анастасія, дивлячись на Катену своїми гарними не-
двигними очима, тихо спитала:

— Чому ж на світанку?

А тоді голосно додала:

— Бери пістолі і негайно спускайся на берег!

Я тоді вже була служницею Анастасії і хоч не хоч му-
сила йти з ними.

Через «Браму для сміття» ми спустилися до моря. Устро-
мили в землю між двома каменями на березі стару шаблю,
яку мені звеліли взяти зі стіни в будинку, і повісили на неї
ліхтар. Дув юго, ребристий холодно-гарячий вітер, і двічі
гасив вогонь. Нічого не було видно, ані чути через дощ і шум
хвиль. Вони взяли пістолети, обернулися спиною одна до
одної й до ліхтаря, а я мусила рахувати, поки сестри не
зробили по десять кроків. Вони мали право на два постріли,
по черзі. Першою стріляла пані Катена і не влучила.

— А тепер добре цілься, бо наступного разу я не схиб-
лю, — гукнула вона сестрі крізь вітер. Тоді Анастасія
випросталась на увесь зріст і поволі спрямувала свою зброю
на себе. Постояла так хвилинку, потім поцілувала свій

пістоль у цівку й вистрелила в сестру. Убила її на місці. Через отой поцілунок.

Справу зам'яли, начебто стався нещасний випадок. Тіло ми перенесли в будинок і сказали, що пістоль вистрелив, коли пані чистила стару чоловікову зброю. Що там казати, господар Медош ледве все те пережив. Спершу йому наче мову відібрало, а потім він махнув рукою і мовив:

— За злочин, скоєний тоді, коли дме юго, навіть суд призначає удвічі м'якше покарання.

Мабуть, йому примарилося, що він молодий, чи що, тож він здався і помирився зі своячкою. А що було робити? Ми обоє мовчали, і він і я, заради дитини. Бо після смерті Катени дитину взяла сестра покійної й залишилася жити в домі Врачена. Вона й виростила Тимотея. Коли вони виїхали з Котора, панна Анастасія повернулася до свого батька і хлопчика відвезла з собою. Вона була йому як мати. Жили вони разом в Італії, поки хлопець не підріс, і тоді хазяїн Медош забрав його до себе в Белград. Тимотею важко було пережити ту розлуку, гадаю, він ще й тепер страждає через те...

Кажуть, — закінчила свою оповідь стара служниця, — що ненависть живих перетворюється на любов мертвих, а ненависть покійних — на любов живих. Не знаю. Але знаю, що для щастя треба мати дар, для щастя потрібен слух, як для співу чи танцю. Тому я думаю, що щастя передається у спадок і його можна заповісти.

— Не зовсім так, — відрізала я, — щастя не успадковується, воно будується, цеглина за цеглиною. Зрештою, важливіше, який ти маєш вигляд, ніж те, чи ти щаслива...

СТОРІНКИ, ВИРВАНІ З ОДНІЄЇ КНИГИ

У травні минулого року зі мною трапилася неймовірна річ. У своїй поштовій скриньці я знайшла оголошення, вирізане з газети. Там було написано:

«ПОТРІБНА ЧОРНЯВА ВЧИТЕЛЬКА МУЗИКИ (ГІТАРА).

ВИМОГИ: ЗРІСТ БІЛЯ 170,

ОБ'ЄМ ГРУДЕЙ І СТЕГОН ПРИБЛИЗНО ОДНАКОВИЙ»

Під дивним оголошенням була адреса, за якою слід звернутися.

— Gare Montparnasse, — прочитала я.

Той, хто дав оголошення, жив у шостій окрузі. Тоді я ще нічого не підозрювала. Але то був рік, коли я любила лише найсолодше: чоловічі парфуми «Van Cleef», восени — липкий виноград, а навесні — черешні, наддзьобані птахами. Уже від січня мені вдавалося ловити на льоту випущені з рук речі, перш ніж вони впадуть, і я була щаслива, що врешті виросла і що вже можу їбатися.

Я машинально поклала папірець у кишеню, як завжди, взяла гітару і зійшла сходами вниз. Щось мені докучало. Я чорнява, відповідного зросту, та й усе інше підходило до того, що було в оголошенні. Перед оголошеннями я не можу встояти, і за ними мене завжди чекає якийсь метелик, котрий викличе землетрус. Та моя мишоловка завжди була швидшою за мене. Ось і тепер вона вже знала. Як завжди, знала все раніше, ніж я.

Був ранок. Коли я відчинила браму, з імли виринув 96-й автобус. Він повільно наближався до своєї зупин-

ки перед моїм домом на Rue des Filles du Calvaire. На боці у нього на всю його довжину були написані назви зупинок:

**PORTE DES LILAS — PYRENEES — REPUBLIQUE —
FILLES DU CALVAIRES — TURENNE — HOTEL DE VILLE —
ST. MICHEL — GARE MONTPARNASSE.**

Автобус зупинився переді мною, і двері тихо відчинилися. Він ніби заманював мене. Спокуса була непереборною. Я сіла й поїхала на Montparnasse, просто за адресою з газети. На дверях не було жодної таблички з іменем, але ж і в оголошенні не було імені — лише адреса й телефон.

Двері мені відчинив хлопець приблизно мого зросту. Я ледве його впізнала. Блідість на його обличчі була такою, наче передавалася принаймні чотири-п'ять поколінь. І в тій блідості вгадувалося щось схоже на пруг. Але я відразу зрозуміла, що це він, мій коханець. Той, із яким я познайомилась у Греції. Через стільки років він знову підписався на мені тією своєю усмішкою, що може обпалити. Тимотей із золотистою бородою, наче зірваною з куша винограду. Я хотіла була відразу піти звідти, та, на диво, він ні на мить нічим не виказав, що ми вже знайомі. Поводився так, ніби й не вчив мене ворожити на спогляданні прутня. У деякі моменти він поводився так і мав такий вигляд, наче був кимось іншим. Навіть дуже ввічливо поцікавився, як мене звати, і згодом тримався так, ніби ніколи раніше не чув того імені. Це було настільки переконливо, що я залишилася.

— Ви — вчителька? — спитав він, впускаючи мене до помешкання. Від нього війнуло якимось незнайомим, приємним запахом парфумів, як на мене, дещо солодкавим, густим, мов олія. То було не «Azzaro» — Eau de Toilette, яким він колись користувався. Він мене вивів на середину просторої кімнати і зміряв поглядом з голови до п'ят, ніби бачив уперше.

— Гадаю, ви підходите, — замислено процідив він, — у вас природний колір волосся?

— Чого бракує моєму волоссю? Натуральне чорне волосся. Бельгійська чорна барва... Хіба ви не ставили таку вимогу у своєму нечемному оголошенні? — Я підхопила його гру, вдаючи, що ми раніше й не кохалися, щойно впаде дощ.

Та волосся в мене кучерявиться, коли я відсторонена або закохана, а коли пісяю на кропиву — випрямляється. Я глянула мимохідь у найближче дзеркало й побачила, що на голові в мене «афро». Я була на злеті. Сказавши, скільки беру за урок, попередила, що після п'ятого заняття, якщо не буде результатів, навчання припиняється. Потім посадила його біля себе на канапу, взяла акорд і почала:

— Перш ніж розпочнемо урок, я вам розкажу, що треба знати про пальці, коли ви граєте. Великий палець на правій руці — це ви, а на лівій — ваше кохання. Решта пальців — то люди довкола вас. Два середні пальці значать: правий — вашого друга, лівий — ворога; безіменний на правій руці позначає вашого батька, на лівій — матір; мізинці — дітей, хлопчика й дівчинку, а вказівні — предків... Думайте про це, коли будете грати.

— Якщо це так, — мовив він, — музику з гітарних струн добуває моя ліва рука, а це значить, коли вірити вашій баєчці, що на них грають моя кохана, моя мати, мій ворог, моя бабуся й моя майбутня донька, якщо я її заслужу. Словом, це жіноча гра, особливо якщо моїм головним ворогом теж виявиться жінка. А ви, — на мить він став моїм учителем, — коли пораните палець, майте на увазі те, про що говорили мені. Не думайте, що та ранка стосується лише вас. Рани на пальцях попереджають про хвороби й небезпеку для близьких вам людей або тих інших, які вас ненавидять...

Після такого його випаду я трохи знітилась і швидко перейшла до уроку, звертаючись до нього й далі на «ви», як і він до мене. Я йому показала, як ставити пальці для початкового акорду, і він це легко засвоїв. Але правою рукою навіть не торкнув струн. Ні на першому, ні на подальших уроках. Він знав напам'ять позиції пальців лівої руки і вже почав дуже точно і вправно виконувати ними першу мелодію, котру я йому задала, проте й далі, незважаючи на мої вимоги, не грав правою рукою. То були добре оплачувані німі уроки музики. Тоді я відчула, що мій *parfum spray* «Molineux» якось губиться в присутності того незнайомого мені запаху туалетної води, якою він тепер користувався. В один із наступних днів я побризкалась туалетною водою «*Rasoch Rabanne*» — *La Nuit, Eau de Parfum*.

— Чому б нам не долучити й праву руку? — спитала я його. — Мушу вам нагадати, що завтра п'ятий урок, і я більше не прийду, якщо ви й далі гратимете без звуку.

— О боже, як ви одягнені! — перебив він мене незадоволено й підвівся. — Я не можу вчитися, коли бачу вас у такому вбранні...

Я страшенно здивувалась. Він узяв мене за руку, наче маленьку дівчинку, ми спустилися на вулицю і зайшли у два-три бутики. З неймовірною спритністю й бездоганним смаком він купив мені чудову спідницю, каргаті панчохи і шотландську шапочку з помпоном, потім плащ на два боки і сорочку з емальованими гудзиками. Просто тут, у магазині, він примусив мене все це вдягнути. Продавчиням звелів скласти в пакет той одяг, який я щойно зняла, і викинути геть. Усе моє обурення кудись поділося, досить було одного погляду в дзеркало.

— Ну от, тепер можна продовжити урок, — мовив він задоволено, і ми повернулися в його квартиру.

На цьому місці я мушу сказати, що мене вже почало лякати те, що він уперто робить вигляд, ніби ми ніколи раніше не бачились. Я сіла з гітарою, щоб продовжити заняття, але він не взяв, як зазвичай, свій інструмент. Несподівано він підійшов до мене ззаду, обійняв мене і, коли я хотіла звільнитися з його обіймів, узяв перший акорд на моїй гітарі, не випускаючи мене. Акорд був кришталево чистим, права рука робила свою справу безпомилково, і він тихо, хрипливатим голосом заспівав старовинну пісню, якої я його навчила на третьому німому уроці. Через кожні два слова він цілував мене в шию, а я глибоко вдихала запах отих його незвичайних парфумів, яких я ні в кого перед тим не подибувала.

Тільки от слова були не французькі, а з якоїсь дивної, незнайомої мені мови:

*У сорочці тихій завтрашніх порухів
Нерухомо
Прикипів очима до грудей твоїх —
Хай серце нагодують...*

— Це сербські слова? — спитала я.

— Ні, — відповів він, — чому це ви так подумали?

Посеред пісні він перестав грати і повільно почав мене роздягати. Спершу зняв шапочку й туфлі, далі персні та пояс із перламутровою застібкою. Потім через сорочку розстебнув на мені станик. Тоді я взялася роздягати його. Тремтячими пальцями зняла з нього сорочку і все інше, а коли ми нарешті залишилися голі, він кинув мене на ліжку, сів поруч, високо задер свої ноги й натягнув на себе, спершу одну, потім другу, мої шовкові картаті панчохи. Я із жахом побачила, що мої щойно стягнені панчохи пасують йому набагато краще, ніж мені, а за мить переконалася, що те ж саме стосується і моєї нової спідниці, й сорочки, які він теж одягнув на себе. Ось такий, повністю вбраний в одяг, який мені щойно купив, він опускає руки вздовж стегон, взуває мої туфлі, розчісується моїм гребінцем, на ходу вдягає мою шапочку з помпоном, малює губи моєю помадою і, притьмом спустившись по сходах, біжить кудись у місто.

Я сиділа без слів і без одягу сама у квартирі й мусила обирати одне з двох: або піти звідти в його чоловічому одязі, або чекати на нього. І тут мені дещо спало на думку. У скрині я знайшла чудову старовинну жіночу

сорочку, розшиту срібною ниткою. З монограмою «А» на комірі. І спідницю зі шнурівкою. На підшивці спідниці було вигаптувано «Roma». Той старий одяг привезли з Італії. Усе це цілу вічність ніхто не носив, ну то й що, подумала я. Воно мені личило, я одяглась і вийшла на вулицю. Він сидів у ресторані неподалік від дому і пив «Сотерн», заїдаючи його гусячим паштетом. Щойно він мене помітив, очі в нього заблищали, він підвівся й поцілував мене куди пристрасніше, ніж годилося б цілуватися двом високим дівчатам увечері на вулиці. У тому поцілункові моя губна помада дивно запахла на його губах, і ми поспіхом повернулися в його квартиру.

— Як тобі шалено личить одяг моєї тітки, — прошепотів він і ще на сходах почав розстібувати на мені гудзики. Ми навіть не замкнули двері, він був на мені, прямий, наче стрибун у воду, з'єднавши долоні в мене над головою і випроставши складені до купи ступні. Прямий, мов спис, чий політ переживе його. Далі я нічого не пам'ятаю...

Найкращі хвилини свого життя людина забуває найшвидше. За миттю найвищої самореалізації, оргазму або чарівного сну настає забуття, амнезія, стираються спогади. Бо під час найкращих снів, під час найвищого творчого акту — зачаття дитини — людська істота на мить підіймається по драбині життя на кілька щаблів над собою, та не може там довго втриматись і, падаючи назад, у реальність, мусить якнайшвидше забути ті хвилини просвітлення. За життя ми не раз буваємо в раю, та пам'ятаємо лише вигнання...

ОПОВІДЬ ПРО БРАТА І СЕСТРУ

Ти знаєш, що у мене була сестра, Геронея, ти пам'ятаєш, яка вона була вродлива — одне око день, друге ніч — і знала, що на світі більше краси, ніж любові. Народилася вона 1910 року, і кілька тижнів по тому, одного ранку, якого ніхто, і вона сама також, не запам'ятав, Геро почала вмирати, і вмирала непомітно десятиліттями, аж до того недавнього судного дня, коли це вмирання нарешті закінчилося. А може, вмирання почалося набагато раніше, ще до того, як Геро народилася, і тривало, можливо, століттями до її народження, поки не дійшло до кінця, про який іще піде мова. Щодо мене, я теж одного вечора, якого ніхто не зауважив і який я й сам не зміг би відрізнити від інших своїх вечорів, цілком непомітно почав любити. Не якусь жінку, не свою матір, ані брата, ні сестру — мені було, зрештою, всього-на-всього кілька років. Я почав любити взагалі, це була радше готовність до любові, але почуття це було доконечним, так буває, коли корабель відпливає у відкрите море, звідки не буде шляху назад. І відтоді в цю мою любов, на цей корабель сідали і сходили з нього всі супутники моєї долі, ділячи якийсь час зі мною удари хвиль, відпливи, сонце та вітри. Серед інших була на цьому кораблі й моя сестра Геронея, але в неї там було особливе місце. Не на капітанському містку, зовсім ні, але в найгарнішому кріслі. І це найгарніше крісло на моєму кораблі найбільше пасувало саме їй. А може, воно стало гарнішим за всі інші на палубі, тільки коли Геронея зайняла в ньому своє місце. Коли це сталося, їй

було заледве п'ятнадцять років, і вона перестала їсти в присутності інших. Я відтоді жодного разу не бачив, щоб вона обідала чи вечеряла. У родині пошепки казали, що вона їсть не те, що всі інші. У церкві вона хрестилася швидким рухом, ніби муху ловила, і казали, що так само швидко їсть. Вона була ще дитиною на тоненьких ніжках зі старою, древньою душею. Душею, що з примусу звикала до її тіла, як до нового, недорослого бога, який ще сам не розуміє мови звернених до нього молитов. Бога, який ще тільки вчиться говорити... У мене завжди складалося враження, що всі жінки довкола мене поділяються на куховарок, покоївок і доглядальниць, і ще в дитинстві я переконався, що моя сестра Геронея належить до останніх. Своєю тиранічною й незграбною метушнею довкола приречених вона зробила нестерпними (марно намагаючись їм допомогти) останні години більшості наших домашніх тварин... Коли вони помирали в неї на руках, вимучені не лише смертю, але й її панічними спробами затримати їх на цьому світі, вона мовчки відверталася від них, а тоді казала:

— Я себе почуваю якоюсь серединою. Завжди запізнююся, завжди приходжу після вівторка...

Геронея вивчала хімію в Белграді, і, коли вона у своєму капелюсі з риб'ячої шкіри приїхала сюди, до Праги, продовжувати навчання, ми винайняли помешкання на одній з вузеньких і глибоких вулиць у старій частині міста. Квартиру з піддашшям, на яке можна було піднятися дерев'яними сходами, спустивши їх у кімнату за допомогою ланцюга та коловороту. Сам я у той час був, як то

кажуть, хлопець, схожий на гірський потік, — тонкий і прозорий. Енергію, здобуту від музики, якою, як і раніше, живився щодня, я більше не витрачав. Я гладшав у душі, накопичуючи непотрібний духовний жир, точнісінько так само, як гладшає людина, яка не витрачає енергію, отриману від їжі. А Геро поставила на балкон горщик зі столітником, «якого чорт обливав», і він через це мав білі смужки по краях колючих листків. Цей столітник вона привезла із собою з Белграда й навпроти нього повісила у своїй кімнаті дзеркало, щоб, причісуючись, бачити його відображення. Якось раз вона помітила, що в її дзеркалі причісується і голиться молодий поручник, що мешкав на тому ж поверсі в будинку на протилежному боці вулиці. Його вікно було так близько від нашого балкона, що поручник міг себе бачити в Гериному дзеркалі, не виходячи зі своєї кімнати, тож і голився, користуючись її дзеркалом і своєю шаблею. Річ у тім, що поручник на диво вправно голився своєю офіцерською шаблею, а намілювався золотою китичкою, що висіла на ефесі. З його помешкання до нашого можна було докинути запалений сірник, і ми з поручником вечорами стали, сміючись, припалювати один одному люльки.

— Вважайте, ніколи не розпалюйте тим самим вогнем другу свічку і третю люльку! — весело казав наш новий знайомий. Між поручником, який звався Ян Кобала, та моєю сестрою розвинулося щось таке, для чого я не можу дібрати іншого слова як обнюхування. Та час ніколи не стоїть на одній нозі. Справа зайшла далі. Щовечора він запалював світло в ту мить, коли Геро

його гасила. Я сидів на балконі, курив люльку, час від часу піднімав капелюха й заганяв у нього дим. І дивився, як на іншому боці вулиці Ян Кобала знімає чоботи і жбурляє один чобіт в один, другий — в інший куток кімнати, як він п'є, тримаючи пляшку лише зубами, як відсікає шаблею ніжку від смаженого курчати на столі. Потім лягає в ліжку й обгризає ніжку, кидає кістку й поціляє просто в чобіт у кутку кімнати. Тоді знімає сорочку, і в цю мить двері повільно відчиняються, до кімнати пробивається місячне сяйво, і крізь це сяйво входить моя сестра Геро. Вона не моргаючи дивиться на поручника, наче не бачить його, підходить до ліжка, нахиляється над ним, і він починає язиком розстібати гудзики на її сорочці. Тоді Геро кидає погляд на балкон, де сиджу я й курю, плює на свічку і, хльоснувши волоссям місячне сяйво, переступає однією ногою ліжку і його в ліжку й повільно, наче сніг, що падає на землю, неухильно спускається на свою здобич...

Мій капелюх і волосся повні диму, інколи я підводжусь і йду на заняття в консерваторію або в корчми, липкі від пива, або дивитися, як євреї хоронять книги, та в мені щось кипить, і я відчуваю, як борода у мене швидше росте крізь родимки, ніж довкола них, і відчуваю, що мушу змінитися. Я справді починаю змінюватися і весь час над цим працюю.

Одного разу сестра з'явилася по обіді; її очі нагадували перестиглі фрукти, а руки вона наче забула в муфті. Поручник Ян Кобала більше не відчиняє дверей. Він приймає в себе якесь інше кохання. Геро нічого не ка-

же, я сиджу, як завжди, курю й чекаю. Надходить час, коли вона гасить світло у своїй кімнаті, а він запалює у своїй. Я дивлюся з балкона, як він знімає чоботи, скидає ремінь, як п'є із пляшки, тримаючи її лише зубами, як відрізає ніжку шаблею і їсть у постелі. У мене мурашки біжать по спині, волоски вздовж хребта настовбурчуються, шелестить сорочка. Я гашу люльку великим пальцем, аж смердить горілим м'ясом. Тихо підводжуся, спускаюся на вулицю, переходжу на інший бік і піднімаюся у квартиру Кобали. Відчиняю двері, до кімнати пробивається місячне сяйво, і крізь це сяйво входжу я. Не моргаючи дивлюся на поручника, наче не бачу його, підходжу до ліжка, нахиляюся над ним, і він починає язиком розстібати гудзики на моїх штанях. Тоді кидаю погляд на балкон, де сидить Геро, плюю на свічку й лягаю з Кобалою. Адже тепер я той, кого він чекає щовечора замість Геро...

Якось Геро встала рано-вранці, заплела волосся так, щоб відчувати, ніби тепер весна; причісувалася вона по-різному: коли вплітала у волосся стрічку, відчувала себе так, ніби надворі літо; а коли заплітала волосся в батіг, для неї це значило весну. Того дня вона заплела на потилиці косу й рано вийшла з дому. Більше я її не бачив. Мене повідомили, що Геро вчинила самогубство. У той день о дванадцятій годині п'ять хвилин вона загинула від вибуху в лабораторії, який сама й улаштувала. Так що в мене не було нагоди запитати її, через кого вона зробила той крок за межу — через Яна чи через мене. Мені не дали побачити її навіть на смертному одрі.

Свій кишеньковий годинник відтоді я зупинив на моменті її смерті, він завжди показує дванадцяту нуль п'ять і щодня його стрілки проходять через мить своєї страшною точності. А страшне питання про те, чий учинок, поручників чи мій, чия зрада штовхнула її у смерть, стало для мене питанням життя і смерті.

Звісно, моє спілкування з Яном Кобалою тут же припинилося. Він зник без сліду, а я з тих пір блукаю, спотикаючись об власну тінь. Я змінив ім'я та волосся, почав грати на циганських весіллях, причащатись, як колись, оцтом та хроном, і єдине, що мене розраджує, — розв'язування задач із тригонометрії. Мені все спадає на думку прислів'я про чотири ока, і я намагаюся заново його зрозуміти. Глибину Гериних осяйних очей я вирахував безліч разів, знаю це чарівне число напам'ять і повторюю його вночі. Я став дошукуватися до глибини очного дна в людей, котрі трапляються на моєму шляху, сподіваючись, що, можливо, станеться чудо, що знайдуться очі такого ж кольору та глибини, як у неї, і від них я міг би очікувати відповіді на питання, якої від сестри вже ніколи не почую. І ще одне. Я зрозумів, що так само як існують чоловічі й жіночі інструменти, і хорошим квартетом може стати лише той, у якому є і ті й інші, так і на кожному обличчі є одне чоловіче й одне жіноче око. Подивись у дзеркало, і легко визначиш, котре око в тебе чоловіче, а котре жіноче. У Геро ліве око було чоловіче, і воно її повело у смерть. Її праве, жіноче око намагалось врятувати їй життя. І це треба мати на увазі... А тепер до справи!

Був я у Кракові, концертував там, і впав мені в око один пан на ім'я доктор Альфред Вежбицький. Він колись бував у нас удома: заходив до нашого батька, і знав нас із Геро ще дітьми. Він запросив мене грати в його домі, і я мав нагоду зробити деякі спостереження й зрозуміти, що з ним треба бути насторожі. Очі в доктора мають ту саму глибину, що й очі моєї покійної сестри. В одному оці день, у другому ніч. Він, можливо, міг би відповісти на питання, задане їй, і оцінити мою поведінку з Яном Кобалою. Я довго спостерігав за Вежбицьким, добросердим і приємним чоловіком, німим, як книга, і застібнутим по самі вуха, та нічого не сталося. Він носив нігті однієї руки під нігтями другої і люб'язно мовчав. Я тепер знову повертаюся до Польщі, де маю грати в маєтку однієї родички доктора. Якщо я скористаюся цією нагодою, щоб дізнатися дещо у Вежбицького, твої послуги будуть мені необхідні, тож я прошу тебе вирушити зі мною в цю подорож, яка, зрештою, могла б бути приємною, якби ти їхав не зі мною.

ЧОТИРИ ЛИСТИ

Хайфа, березень 1971

Люба і не забута мною Доротее,

давно я тебе не бачила і хто знає, чи впізнала б. Можливо, ти теж не впізнала б мене і не думаєш про мене в тих кімнатах, де клямки чіпляються за рукави. Я згадую

польські ліси й уявляю, як ти біжиш крізь учорашній дощ і з верхніх гілок краплі падають гучніше, ніж із нижніх. Я пам'ятаю тебе дівчинкою і бачу, як ти ростеш, швидко, швидше за свої нігті й волосся, а разом із тобою, але швидше за тебе, росте в тобі ненависть до нашої матері. Невже ми мусили так її ненавидіти? Пісок довкола викликає в мене пристрасне бажання, але вже довгий час я почуваю себе з Ісаком якось дивно. Це не пов'язано ні з ним, ні з нашим коханням. Радше з чимось третім. З його раною. Він читає в ліжку, я лежу в наметі поруч нього й гашу лампу, коли відчуваю, що хочу його. Кілька секунд він лежить нерухомо, вдивляючись крізь темряву в книжку, і я відчуваю, як його думки летять навскач невидимими рядками. А потім він повертається до мене. Та щойно ми торкаємось одне одного, я відчуваю страшний рубець від його рани. Ми кохаємося, а потім лежимо, дивлячись кожне у свій морок, і кілька вечорів тому я спитала його:

— Це було вночі?

— Що? — запитав він, хоча знав, про що йдеться.

— Коли тебе поранили.

— Вночі.

— І ти не знаєш чим?

— Не знаю, гадаю, що то був багнет.

Цього ти, Доротко, молода й недосвідчена, може, й не зрозумієш. Птах, який полює на болотах і мочарах, швидко потоне, якщо не рухатиметься. Він мусить раз по раз витягати лапки з мулу й переставляти їх, ступати все далі, незалежно від того, впіймав він щось чи ні. Те

саме і з нами та нашим коханням. Ми повинні йти далі, не спиняючись, інакше потонемо.

Єрусалим, жовтень 1974

Люба Доротко,

я читаю про слов'ян, як вони спускалися до морів зі списом у чоботі. І думаю про те, як змінюється Краків, засипаний новими орфографічними й мовними помилками, сестрами розвитку мови. Думаю про те, що ти залишаєшся такою самою, а ми з Ісаком усе більше губимося. Я не наважуюся йому сказати. Коли б ми не кохалися, і як би добре нам не було, і що б ми не робили, я відчуваю на грудях і животі слід від того багнета. Відчуваю його вже наперед, він простягся в нашій постелі між мною й Ісаком. Невже таке можливо, щоб людина за якусь мить змогла розписатися багнетом на тілі іншої людини і назавжди закарбувати свій портрет у чужій плоті? Мені доводиться весь час ловити власну думку. Коли вона з'являється, вона ще не моя, я її тільки ловлю, якщо мені це вдається, перш ніж вона відлетить. Ця рана схожа на якийсь рот, і, коли б ми не кохалися з Ісаком, варто нам торкнутись одне одного, як вершечок моєї груді опиняється в тому рубці, наче між губами, за якими немає зубів. Я лежу біля Ісака й дивлюся на те місце в темряві, де він спить. Пахне конюшина, приглушуючи запах конюшні. Я чекаю, коли він ворухнеться; сон тоншає, коли людина ворухнеться уві сні, і тоді я можу збудити його, і йому не буде кривдно. Бувають сни безцінні, а є й інші, наче сміття. Я бужу його й питаю:

— Він був шульга?

— Мабуть, так, — відповідає він сонно, але не замислюючись, із чого я розумію, що він знає, що я маю на увазі. — Його взяли в полон і привели вранці до мого намету. Він був бородатий, із зеленими очима і мав рану на голові. Власне, мені хотіли показати цю рану. Її наніс я. Прикладом.

Знову Хайфа, вересень 1975

Доротко,

ти не уявляєш, яка ти щаслива, що живеш тепер у своєму Вавелі й не відаєш того жаху, який діється зі мною. Уяви собі: що тебе в подружньому ліжку кусає й цілує хтось інший. Уяви собі: в той час як ти любишся зі своїм коханим чоловіком, на животі весь час відчуваєш великий грубий рубець від рани, що, наче якийсь чужий член, втерся поміж тебе і твого коханого. Між Ісаком і мною лежить і завжди лежатиме якийсь сарацин із зеленими очима, зарослими бородою! І відповідатиме на кожний мій рух раніше за Ісака, бо він ближче до мого тіла, ніж тіло Ісака. І цей сарацин не вигадка! Ця тварюка — шульга і любить мою ліву грудь більше, ніж праву! Який жах, Доротко! Ти не любиш Ісака так, як я, скажи мені, як йому все це пояснити? Я покинула тебе і Польщу і приїхала сюди заради Ісака, а знайшла в його обіймах якусь зеленооку потвору, яка прокидається вночі, кусає беззубим ротом і збуджується навіть тоді, коли Ісак — ні. Ісак мене іноді змушує кінчати на тому арабові. Коли тобі знадобиться, тільки гукни його! — він

тут, він завжди може... Наш годинник на стіні, Доротко, цієї осені спішить, а навесні відставатиме...

Жовтень 1978

Доротее,

щоранку Ісак, коли погода гарна, ретельно вивчає, наскільки добрим є повітря. Визначає, чи є в ньому волога, нюхає вітер, дивиться, чи холодно опівдні. Коли бачить, що момент сприятливий, наповнює легені особливим, спеціально вибраним повітрям і ввечері видихає це повітря з віршем. Він каже, що неможливо завжди складати добрі вірші. Вірші — як пори року. Приходять тоді, коли настає їхня черга... Ісак, люба Доротко, не може впасти, він як павук. Його тримає якась нитка, прикріплена в тільки йому відомому місці. А от я падаю все частіше. Араб гвалтує мене в обіймах мого чоловіка, і я вже не знаю, від кого отримую задоволення. Через того сарацина чоловік мені здається не таким, як раніше, я його бачу і сприймаю якимось іншим, нестерпним чином. Минуле враз змінилося: чим більше пробивається майбутнє, тим більше змінюється минуле, воно таїть у собі більшу небезпеку і є непередбачуванішим, ніж прийдешнє, у ньому безліч давно зачинених кімнат, з яких усе частіше виходять живі звірі. І в кожного з тих звірів є своє ім'я. Звір, що розтерзає Ісака й мене, має кровожерне, довге ім'я. Уяви собі, Доротко, я питала в Ісака, і він мені сказав. Він знав це ім'я весь час. Араба звуть Абу-Кабір Муавія. І він уже почав свою справу якось уночі, в піску, поблизу водопою. Як і всі звірі.

КОЛЕСО ФОРТУНИ

Одного вечора в таборі поручика Опуїча з'явилася молода жінка. Її привели в дім, у якому він спинився на постій. Її чорне як ніч волосся було посипане сивиною у вигляді зірочок і півмісяців, схожих на білі квіти.

«Може, це срібна пудра?» — подумав Опуїч, а дівчина сказала йому:

— Пане, мене прислав твій батько, капітан Опуїч, передати тобі вітання і перстень.

— Який перстень? — спитав молодий Опуїч.

Дівчина мовчала.

— Ти що, ніч у роті стережеш? — спитав він, а вона додала сором'язливо:

— Твій батько чув, що ти поранений у плече.

— А ти тут до чого?

— Я знахарка. Мене послав твій батько зализувати тобі рани, каже, щоб сучка не лизала. А цей перстень прислав, щоб ти мені його дав за роботу — і вона простягла йому перстень-печатку, на якому поручик упізнав ініціали свого батька.

— Як тебе звати? — спитав він її.

— Я Дуня Калоперович з Карловців, з Дунаю, — відповіла дівчина.

Офіцер ліг, а Дуня ковтнула ракії і перехрестила йому рану. Та перш ніж узятися до роботи, попередила його:

— Поглянь на моє волосся. Коли рана заживе, від мого знахарства на тому місці може з'явитися не шрам,

а щось таке, як волосся, щось ніби чорне крило з мого волосся. Ти можеш його підстригати, але воно відростатиме, як і борода. Згоден?

Молодий Опуїч лише махнув рукою. Поки вона зализувала йому рани, він тихо лежав навznak і прислухався крізь скляний вечір, як під землею реве вода, наче там, в утробі землі, лютують бурі. Бо відколи його охопило те незбагненне бажання, в поручика Опуїча відкрився слух для таємних речей, він чув те, що діється під землею, краще, ніж інші чують те, що відбувається на землі. Він сидів над ніччю у своєму серці й ловив плач похованої води, шипіння озер, що гасять глибоко внизу непробуджені вулкани, стікаючи в їхній вогонь. І слухав, як диханню місяця відповідають своїм диханням підземні води, своїми припливами й відпливами в надрах землі... І як на удари підземного пульсу відповідає і б'ється в тому самому ритмі його рана, його голод і його біль.

Коли Дуня закінчила, вона перехрестилась і сказала, дивлячись ніби ненароком на його одинадцятий палець:

— Якийсь час тобі доведеться відливати сидячи...

І розсміялась у свій рукав, наповнений місячним сяйвом. Тоді він спитав про батька, і вона відповіла, що в капітана Опуїча все гаразд. І знову засміялася в рукав.

— Чого ти смієшся? — спитав поручик, і Дуня йому пояснила. Вона чула, коли йшла сюди, що якісь маги, ворожбити, ясновидці та скоморохи стали неподалік табором. У тому таборі вони дають виставу про поручикового батька, капітана Харлампія Опуїча.

— Про його любові. Одна така сумна вистава називається «Остання любов у Царгороді», — додала знахарка напівпошепки, — я ту річ бачила в Сегедині. І плакала. Там твій батько йде з життя через свою останню любов, бо одна жінка в Царгороді закохалась у нього й хотіла мати з ним дитину...

Щойно Дуня пішла у свою кімнату, молодий Опуїч сьорбнув вина і, не встаючи з ліжка, з досконалою точністю загасив струменем з рота свічку на вікні.

*

Коли рана поручика Софронія почала загоюватись, він віддав Дуні батьків перстень: це значило, що вони мають розстатися. Але вона сказала, сміючись у рукав, що тепер треба лікувати дещо інше, а не рану.

— І що ж ти хочеш лікувати? — спитав він, ущипнувши її за щоку.

— То нездорово, що в тебе та чоловіча штука весь час стоїть струнко. Цікаво, скільки їй років. Вона в тебе не падає і після любощів?

— Ні.

— Мушу тобі, мій пане, де в чому зізнатися. Твій батько не посилав мене лікувати тебе. Він і не знає, що ти поранений. А я жодного уявлення не маю про знахарство. Я взагалі не знахарка.

— То для чого ж тоді він тебе прислав?

— Каже, що в мене гарні груди. Ось для чого. І передав тобі, що пришле ще когось із моїх ровесниць, яка йому сподобається.

— І ти мені тільки тепер це кажеш?
— Досі ти був пораненим.
— А скільки ж у нього твоїх ровесниць?
— Усі мої ровесниці божеволіють за ним.
— І що ж він з вами робить?
— Він як батько. З ним нічого не страшно. А ще він
весь час нас розважає і дивує. А мене важко здивувати.
— Чим же він тебе здивував?
— Облиш це. Я вже давно хочу побачити, чим ти
мене здивуєш.

Після цих слів поручик розсміявся і спитав:

— Як зветься та чужа радість, що в тебе між ногами?
— Євдокія.
— Ну то почаствуємо Євдокію. Скажи, що Євдокія
найбільше хотіла б на вечерю?

Дуня щось шепнула йому на вухо, і Софроній замовив
розкішну вечерю на три персони. І наказав принести да-
маську скатертину, столове срібло й кришталевий посуд
зі всілякими наїдками та напоями і накрити стіл на ліжку.
Тоді вони з Дунею простяглися на постелі і він пригостив
Євдокію ложкою юшки з цвітної капусти, дав їй покуш-
тувати грибів у сметані, запропонував плову, редиски,
куряче стегенце, яке вона обгризла, а кістку вони вики-
нули, і зрештою почаствував її виноградиною. Переконав-
шись, що Євдокія сита, він обійняв Дуню і сказав:

— Давай заллемо вечерю!

Після любовщів вона залишилась у постелі, а Софро-
ній накинув на себе шинель, дістав папір та чорниль-
ницю і сів писати листа додому своїм рідним:

І напишіть мені, як там у вас цього року — чи добрий буде сінокіс і хліби, чи родять виноградники і решта всього, що там є. І нічого ви мені не пишете, брати мої, Марку й Лукіяне, чи торгуєте чим, чи ні, і худібку яку маєте, чи здорова та ціла... Ми тут усе чекаємо і Бога молимо, аби сподобив нас Господь Бог побачитися з вами на цім світі!

Передаю вітання моїм милим і дорогим сестрам, Йовані й Сарі, і моїм милим і добрим невісткам Марті й Аніці, хай про мене не турбуються, та хай поміж них буде повага та згода, і хай мою матір Параскеву слухають і шанують, щоби послав їм Господь Бог многая літа, коли на те воля свята...

У день святого апостола Єремії, в останній день нашого місяця травня, а в їхньому червні місяці, ваш син і брат у снах ваших

Софроній.

КОХАНЦІ

Коли Растіна Brunswick у 1797 році повернулася звідти, де йшла війна, в Сремські Карловці, бо капітан Опуїч не міг возити її з собою із бою в бій, вона відразу розшукала Єремію Калоперовича, свого колишнього нареченого. На руці в нього був шрам від рушниці покійного Пахомія Тенецького, а в бороді — маленькі зірочки сивини.

— Якщо хочеш жінку, яка тричі втрачала невинність, яка тебе зневажає і яка народить тобі чужу дити-

ну, візьми мене, — сказала вона киру Єремії. Він подумав — біль є лише відлунням чужого болю — і взяв її.

Отож Растіна Brunswick вийшла заміж у Карловцях і поселилась у просторому домі Калоперовичів у Цукровому провулку. Спочатку в неї народився син Арсеній, а потім і дочка Дуня.

Растінин чоловік ніколи не виказував ознак нетерпимості, лише коли говорив, речення іноді якось дивно перескакували, бо він завжди хотів сказати дві речі водночас. Він розповідав дітям, що в морі живуть риби, які витримують лише певну кількість солі у воді. Якщо вода містить більше солі, ніж вони можуть витримати, риби чманіють. Так і з нами. Бо людське щастя — наче сіль. Якщо його забагато, чманієш.

Купив пан Калоперович Растіні й Дуні по капелюшку з риб'ячої шкіри і передплатив їм «Газету сербську з цісарського града Відня». Дуня виросла в худеньку, ненажерливу дівчинку. Вона пхала в себе, в усі отвори, все, що їй потрапляло під руку, — дзиги, коників-стрибунців, гудзики, живу рибу, шпильки для волосся, квасолини, равликів і м'ячі, моркву, яйця, стручки гороху, пляшечки з одеколоном, огірки та скляні кульки, венеціанські альманахи й олівці, клямки й годинники з музикою і, нарешті, риб'ячий міхур, який луснув у ній...

Хлопчика пан Калоперович віддав учитися.

— Нехай буде, як Цицерон.

І молодий Арсеній Калоперович пішов до карловацької сербсько-латинської школи, звідки першого ж дня привів додому незвичайне створіння, лагідне, як кошеня,

вже напаковане латинськими цитатами і гарне, мов лялька. Та лялька чи, радше, ляльчик звався Авксентій Папіла, сидів з Арсенієм за однією партою і був дальнім родичем якогось відставного генерала. Незаможний сирота, Папіла був гарніший у старому одязі своїх приятелів, аніж вони в новому. Від народження він мав невеличкий шрам на скроні, і це надавало йому загадкового вигляду.

— Отой з пом'ятою головою, — говорили жартома друзі, але любили його. Його обожнювали всі кішки, всі попаді та всі учні в Карловцях. Через це чи з якихось інших причин про Папілу всюди, де б він не з'являвся, завжди розповідали неймовірні, частенько і страшні історії. Найцікавішим було те, що сам він ніколи не чув тих історій і страшенно дивувався, коли хто-небудь переповідав йому котрусь з них. Лише іноді він відчував, що його життєвий шлях звивається перед ним, наче хробак.

Хлопці були вже в класі риторики. Папіла проводив більше часу в просторому домі Калоперовича, ніж у своєму бідному житлі, і одного вечора почав переписувати для себе й Арсенія рукописний підручник, позичений у когось з учнів. Він писав своїм гарним почерком, вмочуючи перо то в рот, то в каламар, вимовляючи повагом уголос:

Praecepta artis oratoriae in tres partes digesta et Juventuti Illyrico-Rasciane tradita ac explicata in Collegio Slavono-Latino Carloviciensi, Anno Domini...

Тут йому перед очі підсунули дзеркальце. Пані Расіна захихотіла, показуючи, як він вимазався чорнилом, і витерла йому рот своїм напарфумленим рукавом.

— Навчатимеш Дуню й мене латини? А то нам немає що робити.

— Добре, — сказав Папіла, — тільки якщо ви мене поведете в театр у Темішварі і якщо пан Єремія купить мені якусь книгу.

— А яку б ти найбільше хотів?

— Про Елладія, що продав душу дияволу, автор Вікентій Ракіч, і німецьку книгу про доктора Фауста. Обидві надруковані в 1808 році.

І так почалися уроки латини в домі Калоперовичів, який добре було видно з кораблів, що пропливали Дунаєм. Спочатку Авксентій Папіла займався з Дунею на веранді, а потім ішов у вітальню разом з Арсенієм, якому мати час від часу любовно пригладжувала волосся своєю слиною. Тут починався урок латинської для пані Растіни. Подавалися на стіл оладки, начинені дикими равликами, і пиріг із приправ у порцеляновій мисці. На дні миска мала жолобки, що, наче судини, впадали в ямку у формі серця. У тому серці збиралась олія, щоб оладки не лежали в жирі. До пирога подавали кропив'яний чай з медом, улюблений напій панича Папіли, який потім навчав пані Растіну риторики або читав їй уривки з «Іліади», муркочучи, наче кицька:

*Є за морями, край Трої, джерела гіркої водиці,
що для пиття непридатна. І там о порі водопою
купчаться спраглі тварини, та пити не можуть, аж поки
сдиноріг не прибуде спрагу свою вгамувати.*

*Ріг у нього цілющий — лиш тільки голову схилить
випити вволю водиці, рогом він враз скаламутить
воду і вмить перетворить її у питну і солодку.*

*Разом із ним звірина теж спрагу свою погамує.
П'є досхочу, а напцвшись, свій ріг із води витягає —
знову вода, як раніше, гіркою стає, непитною.
Доки він рогом своїм каламутить довколишню воду,
зором своїм очищає воду ще далі довкола.
В чистій-пречистій водиці під час водопою чудного
видно усенького світу майбутнє, немов на долоні...¹*

*

Одного вечора, коли Арсенія не було під час уроку, саме тоді як Папіла відкрив рот, щоб пояснити новий розділ — *De tropis dictionis*, — його учениця й благодійниця пані Растіна мовила:

— Маю тобі, мій красеню, дещо розповісти. Пані Авакумович довірила мені таємницю, яку варто почути. Ну так от, слухай. Сталося так, що років шістнадцять тому в одній знаній родині мала народитися дитина. Мати мріяла про сина, батько про дочку, але ніхто з них не мріяв про те, що дитина буде від якогось іншого батька. Тож маля, яке було ще в утробі, стало небажаним. Мати мусила позбутися його, перш ніж чоловік що-небудь запідозрить. Знахарка, яку вона покликала, сказала, що це найлегше можна зробити, якщо зародок перемістити в якусь іншу особу або навіть у якийсь предмет. Як вони це зробили, невідомо, та зародок таки перемістили в м'яке плюшеве крісло. Зародок у кріслі продовжував рости, і якось, коли чоловік сів у крісло, там почулось якесь потріскування...

¹ Віршовані фрагменти в перекладі Івана Лучука.

На цьому місці молодий Папіла раптом перервав розповідь пані Растіні і, геть збентежений, продовжив урок, ніби нічого й не було сказано.

— До тропів належать метафора, синекдоха, метонімія, антономазія, ономатопея, катахреза й металепса. *Allegoria nihili alius est quam continua Metaphora...*

Але тут пані Растіна приклала своє віяло до губ Папіли, приголубила його своїми срібними очима і спокійно продовжила:

— У метафорі чи в алегорії, все одно, та жінка, про яку я розповідала, перелякана на смерть, покликала якось свого чоловіка, щоб той прислухався: було чути, як у спинці крісла б'ється чиєсь серце...

— *Dic quibus interris et eris mihi magnus Apollo...*

— Десь через місяць обриси скорченого плода добре було видно під оббивкою крісла, а коли хто-небудь спирався на спинку, дитина притулялася до нього, шукаючи тепла й биття чийогось серця. Незабаром уже можна було побачити, коли оббивка трохи піднімалася, що дитина чоловічої статі...

Crudelis Mater magis, an puer inquebus ille. Improbis ille puer, crudelis tu quaque Mater...

Цими словами, з жахом у душі, Авксентій, що вже був не владен над собою, марно намагався продовжити свій урок, коли пані Растіна стрімко завершила оповідь:

— Нарешті спинку розпороли і в кріслі знайшли тебе, Авксентію Папіло!

Від цих слів Авксентій затремтів, скрикнув і кинувся в розпростерті обійми пані Растіни, яка, захищаючи його від страшних думок, притисла до своїх грудей і перенесла з того крісла в оповіді просто у свою постіль.

*

У ті дні 1813 року в Карловцях місячне сяйво мало зелену підкладку, дув вітер, який замість капелюхів відносить імена, і йшли масні, поживні дощі.

— Гляньте на них, — примовляла пані Растіна, сидячи біля свого вікна, що скидалося на скляний завислий у повітрі паланкін, і показуючи на жінок, які проходили мимо на вітрі, — гляньте на них, кожна тримає своє їм'я між грудьми. Перший, хто запхає туди руку, забере в них їм'я. Та більш за все стережіться вродливих, — говорила в ті дні пані Растіна своєму синові та своєму коханцю, безмірно щаслива від несподіваного повернення молодості, — стережіться тих, у котрих верхня губа зелена, а нижня фіолетова. Тих, котрим на сережки птахи сідають. Такі з руки поїтимуть вас водою, в якій ночувала шавлія, водою, від якої забувають матір.

Поки вона так говорила, її син Арсеній видивлявся на неї, на свою матір, не пізнаючи її більше, а вона дивилась на Папілу, як на ангела.

У ті тижні для пані Растіни змінився смак соку з грибів, який вона так любила, кориця дістала смак кави, і пані Калоперович, яка вже чула свого дерев'яного коня на березі ночі й морок на березі імені, зовсім перемінилась.

— Ти можеш коли-небудь прийти до мене уві сні? — казала вона своєму коханцеві. — Ніяк не виходить влаштувати так, щоб позлягатися з тобою і в снах. І Арсеній мені більше не сниться.

Кілька днів по тому, вранці, вона йому сказала:

— Ти мене страшенно налякав минулої ночі вві сні. Прийшов крадькома з якимось ліхтарем. Я тебе кликала у свої сні, щоб ти мене пестив, а ти хотів мене вбити. Та ще гусарською шаблею.

Щоб її заспокоїти, Папіла подарував їй ту свою усмішку, про яку жінки шепталися, що вона «вартує стільки, як верховий кінь», і блакитну подушку з чотирма дзвіночками на кутиках. Щоб згадувала його і коли спить. На подушці золотими нитками було вишито по-латинськи:

Коли пані Растіна лягає спати, дзвіночки дзвенять, і з них випливають сні. Коли пані Растіна встає, сні повертаються у дзвіночки, а в ліжку вмощується кицька пані Растіни. Вона муркоче і лапкою легенько дає ляпасів дзвіночкам. Коли який-небудь сон пані Растіни випаде з дзвіночка, кицька відкриває рота й ковтає його. Проте ця їжа надто важка і шкодить їй. Тоді кицька лякається того, що вона проковтнула, кілька днів не муркоче і шукає траву ісон, якою лікуються від укусу змії. Та трава допомагає їй видужати й від снів пані Растіни.

З іншого боку подушки було написано:

Кицьку звуть Авксентій Папіла.

Пані Растіна гордо виносила ту подушку на своє вікно, закохано видивлялася своїми срібними очима на Папілу, заради нього знову вчилася ходити, тримаючи підсвічник із запаленою свічкою на тім'ї, і після стількох років знову вийняла з чорної скриньки, прикрашеної перламутром і оксамитом, свій кларнет. Злегка почервонівши, якимсь пополудні вона грала своєму синові та своєму коханцеві Гайднів «Divertimento-Corale di Sant' Antonio — per flauto, oboe, clarinetto, fagoto e corno», і саме тоді, коли вона дійшла до «minuetto», в кімнату ввійшла її дочка Дуня, верхня губа якої була намальована зеленим, а нижня — жовтим.

Пані Растіна закашлялась, перестала грати і того ж вечора крадькома постелила на доньчине ліжко покривало з козячої вовни. Назавтра вона придивилась до свого коханця й помітила, що в Авксентія на спині залишились подряпини від грубої козячої шерсті. Божеволіючи через страшну підозру, ввечері вона підстерегла дочку, коли та милася. Дивлячись на неї крізь занавіску, пані Растіна раптом подумала, що мужчина ніколи не зрозуміє відчуття жінки, яка миється, а жінка — відчуття чоловіка, який обтрушується після того, як помочився... І тут вона побачила на Дуніних колінах червонуваті смуги від шерсті. Так вона дізналася більше, ніж хотіла знати.

У безсилій люті вона не спала цілу ніч і пройшла по своїй кімнаті стільки, скільки треба було б іти пішки до Сланкамена. Уранці покликала сина, обійняла його й розповіла йому все. Вони плакали обоє, обійнявшись,

а потім він вивільнився, пішов у кімнату, де Папіла проводив урок латини для його сестри, і, наставивши на них пістолети, вигнав їх обох з дому.

ЗЛАГОДА

Поручик Опуїч видужав десь так під весну. Він усе ще не міг з упевненістю відрізнити дійсність від сну, але вже знав, як його звати. Думки свої він ловив, наче мух, це вдавалося йому не часто. Майже завжди вони тікали від нього. А якщо й виходило впіймати, вони або залишалися мертві на долоні, або скалічені знову намагалися полетіти геть. Він зауважив, що в нього на грудях, там, де була рана, замість шраму з'явилося пасмо рудого волосся, схоже на хвостик.

Біля себе він побачив слугу, котрого, як казали, при-слав йому батько, і свою стару торбинку, але порожню. З неї зникла єдина коштовність, яку Софроній носив з собою. Не було браслета, який мати дала йому «для майбутньої судженої». Слуга нічого про те не знав, але згадував про якусь дівчину, що доглядала поручика, коли той був хворий.

— Мабуть, із тих, що вам батько присилає, щоб вас лікували й зализували рани, мов суки, перепрошую.

Опуїч спитав його, де та дівчина, але слуга сказав, що її не знає, бо вона не приходить, відколи слуга тут. Поручик махнув рукою і вийшов з дому, спитавши перед тим, як називається місто, в якому вони знаходяться.

— Земун, — сказав здивовано слуга.

На вулиці Опуїч уперше за півроку надягнув свої рукавиці й намацав у них щось тверде. То був перстень, якого поручик ніколи раніше не бачив. Чоловічий перстень-печатка, подумав молодий Опуїч. Він надів його на палець поверх рукавиці і став шукати поглядом на вулиці руду жіночу голову. Того дня йому не пощастило, та вже наступного ранку він помітив неподалік від дому, де жив, дівчину, чия руда коса блищала на сонці так, ніби була сплетена з мідних дротиків. На пальцях у неї замість прикрас були коштовні срібні й золоті наперстки. А на шії замість гердана — малесенька розшита сріблом тувелька.

— Не може бути! — вигукнув Софроній про себе й пішов за нею.

Вона підійшла до Дунаю, визула одну ногу й поспробувала, чи холодна вода, опинившись на мить і на суші, і в річці, а потім повернулася, побігла догори сходами і зникла за брамою, обкутою чотирма підковами. Він запам'ятав, що підкови були обернені так, наче двоє коней стояли мордами один до одного. Назавтра він знову побачив дівчину. Вона сиділа зовсім поряд, на балконі того самого дому, і, повернувшись до нього й перехожих спиною, весь час спритно розплітала й заплітала свою руду косу. Поручик страшенно здивувався, впізнавши на її руці свій браслет. Лише тоді він придивився до дівчини. Йому сподобались її ступні, вузькі, з довгими пальцями, і він подумав:

«Вона має тверду розкішницю...» І пройшовся під балконом, а потім вернувся, все ще думаючи про неї. Вона ще була там і, нудячись, переливала вино з одного

келиха, срібного, в другий, золотий, а потім назад. Дивлячись на один келих і не помічаючи іншого, вона сиділа, замислена, просунувши ногу крізь ґратки балкона.

«По руках видно, що в неї буде двоє дітей, — подумав Опуїч, — по тому, як вона носить сукню, — що розлучиться, а по тому, як розчісувала волосся, можна здогадатися, що помре у 48 років. Як музиканти думають вухами, ця думає грудьми», — дійшов висновку молодий Опуїч і звернувся до дівчини:

— Ти вкрала в мене браслет, он він у тебе на руці!

Вона звела на нього очі, і він відчув, як її тіло запахло персиками. А коси в неї від того погляду почали випростуватися догори, наче змії.

— Це кожен може сказати. Доведи.

Я скажу тобі, що написано на браслеті. Там вигравіювано:

Я талісман. Якщо ти мене спустошиш, я більше не зможу бути тобі корисним. Якщо зумієш знову мене наповнити, служитиму тобі знову. Та вважай: те, що талісман не допомагає тобі, не значить, що він не допомагає іншим...

Ось що написано на моєму браслеті. А тепер начувайся! Мусиш мені його віддати, а цей браслет відкушує руку, на яку його надягають! Якщо знімеш його, залишишся без руки.

Дівчина на балконі розсміялася.

— Тоді я не буду його знімати. Поміняємось.

— Чим будемо мінятися?

— Як ти стверджуєш, що я в тебе вкрала браслет, так я стверджую, що ти вкрав у мене перстень. Он він на твоєму пальці. Печатка, якою набивають люльку. І на ньому дещо написано по колу золотими літерами.

Поручик придивився до персня і прочитав про себе напис: «Згадай мене! Перстень — цнотливість, яка відновлюється. Якщо ти мене загубиш...» — і тут почув, як дівчина на балконі промовляє вголос:

— Згадай мене! Перстень — цнотливість, яка відновлюється. Якщо ти мене загубиш, загубиш більше за мене. Я чекаю твого пальця, як нареченого.

Тоді він стрепенувся й відчув під серцем слабенький голод, як він плаче, ніби маленький біль, і як глибоко під бруківкою мертві обгризають коріння пророслої крізь неї трави. Волосся в нього стало сторч, і він спитав:

— Хто ти?

— Я третя туфелька, — сказала дівчина і зникла в будинку з брамою, обкутою підковами.

Два вечори мучився молодий Опуїч з тим перснем, а на третій пішов до брами з чотирма підковами і намалював на ній крейдою чоловічий хрест. Уранці дівчина послала слугу спитати, що значить той знак.

— Це погроза?

— Ні, не погроза, навпаки, це значить, що немає мені життя по цей бік брами.

Уранці дівчина взяла крейду і з внутрішнього боку брами намалювала жіночий хрест, а надвечір прочини-

ла браму так, щоб Софроній міг побачити знак, і він його побачив. А ще почув, як десь у домі дівчина співає тихо, наче крізь місячне сяйво, пісню «Спогади — це піт душі». І ввійшов. Вона його пригостила зацукрованими квітами — трояндою й фіалками.

— Хто ти? — знову спитав він її.

— Хто я? Мене звати Єрисена Тенецька. Та я все менше розумію, хто я, і все більше дивуюся сама собі, тому, що роблю і ким стаю. Я мала б знати себе все краще, а знаю все гірше. Я стаю чужоземкою у власному житті. І радію з того... А ти хто?

— На річці надвечір буває так, що на ту ж саму мушку кидаються і пташка, й риба. Я така мушка, а тепер саме така мить над річкою. Тільки не подумай, що мені байдуже, хто мене проковтне. Ти чи хто інший.

Сказавши це, Софроній відчув, як усе її тіло знову запахло персиками, і поцілував її.

— Що це в тебе під язиком, — здригнулась вона, — камінь?

— Так, тут я зберігаю таємницю.

— Дай мені її, дай мені свою таємницю! — мовила вона, і в наступному поцілунку камінь опинився у неї в роті. Єрисена тоді сказала через камінь:

— Щовечора ангел виймає мою душу з мого життя й мого тіла, наче величезну сіть, повну здобичі. Учора ввечері він витягнув тією сіттю новий улов. Моєю душею вполював твою душу.

Згодом він побачив, що вона малює губи й пипки на грудях одним і тим самим кольором, і якраз коли годин-

ник на вежі почав бити північ, випустив у неї сім'я дванадцятьма струменями, точно з кожним ударом.

*

Так почалося велике кохання. А від великого кохання швидко старіють. Від великого кохання старіють швидше, ніж від довгого, важкого й нещасливого життя. Єрисена скакала на своєму вершникові десь далеко крізь невідомі простори і поверталася втомлена, радісна й задихана від довгої дороги. А її лоно відтоді відзивалося на удари дзвона. Через кохання вона не мала коли поїсти. Іноді ставила вечірній сніданок на груди свого коханця і їла, годуючи його водночас любов'ю й овочами. Вони були щасливі серед загального нещастя, були переможцями серед загальної поразки, і це їм ніколи не буде прощено.

ВИПАСУВАНЕ ВОЛОССЯ

Ми сиділи у «Москві» за холодним столиком, трохи клейким, так що склянки липнули до його поверхні, над мармуровою підлогою, наче у ванній, і дивилися на дощ, присутній водночас глибоко у слухові кожного з нас і на всіх скляних стінах кав'ярні. Надворі дощ стікав по липах на алеї і злегка пахнув чаєм від застуди й дитинства. Ми чекали, поки він перестане, і знічев'я гомоніли про те про се. Згадували, яка вродлива мати була в нашого однокласника Гргура Тезаловича.

— Чому була? — запротестував один із присутніх, — вона ж не померла, щоб казати про неї «була».

Так мені випало розсудити цю граматичну суперечку. Щоб я міг оцінити, чи точно вжито форму дієслова, мені розповіли один випадок, фіналу якого я не знав, а от з учасниками був знайомий давно і дуже добре.

Антоніє Тезалович, Гргурів батько, свого часу мав у Белграді репутацію найпривабливішого чоловіка. У нього був маленький рот, не більший за око, а над ним вусики, не більші за брову. Жінки, які всякчас крутилися біля нього і лізли в його життя, були у відчаї, коли він нарешті знайшов тиху гавань у шлюбі з донькою однієї зі своїх обожнювачок.

— І що він у ній знайшов, — питали вони, — невже він не бачить, що вона прасує волосся?

Відповіді на їхнє питання не було, та всі бачили, що в пані Руджини прекрасне довге волосся, яке вона іноді заправляла за пояс спідниці, а іноді вкладала одним помахом голови, і цей короткий легкий жест охоплював усю її постать. Вона тоді закушувала губу, і коли перекидала волосся з одного плеча на друге, здавалося, що друга половина її тіла залишається цілком оголеною, тому що все її тіло можна було побачити й оцінити в тому русі — від ніг, що спиралися на пальці під вагою її краси, до талії, що, вигинаючись, підкреслювала лінію плечей і грудей, які вільно погойдувалися під легким полотняним покривом. У такі хвилини очі чоловіків були прикуті до неї, а жінки пані Руджину через ті її театральні (як вони вважали) рухи головою ненавиділи. Інколи вона одягала

сукні з глибоким вирізом і заповнювала його волоссям, що викликало загальне здивування і захват, а весь наш сьомий клас гімназії бачив у снах Гргурову маму... Тепер вона дуже змінилася. Чоловік помер, залишивши їй сина, краса її минула, волосся, все ще важке, хоч і посивіле, почало її зраджувати, тож довелося його підкоротити, і залишився в неї лише той незвичайний жест голови, мов у кобиліці, що струшує гривую, мимовільний, безглуздий і непотрібний, хоча вона за звичкою все ще очікувала, що він прикує до неї погляди.

...Її син продовжував ходити в нашу гімназію, був темним на лиці й світлим під тією смаглявою шкірою. Ми його не любили, бо в його зовнішності було щось від матері, а нам, які знали пані Руджину вже давно, в чоловічому образі це заважало. Нам інколи здавалося, що, дивлячись на нього, ми піддамося омані й збентежимося — так, як збуджувалися колись, дивлячись на його матір. А потім Гргур ураз змужнів, у нього з'явилися вусики, відросло волосся, він роздався у плечах і став носити шинель по моді того повоєнного часу, яка тепер повертається. Ці зміни раніше за нас помітили наші однокласниці.

У той час у восьмому класі Четвертої белградської гімназії, неподалік Автокоманди, з нами вчився такий собі Косача, якого ми прозвали Журавлем, і не можна було сказати, щоб у них із Гргуром були якісь спільні інтереси. Річ у тім, що з Косачею досить рано трапився незвичайний випадок, один із тих, які потім змінюють плін усього життя, і здається, що це майбутнє зазирає

у нинішнє як причина цілої низки подій, хоча насправді це не так. Якось він побився у класі і своєму противнику, значно більшому за нього, не роздумуючи, відірвав вухо, наче грушу з дерева. Після цього Косача покинув гімназію, і якийсь час його не було видно. Кажуть, що слідчий, який вів його справу, вимагав показати його ніж-фінку, який фігурував як речовий доказ на процесі про вбивство на Душановці. Косачу випустили за браком доказів, і він продовжував отиратися біля душановацького кінотеатру, у центрі взагалі не з'являвся і якось зізнався в компанії, що на Теразіях не був уже вісім років. Час від часу він бував на танцях у «Дрндарі» над вождовацькою церквою, заходив у бари, і в кожному, від «Лавадина» до «Ковача», випивав лише по одній чарці сливовиці, а ще казали, що в кишені він завжди носить два ножі.

Кажуть, що вперше він пустив у хід один із тих ножів під час бійки в барі «Липовий затінок», де колись була галерея. Коли він виходив, один із його «боржників» кинув із тої галереї стілець йому на голову. Косача не розгубився, упіймав стілець і миттю жбурнув його назад, на галерею, перетворивши стіл нападника на купу битого скла. Той вискочив за ним на вулицю, та його майже відразу внесли назад у бар, закривавленого і з ножем у животі. Косача не тікав, навпаки, допомагав внести пораненого та викликати міліцію, спокійно показав на вимогу інспектора свій ніж, якого він навіть не відкривав, а тим більше не застосовував. Він пояснив, що супротивник напав на нього зі своїм ножем,

що вони почали боротися і впали, і при цьому нападник напорівся на власну зброю. Косачу відпустили, але відтоді, як кажуть, він став завжди носити два свої ножі, один із яких пускав у хід усе легше, швидше й майстерніше, а другий показував, тільки коли не було іншого виходу. А ще казали, що він зробився небезпечно ласим до крові і що тільки неспокійний повоєнний час рятує його, причому тимчасово, від серйозного переслідування. А потім його посадили, і надовго.

Приблизно в той самий час на якійсь студентській гулянці вперше з іменем Косачі пов'язали сина пані Руджини Гргура. Коли зайшла мова про Косачу, один із наших шкільних друзів зауважив, мовляв, не тільки він зробився небезпечним. Небезпечним по-своєму зробився ще один із наших — Гргур Тезалович. Небезпечно ласим до жінок!

У цьому було багато правди. Розповідали, що Гргур прасував волосся й особливо піклувався про мову, якою спілкувався з жінками. Це не значило, що в розмовах у жіночому товаристві він добирав особливі слова, адже якісь особливі розмови тут і не були потрібні. Але в манерах, рухах, у тому, як він закидав і відкидав набік волосся, як кутив, застібав гудзики на шинелі чи брав чайну ложечку, в усьому він безнастанно й підсвідомо контролював свою поведінку, і все це було підпорядковане одній меті. Він чудово розумів, що та німа мова, якою він із величезним успіхом послуговувався спочатку в гімназії, а потім і поза школою — адже Гргур нестримно кинувся у світ любовних пригод та вечірок і почав

спілкуватися зі студентками й дорослими жінками, — не була задана назавжди. Її доводилося вчити заново кожні два-три роки. Це було наче мода. І Гргур весь час опановував її заново, пристрасно й успішно. У принципі, мода, як і її мова, зводяться до одного: до якого ступеня в певний період жінки подають себе як легкий чи важкий плід. Час від часу мода їх змушує, незалежно від їхньої реальної позиції, справляти таке враження, що досить просто прогулятися вулицею і зібрати їх, настільки легкими й доступними вони здавались, хоча ніхто не очікував, що так воно справді й буде. Невдовзі підхід мінявся, мода зобов'язувала своїх послідовниць здаватися більш неприступними й холодними, ніж вони були насправді. Цей закон правив усім, і на дроті між двома цими крайностями балансували цілі покоління, а разом із ними й ми, їхні шанувальники, підпорядковані загальному закону, так само як прикраси, вбрання, макіяж і колір аксесуарів... Одного разу з Гргуром трапився казус, коли одна дівчина переспала з ним удруге, заклавши, що він не згадає, що вже колись був із нею, і виграла парі.

Зрештою, ми тут же забули те порівняння Гргура з Косачею. А потім трапилося так, що Косача й Гргур (якого щойно випустили з в'язниці) запали в один і той же вечір на одну й ту ж дівчину. Вона була зовсім юна, з маленькими круглими задертими грудьми і глибокою ямкою на пупці, яка проступала крізь суконку. Дівчина видувала кульки з жуйки так, щоб вони лопалися, і весь час дмухала на пасмо волосся, що звисало їй з чола і за-

важало дивитися. Вона легковажно шукала пригод, власне через брак досвіду. Дівчина пішла з ними обома, пообіцявши заздалегідь, що віддасться і одному й другому того ж вечора. Треба було тільки вибрати, хто буде першим. Вони йшли Авальською дорогою до лісу навпроти «Ковача», і раптом вона спитала Косачу, чи є в нього ніж. Коли той сміючись відповів, що нема, вона вивернула обом кишені навиворіт і сказала:

— Раз нема ножа, то відгризи підкладку зубами!

Тоді вони зрозуміли, чого вона хоче. Хотіла сама вибрати першого. Косача вийняв свого запасного ножа, відрізав підкладки на кишенях, вони взяли її під лікті, а вона засунула руки кожному в штани крізь дірки в кишенях, і так вони рушили далі.

— Ну, ти вже надумалася нарешті? — запитав нетерпляче Косача.

— Я не можу вирішити. Ви обидва важковики. Не знаю, хто гірший, — відповіла дівчина. І тут Гргур, нервуючи чи з якоїсь іншої причини, перекинув своє довге волосся з одного плеча на інше; усе його тіло долучилося до того жесту, напружене й готове, і це вирішило справу. В одну й ту саму мить рішення прийняли і дівчина, і Косача. Вона тут же вийняла руку з Косачевої кишені й повернулася до Гргура. Ненависть, наче кров, ударила Косачі в голову, ще поки тривав той жест головою. Він усміхнувся і спокійно дозволив їм увійти у ворота й почати. Коли ж відчув, що наближається кульмінація, підійшов до Гргура і, перш ніж той устиг викинути сім'я, встромив один зі своїх ножів йому у спину.

ДОВГЕ НІЧНЕ ПЛАВАННЯ

— Ніколи не стріляй, якщо твою рушницю не чути бодай у трьох державах!

Із цими словами вийшов Шовковлас Павле на широку дорогу, гарний, мов ікона, і у крові по вуха, мов чобіт. У примор'ї, де сонце вважають кіз'яком, він розбійничав у трьох державах — венеційській, турецькій та австрійській, крадучи худобу і грабуючи каравани з прянощами. Якось у суботу один купець тицьнув йому рушницю поміж зуби й вистрелив, але рушниця дала осічку і Шовковласу лише закоптило язик пороховим димом. Відтоді він утратив відчуття смаку і йому було однаково, тримає він у роті жіночу грудь чи квасолю з огірками. Рибу відтоді він чистив і смажив живцем, і вона тіпалась у нього на шаблі над вогнем іще жива, а ходив він, виставивши назовні прутень, запрягнувшись, що поверне його у штани тільки тоді, коли поверне в піхви шаблю.

На Юр'їв день він наївся сиру й хліба і став чекати, в які ж думки перетворюються в ньому ті сир і хліб, адже чоловік може творити думки лише з сиру і хліба. Того дня він зустрів у горах Велучу, пастушку, що жила з матір'ю та сестрами без батька й ніколи не бачила чоловічих яєць, хіба що баранячі, та й то печені, а чоловіка бачила тільки на дукаті. Коли до неї спустився з лісу Шовковлас Павле, з косичками й вусами, сплетеними до купи, їй здалося, що їй сонце усміхнулося. Величезна незнайома душа стояла перед нею, розіп'ята між світами, наче шура, і здавалася пустою, як ніч, а насправді у ній,

мов у ночі, лежали міста й ліси, ріки й морські затоки, жінки й діти, мости і кораблі, а на дні, на самому дні, крихітне й прекрасне тіло цієї душі, котре несе її догори, ніби величезний камінь. Лише усмішка, що загорялася, мов світильник, відкривала на мить, що за тією ніччю немає порожнечі, що через тіло можна увійти в душу. А ту душу чоловік колись упіймав у якомусь іншому світі, де тільки усмішку й можна роздобути, і приніс її сюди, в Далматинське загір'я, для неї, Велучі, мов якийсь коштовний плід, який треба скуштувати або померти...

Велуча глянула засліплено в ту усмішку на лиці Шовковласа Павле, і це було останнє, що вона бачила у своєму житті. Вона спитала, як його ім'я, він відповів, і це було останнє, що вона чула у своєму житті. Він ударив її прикладом і взяв напівживу, як ту рибу, яку їв. Потім, того самого ранку, продав її на корабель, що возить блудниць від одного порту до іншого, пішов за тією усмішкою, що світиться в темряві, й ніколи більше її не бачив. А дівчина залишилася, безтямна від жаху, від пробудженої пристрасті й страху, а від удару сліпа й глуха на все життя.

Відтоді почалося довге нічне плавання сліпої Велучі. Кожен відвідувач, ступивши на корабель, купував мідну каблучку й маленьку книжечку в золотій палітурці, надруковану у Венеції, з докладним описом дівчат і різних любощів, якими вони догоджали гостям у своїх каютах. Зазвичай кожна дівчина приймала щодня десь із десятків чоловіків, і так вони пливли, від весни до весни, від порту до порту, дивуючись, що всі знають їхні імена

і достоїнства. Вечірні відвідувачі залишали каблучки на кораблі, надягаючи їх на пальці своїм обраницям, а вранці кожна з них повинна була повернути капітанові по каблучці з кожного пальця для десяти нових завтрашніх гостей. А книжечки гості забирали з собою і дарували друзям. Так коло замикалося не в каблучці, яка завжди залишалася на кораблі, а в тих книжечках.

Чоловіки кохають очима, а жінки вухами, однак глуха Велуча кохала краще за інших. На корабель усе частіше приходили саме заради неї, крадькома відрізали в неї пасмо волосся й відправляли в листах родичам, щоби ті могли її впізнати, коли самі завітають на корабель.

— Жінка не мило — не змилиться, — казали, сміючись, і про Велучу пішов поголос. Поголос, швидший за корабель, і такий, що його неможливо було записати, бо передавали його лише жестами та свистом. Мідні каблучки надягали їй іноді навіть на пальці ніг, тому що на руках уже не було місця. А вона нічого не бачила й не чула з того, що відбувалося з нею і довкола неї, проте залишалася найкращою.

— Удень її розум працює швидше за серце, але вночі навпаки, — перешіптувалися дівчата. Надягаючи і знімаючи каблучки, пройшла сліпа Велуча на жіночому кораблі Адріатичне й Іонічне моря від Анкони до Венеції, від Барі до Драча, від Дубровника до Корфу, і тільки тоді мовила одного дня:

— Дивне якесь оце село, в якому ми живемо, — більше погребів під землею, ніж вулиць на сонці, тому все так і хитається...

Тільки тоді зрозуміли, що вона ще не знає, де знаходиться. І пояснили їй, що вона на кораблі, намочивши їй руку у воду. Вона не збентежилася і тільки іноді бачила уві сні, як її вуха відділяються від голови і, наче два метелики, летять на сушу, щоб принести якийсь голос чи якесь ім'я. Та коли вона прокидалася, вуха були на місці, геть-чисто пусті. Іноді вона, зовсім глуха, грала на своїй пастушій сопілці, але сопілка давно вже не мала ні свисту, ні голосу, ось тільки Велуча не могла про це знати. Ніколи майже не говорила, наче у неї кров зі словами витікає. Був лише один виняток. Вона твердила, що вітри, які хитають їхній корабель, роблять дітей. Дівчата знали, що на таку, як Велуча, і справді в кожному вітрі чекає коханець і що від кожного вітру вона може зачати дитину, і з жахом слухали, як вона підкликає те, чого вони так боялися. Вона сиділа на кораблі й молилася вітрам. Вітри були її церквою. Підкликала їх на імена, бажаючи подарувати їй потомство.

Вона молила Західник, чи Гірняк, на якому пишуть те, що хочуть забути; Бурю, при якій продають ліву шoku, аби зберегти праву; Східник, при якому чоловікам великий гріх відливати; Холоднич, який не крутить вітряків по п'ятницях, заплутує дороги і повертає стежки назад; Юго, жонатий вітер, який може зав'язати вежу вузлом; Вихор, який допомагає при втечі, і його випрошують і отримують від Бога; Північник, від якого ковтають язик і звурджується молоко; Полежак, який шукає на Св. Павла свічку, щоби стихнути, і від якого в піст можна оскоромитися; Вітруштину, яка вириває ложку з руки, рахує

шерстинки на собаці й зорі на небі; Байстриак, який летить швидше, ніж кінь, а його можна каменем убити, і який дує на лікоть; Северац, через який колеса й приклади кидають у вогонь; Жовтий вітер, який приносить вроки, і його ловлять дзеркалом, щоб відвернути чари; Дмух, дитя вітрів, який горбатим уві сні горби скидає і вішає на кленові гілки; Синевій, що дме через день і може втопитися в черпаку з вином; Теплик, який водить військо й кінноту, якорем оре, а шаблею жне; однооку Анджелію, яка кригу до ліжка, а сніг у миски приносить; Снігожер, від якого шапки у вогонь жбурляють, і Устоку, яка перевозить у долішній світ страмні частини тіла, і з її запаху можна взнати день тижня...

Так, вимолюючи у вітрів дитину, пройшла Велуча через негоди, страшніші, ніж будь-коли їх вітри насилали. Назахват її розхапали вояки шістьма мовами і трьома говірками, жіночий корабель, якого гірше за бурі хльостали супротивні граматики, пройшов крізь війну між Австрією та Венецією, зачепив краєчком заколоти в турецькій імперії, які відділили від Царгорода Тріполі, Туніс та Алжир, він плів по тих самих течіях, котрі носили судна в кандійській війні, прослизнув крізь венеційський флот, коли той брав участь в облозі Кліса та Макарьської крайни, і був єдиним кораблем, прапор на якому ніколи не висихав. У Герцег-Новому заробила Велуча свою першу хворобу — хворобу, котра вражала те, чого вона не мала, — слух; на Сицилії — другу, якийсь очний недуг, смертельний для тих, хто бачить, у Задарі всі почули, крім неї, глухої Велучі, новину, що Шов-

ковлас Павле загинув і якийсь турок зробив собі стремена з його шовкового волосся, а в Шибенику хтось зажадав, щоб вона танцювала на кораблі, і вона танцювала, обійнявши за шию свого гостя, краще, ніж будь-яка інша дівчина, хоча не чула ні звуку. Усім уже давно було зрозуміло, що вона обожнює своє вічне ремесло, чоловіки шепотілися, що для кожного з них у неї є солодкий піт цнотливості, а дівчата знали, що вона жодного разу не взяла від власника корабля ані гроша за свої любовні труди...

Та все було марно. Дитини в неї так і не було. А потім одного ранку на Коринфі дівчата побачили те, чого Велуча бачити не могла: вона посивіла.

— Скоро вона зможе груди за плечі закидати, — зловтішалися вони. З'явилися нові, молодші, і слава сліпої Велучі мерхля. Усе менше чоловіків приходило в її каюту. Усе рідше з'являлися мідні каблучки на її пальцях. Однієї ночі її ложе залишилося порожнім, і дівчата знайшли її заплакану. Вони гладили її по волоссям оливковою гілкою, не розуміючи, чому вона плаче, і були вражені, почувши її слова, які переповідають і донині:

— Мій Павле Шовковлас не зрадив мене за всі ці довгі роки: приходив по десять разів щоночі кохати мене й голубити. Тепер він більше не приходить. Найвродливіший, єдиний чоловік мене більше не кохає. Шовковлас Павле знайшов собі іншу...

І кинулась у море.

У тому місці море так і називають за тим поголосом, що його неможливо записати. Ті, хто тут пропливає, за-

лишають весло, змахують рукою і свистять. А якщо так, то і я на цьому ось місці залишаю весло, змахую рукою і намагаюся пригадати той посвист із XVII сторіччя.

«ВЕДЖВУДСЬКИЙ» ЧАЙНИЙ СЕРВІЗ

В історії, розказаній тут, імена персонажам будуть роздані в кінці, а не на початку оповіді.

*

Нас познайомив на столичному будівельному факультеті мій молодший брат, який вивчав філологію та військову справу. Вона шукала колегу, з яким би могла готуватися до «Математики-I», тож ми почали вчитися разом, а як вона не була, на відміну від мене, з провінції, вчилися ми у великому будинку її батьків. Щодня рано-вранці я проходив повз блискучий автомобіль марки «Layland-Buffalo», що належав їй. Перед дверима нахилився і шукав камінь, клав його до кишені, дзвонив і піднімався на другий поверх. Книжок, зошитів і приладдя я з собою не носив — усе залишалося в неї й завжди було готовим до роботи. Ми вчилися від сьомої до дев'ятої, тоді нам приносили сніданок, потім ми продовжували вчитися до десятої, а з десятої до одинадцятої здебільшого повторювали вже пройдений матеріал. Увесь той час я тримав у руці камінь, який, в разі коли б я задрімав, падав на підлогу і будив мене раніше, ніж вона встигала щось помітити. Після одинадцятої вона про-

довжувала вчитися, а я переставав. Таким чином підготовка до іспиту з математики відбувалася щодня, крім неділі, коли вона знову ж таки вчилася без мене. У результаті вона дуже швидко помітила, що я не встигаю за нею і що мої знання все більше й більше відстають від її знань. Вона гадала, що моя відсутність зумовлена бажанням самому трохи підготуватися з тем, які я пропустив, але нічого не казала.

— Нехай кожен, як глист, проїдає свій шлях перед собою, — думала вона, свідомо того, що, навчаючи іншого, не вчить себе.

Коли настала вереснева сесія, ми домовилися зустрітися зранку в день іспиту і піти на нього разом. Через екзаменаційну гарячку вона не встигла особливо здивуватися, що я того дня не з'явився і що мене не було на екзамені. Уже склавши іспит, вона запитала себе, що зі мною сталося. Але мене не було аж до зими. «Зрештою, не кожній комахці мед збирати, — вирішила вона, проте інколи запитувала себе: — А що він, власне кажучи, робить? Це, напевно, один з отих різнощиків усмішок, який купує свій товар на Сході, а продає на Заході, або навпаки...»

Вона несподівано зустріла мене одного ранку, коли настав час вивчати «Математику-II», з цікавістю зауваживши нові латки на моїх ліктях та відросле волосся, якого не бачила раніше. Усе повторилося, як першого разу. Щоранку я приходив у визначений час, а вона спускалася крізь зелене шарувате повітря, немов крізь воду, повну холодних та теплих струменів, відчиняла мені двері, сонна, але з отим своїм поглядом, від якого розбиваються дзер-

кала. Якусь мить дивилася, як я витискаю в шапку бороду і як знімаю рукавиці. Приклавши середній палець до великого, я рішучим рухом вивертав їх підкладкою догори, одним махом знімаючи обидві з рук. Коли з цим було покінчено, вона не зволікаючи переходила до роботи. Вона була сповнена рішучості вчитися на повну силу, і так відбувалося щодня. З неослабною волею та систематичністю вона входила в усі тонкощі предмету, чи то було зранку, коли ми, ще на свіжу голову, починали працювати, чи після сніданку, чи під кінець, коли вона працювала дещо повільніше, але не пропускаючи жодної дрібниці. Як і раніше, я йшов об одинадцятій годині, і вона знову невдовзі помітила, що моя увага розсіюється, що мої погляди за годину старіють і що я відстаю. Вона дивилася на мої ноги, одна з яких завжди була готова зробити крок, тоді як друга була абсолютно спокійною. А потім вони мінялися ролями.

Коли настала січнева екзаменаційна сесія, вона гадала, що я не зможу скласти іспит, але мовчала, відчуваючи себе теж трохи винною. «Зрештою, — вирішила вона, — чи я маю його поцілувати в лікоть, щоб він вивчив? Якщо він ріже хліб на голові, це його справа...»

Коли ж і того разу я не прийшов на іспит, вона все ж таки здивувалась і після екзамену розшукала список студентів, щоб перевірити, чи не маю я складати після обіду або в якийсь інший день. На її превеликий подив, мого імені взагалі не було у списку, ні на цей, ні на будь-який інший день екзаменаційної сесії. Було очевидно: я навіть не збирався на іспит під час цієї сесії.

Коли ми знову побачилися у травні, вона вивчала «Попередньо напружений бетон», і коли на питання, чи я збираюся ліквідовувати «хвости», дістала відповідь, що я теж готуюся скласти «Попередньо напружений бетон», ми продовжили вчитися разом, як і раніше, немов нічого й не сталося. Усю весну ми провели, готуючись до іспиту, а коли підійшла червнева сесія, вона вже наперед зрозуміла, що я й цього разу не з'явлюся на іспит і що ми не побачимося аж до осені. Вона замислено дивилася на мене гарними очима, між якими на її широкому обличчі вистачило б місця для цілих вуст. І справді, все знову повторилося. Вона складала і склала «Попередньо напружений бетон», а я взагалі не з'явився.

Повернувшись додому, вона, задоволена досягнутим успіхом, але гублячись у здогадках щодо мого становища, помітила, що я в поспіху забув у неї попереднього дня свої зошити, і серед них вона знайшла мою залікову книжку. Не роздумуючи, вона відкрила її і з подивом виявила, що я взагалі не вивчаю математики, що я навіть не студент будівельного факультету, що я студент цілком іншого факультету, де регулярно складаю іспити. Згадала безкінечні години спільного навчання, які були для мене марними зусиллями, позбавленими цілі, чистою втратою часу, і поставила неминуче питання: чому? Чому я стільки часу проводив із нею, вивчаючи предмети, які не мають нічого спільного з моїми зацікавленнями й екзаменами, які я маю скласти? Вона довго думала і дійшла одного-єдиного висновку — завжди треба брати до уваги й те, що обминають мовчанкою — усе робило-

ся не заради іспитів, а заради неї. Хто б міг припустити, подумала вона, що я буду таким сором'язливим і що роками не наважуватимусь висловити їй свою симпатію. Вона одразу подалася до будинку, де я винаймав кімнату разом із кількома ровесниками з Азії та Африки, здивувалася бідності, яку побачила, й отримала інформацію, що я поїхав додому. А що їй дали також адресу маленького містечка неподалік від Салонік, вона не роздумуючи сіла у свій «Buffalo» і поїхала шукати мене на Егейське узбережжя, вирішивши поводитися так, ніби не виявила нічого незвичайного. Так і сталося.

Вона приїхала під вечір і побачила на березі будинок, що його шукала, з відчиненими навстіж дверима, з великим білим биком, прив'язаним до кілка, на який було насаджено свіжий хліб. Усередині вона побачила постіль, на стіні — образ, під образом — червону китицю, дірявий камінь на шнурку, дзигу, дзеркало та яблуко. На постелі, обернувшись спиною до вікна і спираючись на один лікоть, лежала молода оголена людина з довгим волоссям та засмаглою на сонці шкірою. Глибока западина, що тяглася вздовж спини й закінчувалася між стегнами легким вигином, зникала під грубою солдатською ковдрою. Їй здалося, що дівчина от-от обернеться, і тоді вона зможе побачити її груди, великі, міцні й блискучі в теплому вечірньому повітрі. Коли це справді сталося, вона побачила, що в ліжку лежала зовсім не жінка. Спершись на одну руку, я жував вуса, повні меду, що правив мені за вечерю. Коли її помітили і ввели до будинку, вона все ще не могла звільнитися від першого вражен-

ня, що в моєму ліжку застала особу жіночої статі. Але це враження, так само як і втома після довгої подорожі, невдовзі зникло. На тарілці, що мала на дні дзеркало, вона отримала подвійну вечерю: для себе і для своєї душі у відображенні: квасолю, горіхи та рибу, а до трапези — маленький срібний гріш, який, так само як і я, тримала під язиком, доки ми їли. Так ми вчотирьох були нагодовані однією вечерею: нас двоє та наші дві душі у дзеркалах. Після вечері вона підійшла до образу і запитала в мене, що він зображує.

— Телевізор, — сказав я їй. — Інакше кажучи, це вікно у світ, що послуговується математикою, відмінною від твоєї.

— Як це? — запитала вона.

— Дуже просто, — відповів я. — Машини, літальні апарати та автомобілі, сконструйовані на базі твоїх кількісних, математичних розрахунків спираються на три елементи, які цілком позбавлені кількісних характеристик. Це *однина, крапка і теперішній момент*. Тільки сума однин утворює кількість; сама по собі однина не піддається кількісному вимірюванню. Щодо крапки, вона, не маючи жодного виміру, ані ширини, ані висоти, ані глибини, не підлягає ані вимірюванню, ані рахуванню. І найменші складові частини часу завжди мають спільний знаменник: це момент сьогодення, а він теж позбавлений кількісного елемента і не піддається вимірюванню. Так основні елементи твоєї кількісної науки являють собою щось, чийй природі абсолютно чужий кількісний підхід. Як же тоді можна вірити такій науці?

Чому машини, створені за мірками тих кількісних оман, такі недовговічні, недовговічніші за людину у три, чотири або й більше разів? Поглянь, і в мене теж є білий «Buffalo». Тільки він інакше зроблений, аніж твій, спроектований у Layland-і. Випробуй його — і побачиш, що в дечому він кращий за твій.

— Він не дикий? — запитала вона з усмішкою.

— Звісно, ні, — відповів я. — Спробуй, не бійся.

Біля дверей вона погладила великого білого бика і неспішно його осідлала. Коли я теж сів верхи на нього, обернувшись спиною до рогів і дивлячись їй у лице, я погнав його берегом вздовж моря, і двома ногами він топтав воду, а двома — землю. У першу мить вона здивувалася, коли я почав її роздягати. Її шати одні за одними падали у воду, а потім і вона почала мене розстібати. У якийсь момент вона перестала їхати верхи на бикі і поїхала верхи на мені, відчуючи, як я в ній стаю все важчим і важчим. Бик під нами чинив усе, що ми б самі мали чинити, і вона вже не могла розрізнити, хто їй дарує задоволення, бик чи я. Сидячи на тому подвійному коханцеві, вона бачила крізь ніч, як ми проїхали повз гай білих кипарисів, повз людей, котрі збирали на березі росу та подірявлені камені, повз людей, що розкладали вогнища там, де падали їхні тіні, й спалювали їх; повз двох жінок, що стікали світлом, як кров'ю, повз садок завдовжки в дві миті, де першої миті співали птахи, а другої — спускався вечір, першої миті квітли фруктові дерева, а другої — за вітрами віяв сніг. Тоді вона відчула, як уся моя важкість перейшла в неї, як бик під

острогами різко повертає і несе її в море, віддаючи нас нарешті хвилям, які нас розлучать...

*

Однак вона не сказала мені ані слова про своє відкриття. Восени вона готувалася до державного іспиту, і коли я запропонував учитися разом, анітрохи не здивувалась. Як і раніше, ми вчилися щодня від сьомої години до сніданку, а потім до одинадцятої, тільки тепер вона вже не наполягала, щоб я теж опановував предмет, а я залишався і після пів на одинадцять, на півгодини, що відривали нас від книжок. Коли вона на вересневій сесії склала державний іспит, її ніскільки не здивувало, що я не складав його разом із нею.

Вона була вражена, коли після цього ніколи більше мене не побачила. Ані того дня, ані в наступні дні, чи в наступні тижні, чи на наступних екзаменаційних сесіях. Ніколи. Здивована, вона вирішила, що, мабуть, хибно оцінила мої почуття до неї. Збентежена тим, що не може відгадати, в чому річ, сиділа вона одного ранку в кімнаті, де ми роками вчилися разом, і тоді її погляд випадково впав на «веджвудський» чайний сервіз, який ще до сніданку стояв на столі. Тоді вона зрозуміла. Місяцями, з дня на день, із величезними зусиллями й безкінечним марнуванням часу й сил я працював з нею тільки для того, щоб кожного ранку мати теплий сніданок, єдину теплу їжу, яку я міг собі дозволити в ті роки. Зрозумівши це, вона запитала себе ще про щось. Чи могло бути так, що я її, власне кажучи, ненавидів?

Під кінець залишається виконати ще один обов'язок: як було обіцяно на початку, дати героям цієї повісті імена. Якщо читач іще сам не здогадався, ось розгадка. Моє ім'я — Балканський півострів. Її — Європа.

ОДИНАДЦЯТИЙ ПАЛЕЦЬ

(Лист до мертвих)

Найсвітлішому і благородному і всілякої шани й хвали достойному Панові Князю і всьому панству дубровницькому і моєму вірному й любому другу Барнардові Рішарду мій уклін. Хай Бог вас звеселяє і владу вашу кріпить. Я, Кувеля Грек, межи двох мечів і двох хрестів стоячи, пишу за повелінням вашим із Нового, року 1667, дня 6, місяця квітня.

Ваша ясновельможносте, чорта ніхто не бачив, але ж його добрі люди вимислили, і Ви не подивляйте, що Вам се моє письмо видасться не таким, як дотеперішні. Хто вміє перехреститися, дістане й шаблю, а Ви, коли вам спершу сей лист смішним видасться, то й смійтеся, адже трохи сміху за вухами ніколи не шкодить, тільки од сильного сміху стримуйтеся, бо голод від нього марніє і їсти чоловік не може. А в належну пору, коли вуха далеко, а очі близько, дійдемо й того, що стосується Вас, найсвітліші й високославні панове. Ви собі своє гадайте, поки не скінчу я сього листа. Здасться він Вам дивним, чи не

трикрат дивнішим за ті, що слав я раніше, доки його до кінця не дочитаєте. А був би, може, іще дивнішим, не будь у моїй руці перо, а у Вашій, як завсіди, моя голова.

Не помисліть, що я гроші на вітер пускаю і запону коштовну на капцях ношу, бо залізним пером і чорнилом срібним Вам пишу. Се од скрути. Не тому сосна стоїть, що бурі нема, а тому, що стрічні вітри її тримають. Істину кажучи, не поховають мене в тій одіжі, в якій уб'ють, та писання таке моє не од статку великого: очі мої слабнуть, і близиться кінець нашим справам і моїм посланням. Доведеться Вам іншого когось наймати, щоб уперед Вам дісталяв із Нового донесення про справи турецькі, бо потрібні ми Вам, поки сила є, це я знаю.

Поклав я чоловічих та жіночих дров у багаття, грію старість свою, печу яйця в золі та й пишу, вмочаючи перо то у свічку, то в порошок, змішаний зі сріблом. Воджу потишеньку пером, поки воно зблискує мені перед очима, а як пригасне, то й в очах мені пригасне, і знову мушу пером у свічку... Отак родиться сей останній лист. Та я вірю, що тьма є лише відсутністю світла, як і біль та зло є відсутністю Добра, і вони не є істинними й дійсними.

Ви знаєте, Ваша ясновельможносте, що в нашому роду вже третій Кувеля, який служить Вам вірою й правдою, і ще мій дід Міхо та батько Іван слали таємні донесення із цих земель, що турецькими звуться, у руки тих вельможних князів і панства дубровницького, які Вам, можливо, дідами й батьками були, аби держава Ваша міцніла, а мова наша бодай у ваших краях лилася вільно. Ви знаєте, що батько мій Іван викупував у турків що наші

грецькі, що Ваші римські хрести, аби їх на казани не переплавляли, і старанно слав донесення про все, що в турецькому царстві діється, поки не став йому на дорозі один із Шабановичів, новський бег Різван Шабанович, зачувши, що до Вас ідуть листи від Кувелів. Зміркував тоді батько, що не вкусиш себе за лікоть, сів на корабель до ускоків і щез із Нового аж до йорданських морозів. А коли від холоду вже щока не чула дотику руки, він сховався з ускоками в одній покинутій церкві на горі Орен (тікаючи якомога далі від монастиря Савіна, де я тоді навчався грамоти). Щоб не замерзнути, вони спершу зняли приклади з рушниць і кинули їх у багаття, а коли ті згоріли, стали мало-помалу палити все дерево з церкви, навіть ікони, і грілися, хрестячись і давши обітницю побудувати церкву кращу, ніж була, нехай тільки весна настане і вони візьмуться за весла. Іван Кувеля збирав на горі сніг у свій плащ, спускався в безводні селища і за скибку хліба віддавав його жінкам, щоби той сніг стопили.

А коли збагнув, що у гріхові вже погруз, а обітницю нікому буде сповняти, зійшов він таємно одного ранку крізь віхолу з гір у Нові. Пішов просто на пристань, напився моря, та й додому, дістав зі сховку черес із дукатами, що для моєї науки та споживку тримав, і, як відомо Вашій ясновельможності, післав калитку з золотом своємулюбому другові, а вашому вірному драгоманові Ст'єпо Баці в Дубровник, з проханням відвезти гроші в Царгород і купити голову того бега Шабановича, що став йому на дорозі. Писав Вам тоді Іван Кувеля, мій батько, і прохав: «Пошліть золото куди Ваша воля:

чи у Стамбул, як «гостинець», аби забрати бегові життя, чи в Улцинь якому сарацину а . . . той забрав життя мені. Так бути не може далі; два ножі за одною халявою не носять...» Ви й самі знаєте, Ваша ясновельможносте, із брови найдовший волос висмикують, а з вій найкоротший; не буду вам розповідати, що опісля було, і як прислали зі Стамбула у Сараєво шнурок для новського бега Шабановича, і як той бег вернувся із Сараєво задушений і в намет загорнутий. Ви се знаєте ліпше за мене. Скажу лише, що тої ж ночі дали знати брату беговому, Бегзагі Шабановичу у Требіне, щоби сюди приїхав, і що Бегзага першої ж середи на заході сонця в'їхав у Нові і, не виказуючи жалоби, проскакав вулицями з жоною на конях під срібною збруєю, і люльку курив у сідлі, і китиці ні з шаблі, ні зі спису не знімав, і все повторював, що та чорна вістка — то не правда, а лише зловливі чутки, що їх закляті вороги його, і турки, і невірні, пускають. Так він проїхав через місто з усією своєю челяддю без найменшого знаку жалоби, а люди вели його коня за вуздечку, передаючи її з рук у руки, вигукували слова співчуття й бажали здоров'я. А він відповідав:

— Я не діставав такої звістки, а й вельможі дубровницькі не стануть нам кровними недругами, вони ж бо є сусіди наші й мають добре знати, до чого се вестиме, адже прийде тоді тяжка відплата...

А коли прибув у дім до матері, братів та іншої родини, їм теж мовив, що все те неправда, хоча брата вже бачив, що його загорненого привезли із Сараєво. І також у домі їхньому не виказали жалоби. Лише на другий

день, у четвер, коли тут, у місті, з'явився чоловік із листом одного друга Шабановичевого з Мостара, де писалося, що бега справді вбито за наказом зі Стамбула, і коли пішла містом чутка: «Не ворогуйте з вельможами дубровницькими, он як спритно вони бега Шабановича згубили з їхніми багатствами незлічимими, що візиру від них уділили», — у домі вбитого все збурилося. Усі заплакали, заголосили, надягли жалобу, а коням відрізали гриви й хвости. Мати його огорнулася кінською попоною і ликом підперезалася, а брат занедужав і не виходив із дому, де дзеркала обернули до стіни й почали готувати халву та й роздавати її разом із грішми за упокій бегової душі, а молодшу челядь послали по всій околиці ставити на мостах водограї з іменем убитого.

Тоді мій батько Іван своє перо і папір Ваш передав мені, а сам найнявся проводирем до першого-ліпшого мореплавця, що перевозив паломників у Єрусалим та святі місця. І від тієї пори, як поїхав він із Нового, так ми з ним і не бачилися, вже й камінь від вітру схуд, і море під дощем поповніло. Він поселився в монастирі Св. Теклі в єрусалимській арсані, куди приставали наші кораблі, а прочани перед дорогою до Палестини відпочивали й запасалися путівниками, що їх робили місцеві писарі. Інколи він посилав мені кораблем у Нові листа чи гроші, а я тоді вже підріс і почав писати для Вас мої перші довгі донесення, бо на який копил пошитий черевик, так він і ступає. У ті роки я ще ходив на новську пристань, коли кораблі богомольців вертались у зимівник, і потай від Шабановичів чекав батька під Каїлі-вежею.

Так я марно чекав не один рік, і ось одного разу поміж іншими мандрівниками зійшла на берег жінка. Була вона з отих утікачок із островів, де немає чоловічого племені, і вони спочатку задовольняють себе живим вугром, а за першої ж нагоди сідають на галери прочан і, спочатку для втіхи, а потім за харчі й гроші, продають те, чого не купували. Пробачте мені, Ваша ясновельможносте, я тоді ще не знався з жінками і не підозрював, яку напасть ношу на собі як одинадцятий палець, або третю ногу, прикріплену підв'язкою до стегна. Та шила в мішку не втаїш. Того вечора не батька я побачив, а її, як сходила вона на берег, і вподобав я собі її волосся, що його вона жувала, наче хотіла вгамувати голод, та не хлібом. Лише коли вона, стрибнувши, торкнулася землі, побачив я, що руками вона притримує перса, і помітив їх тої ж миті, коли й вона глянула на мене. Вона йшла уперед, а я за нею, вона все озиралася, поки я не кинув дукат через її голову і той впав у куряву під її ногами. Уже настала ніч, і ми були самі на солоній землі. Вона наступила на золоту монетку, і на мить здалося, що вона її промине, але жінка зупинилась і, не відриваючи ногу від землі, раптом обернулася. Уважно придивилася до мене й промовила лише три слова:

— Це ти Кувеля?

Так я дізнався, що вона з того корабля, на якому плавав мій батько. Потім вона мовчки дістала груди і показала мені, що може сама взяти сосок до рота аж по обідок. У сю мить на мені тріснула підв'язка, я відчув гострий біль, і щось тепле потекло з мене, солодке й ви-

снажливе, наче кров. Я ледь утримався на ногах, а вона швидко підійшла, розв'язала на мені пояс і тихо скрикнула, прикривши рот долонею, коли побачила мене усього. Потім підняла дукат, затиснула його між зубами і так і поцілувала мене, а тоді сказала, щоб завтра я чекав на неї на пристані, на своєму судні, якщо я його маю. Коли вона пішла, я ледве збагнув, що вона залишила у мене в роті дукат.

Назавтра вона прийшла не одна. Привела з собою ще одну жінку, такого ж віку, як сама, чи, може, трохи молодшу, яка жила з того самого ремесла. Я вже не міг тримати свій одинадцятий палець, як раніше, за підв'язкою, а оперезав його широким поясом і того дня вперше знайшов йому місце там, де він і нині, коли я Вам се пишу, між пістолетом, кинджалом, каламарем і дукатами, зашитими в черес. Коли ми зустрілися, Єрисена Ризнич (так звалася жінка з галери) дала знак своїй подрузі, і та розстебнула корсаж, а мені розв'язала пояс. Я дивився на дівчину, дівчина дивилася на мене. Я бачив її маленькі груди: вони майже цілком були вкриті малюнком, що зображав очі, такого ж фіалкового кольору, як і її справжні очі на лиці. У вухах замість сережок у неї висіли дзвіночки, які тихо дзеленькали на вітрі. Зізи очі на її персах дивилися догори, у небо, одне — на північний схід, друге — на південний захід, за птахами, хмарами та світлом, немов молилися, а справжні її очі дивилися донизу, на мене, на пояс, де між каламарями й гаманами стояв мій одинадцятий палець, прямий, як держак ножа, відчуючи на собі всі сторони світу. І тоді дівчина, звертаючись

не до мене, спокійно й рішуче сказала Єрисені Ризнич одне-єдине слово:

— Ні.

— Гаразд, — відповіла Єрисена, — ніхто тебе не примушує, але залишся з нами, допоможеш мені.

Ми утрюх піднялися на борт. Вони обидві сміялися, що на кораблі під палубою немає жодного ліжка, яке стояло б поперек, і пояснили мені, що вони звикли кохатися на хвилях і що це набагато приємніше, ніж на суші, і сказали жартома, що моїх дітей зараз робитиму не лише я, але так само й море. А потім ми вчинили дещо таке, що пізніше не раз повторювали втрюх і про що я не стану повідати Вашій ясновельможності, щоб не помислили Ви, що я все це переказую через моє безстыдство, бо уста в мене повні вітру, а під шапкою дурний камінь. Але дещо повинен Вам сказати, тому що це важливо для нашої справи: мені вільно було мати стосунки тільки з Єрисеною, але до її прекрасних грудей я ніколи не торкався, бо між нами завжди лежала її супутниця, щоб я не поранив Єрисену своїм одинадцятим пальцем, а він, як я вже тоді зрозумів, для жінок був гірший за шаблю, а для мене небезпечніший за вогонь. Ось так я завжди мав тільки наполовину нижче пояса ту, котру мав, і тільки наполовину вище пояса другу, якої ніколи не мав і яку, як зрозумів пізніше, жадав більше, ніж Єрисену. Відтоді я більше не сміюся навіть у рукав, і жоден рік донині не обходився мені так дорого, як той. Та все це тепер уже майже забуте, і я не став би звертатись до Вашої високоповажної милості й не згадував сього, коли б

не дізнався, що на весну наступного року в Коринфі Єрисена принесла хлопчика, і я, гадаючи, що це дитя могло б бути моїм, кожні три місяці посилав їй гроші, тобто частину тієї платні, котру отримував від Вашої ясновельможності як винагороду за мої донесення з турецьких кордонів. Навзамін я просив у Єрисени лише одного: коли хлопчик підросте, нехай навчиться грамоти. Адже часи тяжкі: зробиш крок лівою ногою, б'ють тебе турки, зробиш крок правою ногою, б'ють венеціанці, а з мови, як із кінської вуздечки, не дітися ніде, і ніхто тобі ім'я не переінакшить, окрім Вас, пресвітлі й преславні панове і Ваша ясновельможносте.

А тим часом я жив сам-один, ніби тінь у домі, втамовуючи спрагу, мов дикий звір, щоразу біля іншого водопою, зазвичай з утіачками, тому що моєю пристрастю стало чекати кораблі й вибирати на них мандрівниць. На мій превеликий подив, вони зазвичай відмовлялися брати від мене гроші, і я ніяк не міг збагнути чому, адже, хоч якими б умілими вони були, зі мною їм доводилося нелегко. Одного дня, десь із чотири роки тому, з Коринфа мені прислали вовняний згорток, а в ньому був виведений гарним письмом рукопис. До нього був доданий лист, якого надиктувала Єрисена Ризнич і в якому говориться, що умову мою вона виконала і мені посилається рукопис, що його написав її син Вид. Із невимовним нетерпінням розгорнув я рукопис і почав читати. Я був вражений розбірливим письмом, гарною кутастою кирилицею, а ще більше змістом написаного. Перше, на що я натрапив, відкривши рукопис, гласило:

*Галера капітана Віцка Усталича
на десять весел із Пераста
Рік 1666*

Василія Філактос. Не грекиня. Ціна 12 грошів. Біля 17 років. Може волоссям оперезатися. Можна чашу вина налити їй між груди й випити, і жодна крапля не проллється. Живіт поміщається у жмені. Легка на задоволення, як і на сльози. Найкраще підходить чоловікові середнього зросту, з вузькими стегнами, широкими долонями, в якого не дуже багато сімені і який звик до того, що частіше жінка його любить, ніж він її. Хто не зносить жінок, котрі бували з обрізаними, може в ній не сумніватися...

Це був цінник, але цінник особливий. У рукописі згадувалися біля двадцяти назв кораблів, під назвою кожного корабля були імена з десятка жінок, біля кожного жіночого імені стояла ціна, а поруч — її обґрунтування. Там описувалася зовнішність «утікачок», потім особливі деталі й уміння кожної, а також була порада. Приголомшений і розгублений, я все ж таки вирішив упевнитися, чи автор рукопису справді мій син. Я квапився се перевірити, адже саме в той час мене стали зраджувати очі, хоча сили ще було достатньо. Я підрахував, що сеї осені Виду повинно виповнитися вісімнадцять, і передав Єрисені прохання, щоб вона з першим же паломницьким кораблем, що йтиме через Коринф, хоча б ненадовго прислала до мене Вида.

Так само, як колись я чекав на батьків корабель, так тепер, потай від Шабановичів, дождався я на березі

галеру з Видом. Я був схвилюваний і намагався заслонити промені призахідного сонця хрестовиною щогли корабля, що стояв на березі. Я хотів сховати очі за тією хрестовиною, але в мене нічого не виходило: промені весь час вихоплювалися то вище, то нижче реї, — і тут я збагнув, що се я тремчу. Коли галера в сутінках причалила, Вида на ній не було, а на берег спустилася, серед інших мандрівників, одна дуже молода жінка, яку я відразу примітив, бо, зістрибуючи, вона підтримувала свої перса. Вона побігла вперед, усе ще тримаючись за груди, і озирнулась, а я, як колись, кинув дукат через її голову, і він упав перед нею на дорогу. Вона наступила на нього й повернулася до мене. Я заплатив їй за ту ніч і дав іще стільки ж за наступну, але не зі мною. Я пояснив їй, що за ці гроші вона має вирушити на Коринф, знайти Єрисениного сина Вида й лягти з ним.

— Ти була сьогодні зі мною, — сказав я їй на прощання, — і знаєш мене. Коли будеш із Видом, знатимеш нас обох. Якщо ти зможеш розгадати, син він мені чи ні, повертайся сюди, і в будь-якому разі отримаєш іще стільки ж. Якщо він мій син, привези його з собою, якщо ні, нехай залишається де є. Безперечно, якась шапка з подвійним дном на ньому таки є...

Коли жінка погодилась і відпливла, я нарешті заспокоївся і сів писати Вашому високославному панству в Дубровник, щасливий із того, що можу просити Вашу ясновельможність про милість, яко Господь дасть і Марія Благодатна, щоби мій син став Вам до служби краще, ніж я, слуга Ваш покірний Кувеля Грек. І щасливий

із того, що нить нашої родини не рветься, мов зітліла мотузка, і що на службі Вашої пресвітлої республіки буде ще один Кувеля, четвертий у сему столітті, мій син Вид. А я схилю голову на руки та й буду з одної недуги в страх від другої переступати. Я чекав лише підтвердження і синового прибуття, щоб Вам уже готового листа послати. Та мусив його подерти, хоч як важко мені було писати з от сими виснаженими очима. Бо щойно я його скінчив, як із Коринфа вернулася кораблем та дівчина й звітувалася мені у двох словах:

— Вид не твій син. Він син твого батька Івана Кувелі. А ти, — сказала вона, — ти не можеш мати дітей.

Коли я, вражений, запитав, звідки вона це знає так певно, вона відповіла, що знає, бо і її саму послав до мене мій батько, Іван Кувеля з Палестини, і дав їй грошей наперед, щоб вона кохалася зі мною, тому що перед тим вона була з ним і він вирішив, що вона того варта. Він учинив із нею так само, як колись із Єрисеною Ризнич та багатьма іншими жінками, яким він платив наперед і рік за роком посилав до мене в Нові. Ці жінки, тепер се було зрозуміло, були, по суті, єдиною ниточкою, що зв'язувала мене з батьком, хоч я про се навіть не здогадувався, так само як тепер через них я зв'язаний із моїм братом Видом. Отож, Ваша вельмишановна милість, слугою Вашим покірним буде в майбутньому не мій син, а мій брат Вид Кувеля. Тверезий од вина, але п'яний і слізний од туги, чекаю я на пристані й тремчу так, що з мене капці спадають. Бажаю йому не зганьбити свого імені, а Вас нехай Господь

звеселяє і владу Вашу зміцняє і тоді, коли мене, Кувелі Грека, не буде і не стоятиму я межі двох мечів і двох хрестів, умочуючи перо у свічку. Інакше й бути не може. Як день потонув, хіба не зійдеш у пільму?

У Новому, 6 квітня 1667

Р. S. Цей *post scriptum* пише не Кувеля Грек, а письменник, автор цієї книги, який живе через три століття після Кувелі, у 1973 році. Листи-донесення дубровницьких добровольців-інформаторів Кувель, які впродовж XVII сторіччя з покоління в покоління слали з Герцег-Нового (території, що була на той час під турками) в Дубровницьку республіку повідомлення про події в сусідній Османській імперії, ще й нині зберігаються в архіві міста Дубровника під шифром Рг 1942, 1—185. Однак цей лист Кувелі Грека так і не дійшов до дубровницького князя та інших вельмож, яким він призначався. Він був написаний до мертвих. Саме в той день, яким він датований, 6 квітня 1667 року, страшний землетрус зруйнував Дубровник і погубив Кувелиних друзів. Брат Кувелі, Вид, так ніколи й не став на службу Дубровницькій республіці.

ДУШІ КУПАЮТЬСЯ ВОСТАННЄ

Мало хто знає, що крім сонячної тіні існує й місячна тінь, куточки землі, де місячне сяйво скупчується рідко, мало не раз на рік, і що одне таке місце — на

вулиці Рузвельта, тій, що спускається до Дунаю між чотирьох цвинтарів: Нового, Єврейського, Визволителів Белграда та Французького. У цій тіні, за будинком номер чотири, вже вдруге ховалася Оміца, яка й розповіла про все пізніше візникам у «Жагубіці». У ній згасав двадцять сьомий день місяця, і її проймав третій піт, сухий, мов зміїна сорочка, і мокрий ще тільки на сукні під пахвами. Було 19 жовтня, переддень поминання мертвих, коли душі купаються востаннє.

Згадана вже вулиця Рузвельта, забудована халупами з квітами, вінками та воском, десятиліттями дає притулок похоронним крамницям на перших поверхах будинків та їхнім майстерням у дворах позаду них. Івана Цветич мала одну таку крамничку в будинку з 1929 року під номером 4, а в будильнику — як Оміца, власне, дізналася, — дукати, що їх вона складала роками з нелегкого ремесла в халупчині за воротами. Івана Цветич жила сама, як ніс на лиці, сама їла і ложку руці подавала, сама й голову колись у тарілці з супом залишить. Сама й працювала до пізньої ночі, хіба що якийсь бродяга пристане, коли вже стільки роботи, що і яйце посолити ніколи.

Уже другий вечір Оміца, сповнена таких оповідок про Івану Цветич, стежила за старою зі свого калача пільми й вичікувала нагоди дістатися до годинника, що відлічував у майстерні дукати. Вона закусила комір, щоб не клацати зубами, солоні косички у неї свербіли, тому що був їм уже третій день, та вона не ворушилася, втиснувши підборіддя у груди й заचाївши під ними подих. Тут, де трамвайну колію з Раковіци змінює гостинець до Кара-

бурми й Панчевського мосту, люду в сутінках було стільки, що по чужих пальцях можна було ступати аж до аптеки, тож Оміца покладалася на темряву і тисняву, які сховають її, якщо здійметься буча і злощасний випадок розвиднить пільму довкруг неї. Слідкувала й сама Оміца, і її мука, тож четверо очей ковтали непрожованим кожен рух і кожен порух старої, що снувала в ті два вечори в довгій робочій сукні від хатини до підвалу, з очима, сповненими першого «риб'ячого» снігу того року.

До старої, бачила Оміца, вже загостили волоски на підборіддя, а коли вона йшла, то правою рукою розмахувала більше, ніж лівою, наче та була важчою. Насправді вона кульгала на ліву ногу, і тому її рука ось так прала ніч коло себе. Вона саме повернулася з погребя з двома жовтими кругами за пазухою, кругом воску та кругом сиру. Вона роздмухала вогонь у залізній печі, та дверцятами вогонь не прикрила, а тільки зачинила вхідні, тож Оміца тепер могла роздивитися через вікно всю кімнату з будильником. Стало видно, як у ліхтарі.

Стара поставила на вогонь два мідні казани. Тоді взяла один із тих двох кругів, розламала його й кинула в один казан, а шматки другого — в інший. Коли вони розплавилися й закипіли, запахло і сиром, і воском воднораз. В один із казанів вона накришила хліба й узяла ніж. Коли голодна Оміца подумала — ти глянь на неї, всі слинки у мене висьорбає! — стара взяла моток вовни, відрізала жмутик і наробила з нього петель, зав'язуючи вузли губами. Потім повернулася до великого дерев'яного колеса, вісь якого підпирала стелю. По краю колеса були

прикріплені гачки, і стара заходилася чіпляти на них петлі, обертаючи колесо. Закінчивши, вона насипала собі вечерю з казана з тетерею і поставила миску на колесо.

Потім до кожної з петельок стала припрядати гніт і заливати їх воском із другого казана, обертаючи колесо. Коли перед нею опинялася миска, вона зачерпувала з неї юшку великою ложкою, а другою ложкою продовжувала заливати воском гноти. Закінчивши, вона зняла залиті гноти, причепила їх іншим кінцем до тих же петель на колесі й залила з іншого боку. Тоді зняла свічки, відкотила через увесь стіл на край і хотіла додати вогню для нової порції воску. Але їй забракло дров. Стара вийшла надвір і ледь не налетіла просто на Оміцу. Та ледве встигла відскочити і мало не скрикнула, ховаючись серед трояндових кущів, колючих, мов риб'ячі кістки. Із темряви й заляпанії грязюкою снігової піни Оміца побачила, що стара забула надворі сокиру. Уже давно спустилася ніч, спокійна й тиха, з жодного її краю ще не видно було сивини, а сніг і скупе світло на вулиці примусили дівчину поквипитися.

Вона стиснула в руці топорище, роззулася, щоб не спіткнутись об поріг, увійшла і вдарила стару ззаду. Саме в ту мить стара знову потяглася за мискою, і удар прийшовся не по потилиці, а по вуху. Вона мовчки повернулася, притисла топорище Оміці до руки і вдарила її головою в живіт. Дівчина впала, стримуючи крик, і потягла стару за собою. Якусь мить вони дивилися одна на одну, а тоді стара її підхопила і спритним рухом стягнула з неї штанці. Потім витягла у себе з-під фартуха

величезний прутень, в якому пульсувала жила, а на його кінці дихав великий синій гриб. Оміца ще не встигла отямитися від відчуття, що над нею жінка, як незнайомець уже ввійшов у неї, причавивши всією своєю вагою та роками, і судив, і славив він мовчки. Вона відчула, як його жила б'ється в ній, наче серце, і як капає гарячий віск десь глибоко, там, де в ній розділяються дні.

Потім незнайомець підвівся, зняв з вогню миску з юшкою і простягнув їй.

— Як тебе звати? — спитала вона, прикриваючи очі волоссям.

— Іван, Петро і Дам'ян. — Голос у нього був рипучий, наче він говорив через пригорщу піску.

— У тебе три імені? — спитала вона, сміючись.

Враз їй здалося, що кімната стала вужчою, що двері опинилися на іншій стіні, відчула, що кругом стало тепло, а її свербляче тіло розслабляється і, сите, розтає. Коли він знову ліг із нею, їй було добре з ним і тоді, і вдруге, і втретє.

— У нього справді три імені, — подумала вона, перш ніж заснути. І їй не було шкода, що вона помре на три дні раніше, адже жіночому племені суджено жити менше на стільки, на скільки частіше буває в них радість.

А він замкнув її ногу своєю, щоб вона не втекла, і так вони провели ніч. На світанку він узяв три свічки й вивів її на мороз, який різонував їх по щоках так, що аж стало боляче. Він стиснув її руку, і вони рушили вулицею до цвинтаря. Увійшли через бічні ворота, і він, ніби саджаючи щось, увіткнув у землю три свої свічки.

І раптом день наче запалав на його свічках, блиснув звідкілясь із ріки, сніг забілів, а ніч посивіла, віхола зарум'янилась на льоту, а собаки на своєму гавкоті, мов на ланцюгу, всі воднораз позасинали. Оміца і незнайомець подивилися одне на одного, він відпустив її руку і сказав якимось жіночим голосом:

— Доброго ранку!

Вона його поцілувала і повернулася, щоб піти. У цю мить їй здалося, що його взагалі не було, що насправді це була тільки Івана Цветич, але враз відчула, що кровоточить, і це — вона знала — від нього.

Тут її погляд упав на горбок із його свічками, і вона прочитала на ньому імена: Іван, Петро, Дам'ян.

ЛІЖКО НА ТРЬОХ

— Стережись Анджелара, його ім'я обманює! — казали мені зазвичай колеги з університету.

— Якщо обманює коза, не обманює ріг, — відповідали студентки. Це було в той час, коли нігті швидко ростуть. Мої завжди були погризені, та про Анджелара казали, що йому їх обгризають жінки. Тоді, коли ми ще зустрічалися в Капітан-Мішиному домі, в його кучерявому волоссі було повно пір'я, стружок з олівця і трамвайних квітків, якими дівчата його засипали, проходячи мимо. Він завжди їв (навіть у «Трьох капелюхах») власною виделкою, яку носив у кишені і якою заодно

розчісував бороду. Основним враженням, яке він залишав, була суміш якоїсь дивної привабливості та страху, що його він пробуджував у нас. На другому курсі нас повезли оглянути старий архів у Дубровнику. Користаючись нагодою, ми найняли рибальську шхуну, щоб прогулятися до Цавтата, але на морі здійнялися хвилі. Майже всі на шхуні блювали, коли Анджелар несподівано почав насвистувати якусь мелодію і тим свистом усіх нас примусив заспокоїтись і припинити блювати. Від Анджелара ми дізналися, що таке «п'яний хліб» і як його треба їсти. Якщо треба було швидко забути чи уникнути якогось душевного потрясіння, можна було як оком змигнути упитися так, що сам себе не пам'ятаєш.

— Достатньо, — пояснив нам Анджелар, — два-три шматочки хліба вмочити в ракію і проковтнути. Хмелієш відразу ж, як чіп, але той хміль вивітрюється швидше, ніж зазвичай, і враження таке, ніби ненадовго втрачаєш притомність.

Анджелар приходив на заняття без ременя. Нижні гудзики сорочки пристібав до верхніх петель на штаних і так носив штани, по суті на шії. Він часто бував у товаристві двох старших друзів, які кликали його «сине». Один із них звався Максимом і був зі Сремської Мітровіци, а другий, Висилій Уршич, був белградець. Василій і Максим мешкали на Дорчолі, в Уршича, на розі Скендербегової та Капітан-Мішиної вулиць, у квартирі на другому поверсі, до якої від факультету взимку можна було дуже швидко добратися виковзаними доріжками, які в цю пору року перетинають вулицю Братів Юговичів,

а також Сімину, Євремову, Йованову, Страхініча Бана й Душанову. До їхньої кімнати, у якій на кожную вулицю виходило по три вікна, а на розі був балкон, піднятий трохи вище, нас запросили в новому, 1972 році на вечерю. Точніше кажучи, «на квасолі з м'ясом без м'яса». Це значило, що квасолі було вже два дні і що в перший день із неї виїли все м'ясо. Нам заздалегідь сказали, що товариство буде мішане, але ми не знали, хто саме приїде і хто з ким піде.

Коли ми всі зібралися там, то побачили, що кімната збудована у формі літери Г. На застланому балконі, який був на сходинок вище за кімнату (і з якого в дощ можна було почути Дунай), стояла плита, і біля неї порався Максим. В одному кутку кімнати видно було накритий стіл зі свічками у двох старих цибухах. Як до туалету світло не було проведено, той, кому треба було вийти, брав люльку в зуби, запалював свічку і йшов робити свої справи. В іншому кутку кімнати стояло старовинне ліжко на три особи, із вбудованим годинником, час із якого вже давно витік. Ліжко було залізне, на шести металевих ніжках, з маленькими латунними кульками нагорі, розміром не менше 300×250 см.

— Коли лягаєш у нього, — шепнула мені одна з дівчат мимохідь, — це так, ніби дідько плюнув у Дунай. Казали, що Анджелар (який не мав постійного пристановища) спав інколи в ньому з двома подружками одразу. Зрештою, він і сам нам, підсміюючись, розповідав, що одного разу (за відсутності господаря) таке справді було, але тоді побились об заклад, що він не

торкнеться жодної з них. Парі він виграв, а дівчата програли.

— Ліжко для Жаклін Кеннеді, — зауважив хтось жартома, на що Анджелар обурився і додав, що про Жаклін Онасіс варто було добре подумати.

— А ви не вважаєте, — запитав він присутніх, — що православна церква має підстави проголосити Жаклін Онасіс єдиною святою східного обряду у XX сторіччі? Усе просто. Хіба дружина римського імператора Костянтина, Єлена, не прийняла християнство після чоловікової смерті і не стала святою завдяки цьому? Чому б дружину найвідомішого католицького президента провідної західної імперії XX сторіччя, після того як вона відмовилася від католицької віри свого чоловіка і перейшла у православну, обвінчавшись із Онасісом за східним обрядом, не трактувати таким же чином? Хіба вона вчинила щось менш визивне для свого колишнього середовища, ніж Єлена? Поміркуйте про це...

— Ви тільки гляньте на нього, він хоче перестрибнути власну тінь! — вражено вигукнув Василій, але в ту мить розмову перервали. Ліза Флашар, одна з тих дівчат, котрі того вечора особливо впадали у вічі, на яку, очевидно, розраховував на той момент (а може, і на довше) господар чи його друг Максим, цілком несподівано і дещо передчасно виклала всі карти на стіл, мабуть, побоюючись, щоб її не випередили. Ще під час розмови вона весело і нітрохи не криючись засовувала пальці в кишені присутніх і тепер достеменно знала, де може знайтись, якщо їй буде треба, чиста хусточка, запальнич-

ка чи марка цигарок, які б їй підходили. Зненацька вона витягла з Анджеларової кишені його виделку і з вигуком «Нумо вже вечеряти!» — встромила виделку Анджеларові в плече. А згодом, коли квасоллю, приправлену ложкою меду, подали гостям, під столом можна було помітити, як вона пальцями босої ноги потай від нас намагалася відстебнути Анджеларову сорочку, на якій трималися штани. Анджелар спершу спокійно їв, а тоді відштовхнув тарілку і крикнув, повернувшись до Лізи:

— Гаразд, і що ж ти від мене хочеш?

Ми всі на мить завмерли, а Ліза незворушно відповіла:

— Ти добре знаєш, чого я хочу.

Анджелар у відповідь на це з люттю шпурнув серветку в тарілку й просичав:

— Ну добре, тоді роздягайся!

— Просто зараз? — спитала Ліза дуже швидко.

— Просто зараз, — відповів Анджелар.

Ліза обдарувала його довгим поглядом, яким ніби висмоктала з нього усю їжу, що він доти спожив, підвелася з-за столу, підійшла до ліжка й почала на очах у всіх нас роздягатися, і далі пильно дивлячись на нього. Вона стояла в кутку кімнати, наче дерево, що звільна наповнює свою тінь листям, а Анджелар нагадував зайця, що потрапив у сніп променів від фар, з якого він не може вивратися. Максим, очевидно, намагаючись пом'якшити наше зачудування за столом, підійшов до плити у вітрині свого балкона і відкрив кисляк. Ліза вже знімала панчохи, і видно було, що вони різнокольорові. Анджелар німо

сидів за столом, спиною до ліжка, поруч із Василиєм, а Максим накришив у кисляк огірків і поклав на вогонь ніж, щоб той розжарився. Потім почистив часничину. Убрана в наші погляди, Ліза скидала бюстгальтер: він був роз'ємний і мав застібку спереду. На одній чашці бюстгальтера було написано *Да*, а на другій *вай!* На перший погляд здавалося, що Лізині перса мають імена — одна чоловіче, друга жіноче, та перш ніж вона розстебнула бюстгальтер, на ньому насправді можна було прочитати:

ДАВАЙ!

А потім уже не було чого читати. Ліза спочатку відкинула одну чашку, потім другу, і ми побачили, якого кольору в неї соскі. Анджелар і далі не дивився на неї, ніхто навіть не торкався їжі, а Максим за вікном почав різати часник розжареним ножом, і його запах наповнив кімнату, змішавшись із запахом Лізиної шкіри та волосся. Потім у кисляк з огірками він додав редьку і трохи оливкової олії. Поки він кидав у салат кріп і крушину, Ліза звільнилася від останньої деталі одягу. Максим підійшов до столу і поставив миску перед Василиєм і Анджеларом, а Ліза підняла покривало й лягла в ліжко. Лише її боса ступня визирала назовні. Ліжко зарипіло під нею саме тоді, коли Анджелар простягнув виделку до салату. Він зупинився на півдорозі й відчув, що ми на нього дивимося. Я збагнув, що всі ми в цій кімнаті визначаємося між двома «ні». Тоді він поклав виделку, встав і підійшов до ліжка. Він не роздягався, зняв тільки перстень з руки й надягнув його на безіменний палець Лізиної ноги. Потім

відстебнув отой один гудзик, який тримав сорочку та штани вкупі, і ступив у ліжко. Тут же пролунав крик. Усі одразу зрозуміли, що скрикнула не тільки Ліза. Скрикнули всі жінки, які були в кімнаті. Анджелар і Ліза лежали вкриті, і поки вона витирала йому рота від їжі своїм рудим волоссям, Максим на іншому боці кімнати знову підійшов до плити, ніби нічого не відбувалося. Додав вогню, розжарену поверхню плити щедро посолив, приготував кілька маленьких гірких перчин і ще один ніж, коли з кімнати почувся звук, наче хтось жував. Ніхто, тим часом, за столом не їв; то було чутно, як Ліза в поцілунку жує язик Анджелара. Максим розбив і кинув просто на поверхню плити кілька яєць, які миттю схопилися на жарові, у кожний жовток увіткнув по перчині, втиснувши її до самого низу, щоб зашкварчало. Таким чином кожна перчина досягла розжареного дна і випустила гіркий сік у жовток. Позаду нас Анджелар і Ліза дихали в унісон, а переді мною сидів Василій і клав до рота квасолину за квасолиною, давив їх язиком, але не ковтав, а складав за щоку. Максим тоді довгим ножем зняв яйця з плити на тарілку і приніс їх на стіл. Тут Лізин голос став звучати голосніше, ніж Анджеларів, і ми на якусь мить подумали, що вона співає. Однак одразу ж зрозуміли, що то був не спів, просто її голос ішов (як ріка поміж скель) за тим, що відбувалося під ним, глибоко внизу на дні води. Ріка співала на два голоси. Один був постійним, світлим і говірким, другий глибоким, загрозливим і рухливим. Світлий голос належав нуртинам, руслу, піні та барвам, що їх ріка не може змити й віднести за собою; вони в ній завж-

ди на тому ж місці і в тому ж вигляді. Другий, глибокий голос, належав тій воді, що тече попід нуртинами і завжди інакша; вона несе за собою птахів, що їх потопив вітер, і колоди, що глухо вдаряються об мілину або, мов риби, вистрибують із річки. У тих голосах можна було почути навіть узбережний мох і верби над водою.

А потім ніхто за столом уже не міг витримати. Максим нарешті й сам покинув свою вітрину, хутко підійшов до столу, відламав кусок печива, намочив його у чарці з ракією і пожадливо проковтнув той шматок «п'яного хліба». Невдовзі все скінчилося. І за столом, і в ліжку. Ми повільно одягалися й розходилися. Нас було сім, і схоже було, що я залишуся без пари. «Ну й добре, — майнула в мене думка, — значить, я можу дочекатися, коли Анджелар і Ліза розійдуться і скористаюся моментом». Зрештою, так само думали й інші, ті, хто вечеряв того 1972 року на розі Капітан-Мішиної та Скендер-бегової вулиць. Але довгий час скидалося на те, що жінки, присутні на тій вечері, ніколи не зможуть пробачити Анджеларові того, що Ліза зробила з ним і з ними тієї ночі.

У кожному разі, так ми побачили, як їдять «п'яний хліб».

ОПОВІДЬ ПРО ДУШУ І ТІЛО

В один із сезонів у Італії Іва прийшла до мене сказати, що більше не в стані носити шезлонги і роботи на пляжі для неї немає. Так як я теж уже досить довго не

працював із гравієм, постало питання, як нам обом вижити. Іва мала ще кілька рибних консервів і трохи інжиру. Більше у нас нічого не було, але вона сказала, що знайшла роботу: в одному саду потрібні були сторожі. Ми добралися туди автостопом, поселились у маленькій сторожці з гілок і каміння і провели там кілька днів, харчуючись консервами і відганяючи птахів калаталами. Коли харчі закінчилися, я сподівався, що Іва піде нарвати яблук. Та вона цього не зробила, і ми весь день сиділи голодні. А вранці вона спитала:

— Ти не міг би піти в сад і зібрати трохи яблук, щоб ми поїли. У мене шлунок то стискається, то розтягається, мов губка.

Я, чесно кажучи, здивувався і сказав, що не можу. Я вже давно звик до того, що одне моє око, сліпе, дивиться лише всередину і бачить лише тоді, коли я сплю, а друге дивиться вдень на світ і тільки вночі всередину.

— Це було так, — розповідав я Іві, — наче у мене два птахи у клітці з двома дверцятами. Одні дверцята відчинялися тільки у день, а другі тільки у ніч. Через нічні дверцята вилітали обидва птахи, щоб погодуватися й налітатися в моєму сні, а через денні вилітала лише одна. Та друга пташка зробила свою основну справу тоді, коли вибрала тебе і принесла звістку про тебе першій пташці. Після цього я не дуже-то й здивувався, — продовжував я, — помітивши, що з часом і денна пташка, сумуючи за нічною, виявляє все менше бажання і здатності користуватися денними дверцятами і все менше часу проводить у днині, а все більше разом із другою

пташкою — у снах і в ночі, аж поки обидві не стали користуватися лише тими дверцятами, що ведуть у ніч і в сон. Зрештою, мені здається, — сказав я наприкінці, — що темрява завжди була природним гніздом для очей, адже вони повертались у нього й давніше, від самого початку, щоразу, коли хотіли відпочити від денного світла й правди у світлі сну, яке аж ніяк не є ріднею ані відлунням деґного світла. Під тим сонцем темряви очі купаються у світлі, старішому за денне (яке є всього лише його хворобою), і бачать те, чого вдень уже не побачиш. Коротше кажучи, — закінчив я, — я зовсім сліпий і не можу піти за яблуками.

— Тепер зрозуміло, — сказала на це Іва.

— Що зрозуміло?

— Зрозуміло, чому нас узяли стерегти сад.

— Чому?

— Тому що ти, сліпий, і я, така як тепер, не можемо красти яблука, а стерегти можемо.

— Невже ти не можеш піти нарвати яблук? — запитав я здивовано.

— А ти що думаєш, — сказала вона тоді, — я з року в рік носила на пляжі в Італії шезлонги серед калік тому, що це мені подобалося і тому, що я була здорова? Я також там лікувалась, але марно! Тепер усе скінчено. я більше не можу ходити, так само як ти не можеш бачити.

— Знаєш що, — сказав я їй тоді, а від голоду в мене аж затерпли вуха, — залазь на мене й дивися за двох, я йтиму за двох, а ти збирай! — Так ми, мов кінь і вершник, рушили в сад і нарвали яблук.

Ми жили з них, аж поки одного ранку хазяїн не піймав нас на гарячому й не прогнав. Ось тоді, схоже, нам справді настав кінець. Ми стояли на роздоріжжі, і я ще раз, востаннє, забажав Іву. Але щоб в останній раз це тривало якомога довше. І я придумав:

— Залізь на мене ще раз!

Я йшов, несучи її, і був у ній, а вона дивилася на дорогу, що залишалася за нами. Коли нарешті все скінчилося, я їй сказав:

— Нам більше не бути разом. Навіть коли ми такі близькі, коли кохаємося, ти дивишся в той бік, куди я йти не можу, хіба що йшов би назад, а я йду в той бік, куди ти не можеш дивитися, хіба що дивилася б назад. Я знаю, куди привели мене твої очі: на берег, до твоїх подруг, які вибирають нові тіла. Вибери й ти... Душе моя, ти, що тримаєш у собі моє тіло, я втомився. Дозволь йому вийти з тебе й відпочити на просторі, а ти пошукай інше, яке понесе тебе...

І ми розсталися, так, як розстаються й усі інші, коли закінчується

ОПОВІДЬ ПРО ДУШУ І ТІЛО.

ПРИЙМАК

Онука від другого шлюбу відомого торговця й судновласника з Трста Йована Різничача успадкувала ім'я своєї двоюрідної бабусі Амалії, в дівочтві Нако, маєтки Різничів

у Бачці і красу своєї рідної бабці, графині Павліни Жеву-ської. Жила вона зазвичай у Відні й Парижі, носила лорнет із пахучого скла, хрестила залишки їжі на тарілках, щоб її не образити, й цілувала ложки, які ненароком упускала з рук. Грала на флейті, і казали, що її флейта зроблена з дерева, що уповільнює звук. Шептались жартома: дмухнеш у четвер, а музику чути тільки у п'ятницю, по обіді...

— Страви — єдині мої друзі, — частенько докоряла пані Різнич своїм компаньйонкам. І справді, вся її величезна віденська бібліотека була присвячена алхімії смаків і запахів. Вона була до самої стелі заставлена книжками з історії кулінарного мистецтва; томами про релігійні дискусії щодо заборон у харчуванні, про відмову вживати квасоллю у піфагорійців, про християнські пости, про заборону свинини й алкоголю в ісламі; трактатами про кулінарну символіку; порадами з виноградарства та годівлі риби; довідниками про розмноження тварин; гербаріями їстівних рослин, а почесне місце в тій бібліотеці займали дослідження про те, чим харчувались міфологічні тварини, про поїдання перлів та інших коштовних каменів в античні часи, а також рукописний словник обрядових страв-жертвоприношень. У Пешті (де жили її батьки) під час сербсько-турецької війни у книгарнях і редакціях газет для неї відкладали всі ілюстрації з місць бойових дій, на яких було видно обози, бо пані Різнич власним коштом утримувала кілька польових кухонь і там, на фронті, у цих кухнях їжу для сербських і російських вояків готували за тим меню, яке вона сама склала. Тож виявляючись у дев'ятому виді мистецтва, який вимагає вправності скрипаля

й пам'яті алхіміка, панна Амалія дуже швидко дійшла висновку, що десь у I столітті нашої ери змішування релігій (як древніх, так і нових, які, як християнство зокрема, тоді починали розвиватися) призвело до абсолютно вільного переплетення різноманітних кулінарних традицій Середземномор'я, і в цьому басейні, як у казані, тоді зготувалась найкраща кухня Європи, яка нам служить і донині. Упевнена, що ця традиція поволі згасає, Амалія безустанно роз'їжджала по відомих ресторанах Венеції, Парижа, Лондона, Берліна, Афін чи Одеси.

Усупереч таким гастрономічним захопленням, панночка Амалія, незважаючи на хвороби, до глибокої старості зберегла такий стрункий стан, що й у сімдесят років іноді одягала свою весільну сукню, й та облягала її фігуру досконало, ніби в перший і єдиний раз.

— Хоч зараз під вінець, — зітхали жінки навколо неї, а вона жартувала й жалілася:

— Усі, кого я ненавиджу, вже давно мертві. Немає більше нікого...

Наприкінці свого довгого життя, як і на початку молодості, вона могла сказати те ж саме: що немає нікого. Під час подорожей вона довго була сама, її врічливі очі, куди б не подивились, всюди знаходили якусь загублену монетку, деколи срібну, часів Римської імперії, а частіше нічого не вартий австрійський геллер. Ті монети прилипали до її погляду й немов сонячні зайчики виблискували в поросі. У дорогих готелях вона навмисно схиляла голову до ложки, а не підносила ложку до рота, скляні шпильки дзвеніли у волосі, доки вона жувала, й Амалія

знала, що деякі вина та страви куштує востаннє, тому що їжа та вино, як і людина, — смертні. А кожного року, перед Різдвом, вона віддавала в опрау всі минулорічні меню та етикетки з пляшок, випитих за тими обідами.

В одній з тих подорожей Амалія зустріла інженера Пфістера, який тоді працював над створенням літального апарата, що пізніше безславно закінчив свій шлях під ім'ям графа Цепеліна.

— Краса — це хвороба! Красивий чоловік не для жінки... — І запитала його, чи вміє він лаятися сербською, на що відразу, немов з гармати, отримала відповідь:

— Лебем ти матер!

— А чому б ні, що їй бракує? — спокійно відповіла вона йому і пронизливо подивилася крізь золоте кільце на його лівому вусі, яке значило, що Пфістер — єдиний син у родині.

Знаний красень, Пфістер, як відомо, носив лише один вус, пальто з цілою купою модних паризьких гудзиків та срібні рукавиці. На ньому завжди було два годинники, які були немов близнюки. Один із чистого золота (він показував день, тиждень і годину), другий із чистого срібла (цей показував чверті місяця). Відомо, що його золотий годинник (зроблений начебто так само, як і срібний) мав дві діамантові осі й практично був вічним. Другий, срібний, мав звичайні осі й був смертним. Пфістер користувався обома годинниками і розпорядився, щоб одну з двох діамантових осей вставили в срібний годинник. Таким чином, обидва годинники

стали вічними. Коли Амалія побачила ці годинники й запитала його, навіщо вони, той відповів не роздумуючи:

— Оцей срібний годинник показує ваш час, а цей золотий — мій. Я ношу їх разом для того, щоби завжди знати, котра у вас година.

Наступного дня він надіслав їй у подарунок Словник жартів, книгу на той час модну, й вони почали разом подорожувати по готелях світу. Там його знали так само добре, як і її.

Одного вечора вони несподівано повінчались, під час негоди, а потім наказали винести на терасу під зливу рояль і слухали за весільним обідом, як надворі дощ стукотить по клавішах. І танцювали під ту музику. По неділях Амалія завжди пила тільки своє вино. Вино з Різничевих погребів у Бачці, яке її лакеї приносили до готелю в плетених кошиках. Тепер вони пили це вино разом. Їли рибу в холодці або квашену капусту з горіхами, потім сиділи мовчки, вона дивилася на нього, він читав, гортаючи книжку так швидко, ніби рахував банкноти, і якось вона йому затято сказала, наче у відповідь на це читання чи цю мовчанку:

— Ні, це неправда!

— Уві сні людина не старіє, — стверджував інженер Пфістер і спав зі своєю молодою дружиною по 16 годин на день. Вона його обожнювала, гризла персні зі слонової кістки на його пальцях і курила свої довгі чорні цигарки з його люльки. Ті люльки з порцеляни й морської пінки вона мила в коньяку, а часом відчувала нестримне бажання самій закурити одну з них. Коли Пфістер це помітив, то сказав:

— Те, що нам у жовтні здається березнем, насправді січень.

Вона тоді його не зрозуміла, але за кілька місяців збагнула й сама, що вагітна.

Тут слід сказати кілька слів про Александра Пфістера, який народиться в цьому шлюбі. У родині Різничів його очікували з великим нетерпінням як єдиного спадкоємця. Та він ніяк не з'являвся. В обох родинх усі чекали Александра, а замість нього народилася донька Амаліїної сестри Анна; потім замість Александра з'явилася на світ Аннина сестра Мілена, і лише наприкінці Александр. Його ім'я було тут на три роки раніше за нього самого і за п'ять років до того, як Амалія зустрілася з Пфістером, і назавжди залишилося старшим за хлопця. Перш ніж він народився, про нього вже кілька років говорили, у віденських і пештських церквах за нього потай молилися, знали, що робитиме майбутній продовжувач роду, наперед були визначені школа, до якої він ходитиме, домашній учитель — француз із двома рядами вусів; йому пошили матроський костюмчик для прогулянок і купили золоті ложки, наче він уже сидить на своєму заздалегідь підготовленому місці за столом Різничів у Пешті чи за іншим, в їдальні Пфістерів у Відні.

Одного весняного ранку, якраз коли Різничі переходили з російської мови на грецьку, з'явився на світ маленький Александр Пфістер, гарний, крупний хлопчик. Він одразу закричав на весь голос, та ще й сердито, показавши, що народився вже з зубами. Заговорив він через три тижні після того, як його охрестили у віденській

грецькій церкві, у три роки вже легко давав собі раду з п'ятизначними числами, в чотири виявилось, на превеликий подив домашніх, що він уміє грати на флейті й говорити польською, а мати помітила в його волоссі першу сивину. Коли Александру Пфістеру виповнилося п'ять років, у нього стала рости борода й він почав голитися; хлопчик надзвичайно виріс і скидався радше на юнака, красень із золотим кільцем у вусі, тож невтаємничені дивились на нього як на можливого жениха для своїх дочок на виданні. І тоді про нього поповзли чутки, так, наче в усіх довкола водночас розв'язались язики. Серед тих чуток (а найзавзятіше поширювали їх служниці) особливу увагу привертала одна, дивна й непристойна, — про незвичайну й передчасну статеву зрілість цієї дитини. Казали, що маленький Пфістер має зі своєю колишньою годувальницею сина, заледве чи на рік молодшого від себе, але тут пліткарки, звісно, перебільшували. Зрештою, син пані Амалії Різнич ніколи, жодного дня не мав дивного вигляду; той, кому не відома була його історія і його вік, не помічав нічого незвичного ні в його лагідній поведінці, ні на його вродливому обличчі, де всього було вдосталь, як і на обідньому столі Різничів. Тільки мати, мов божевільна, все повторювала про себе:

— Краса — це хвороба...

Та якщо вже тиждень рушить, то не затримується довго на вівторкові. У шість років маленький Александр Пфістер був зовсім сивим, сивий близнюк свого ще не посивілого батька (якому тоді виповнилось двадцять п'ять), у кінці того ж року хлопчик почав старіти так

швидко, як старіє сир, а в сім років помер. Це було тієї осені, коли від Тиси до Токаю ховали виноградники, саме в той день, коли, як кажуть, у цілій Бачці не вимовили й п'яти слів... Родину Різничів ця смерть знову зібрала разом, принаймні на якийсь час, а родину Пфістерів розлучила навіки.

*

— На думки найбільше схожий біль, — сказала пані Різнич, одягаючи траур, і зразу ж розлучилась із чоловіком. А що Пфістер утратив власний маєток ще до одруження, працюючи над дирижаблем, після розлучення він зник у нестатках, залишивши дружині на пам'ять свій золотий годинник, але забрав інший, срібний, який відміряв час пані Амалії; вона ж одразу після похорону поїхала до батьків у Пешт. Сиділа в їхній їдальні, лічила свої кам'яні гудзики й пильно дивилась на батька з матір'ю:

— Твій чоловік і ти сама передали мені якесь спадкове нещастя.

— Мабуть, твій батько, а не мій чоловік.

— Вибирала не я батька, а ти чоловіка.

— Ти б, либонь, і матір вибрала, а не тільки батька, якби могла.

— Якби могла, то напевно б не тебе...

На тому вони й розійшлися. Знову залишившись сама, пані Амалія наповнила лавандою свої скрині, поміж сорочки поклала горіхове листя, у перуку — горіцвіт, васильками наповнила рукавички, вербену зашила в подоли суконь і знову повернулася до своїх блукань,

своїх «синіх, темно-гарних» убрень, не знімаючи з ший медальйон із зображенням покійного Александра Пфістера, якого на тому портреті можна було прийняти за її покровителя чи коханця, але не сина.

Вона знову ходила по ресторанах, шукаючи смаку страв, але роки минали, і це їй все менше втішало. Страва, яку вона куштувала в молодості, відрізнялася від такої самої, щойно зготованої, більше, ніж дві різні страви нині. Як трава не росте під горіхом, під її руками не стало тіней; вони робилися прозорими. Очі їй були в куточках сріблясті, говорила вона мало, дивилась на кінчик ножа, а замість того щоб пити, цілувалася зі склянкою й гризла м'ясо на тарілці так, ніби кусає коханця, якого ніколи не мала. Якось, роздивляючись портрет на медальйоні, пані Амалія вирішила щось зробити, аби зберегти хоча б спогад про дитину. Вона викликала одного берлінського адвоката (бо жила тоді в Берліні), дала йому портрет і попросила опублікувати дагеротип. Амалія Різнич надумала всиновити хлопця, який найбільше буде схожий на її померлого сина. Фото помістили у французьких і німецьких газетах, і на адресу адвоката почали надходити листи. Адвокат відібрав сім-вісім фотографій, які відповідали портретові з медальйона пані Різнич, але звернув увагу своєї клієнтки, що найбільш подібним є, безперечно, один юнак з таким же сивуватим волоссям, яке було в її хлопчика. Амалія порівняла фотографії й вирішила всиновити того, на кого вказав адвокат. Ніколи не стане відомо, коли ж вона довідалася правду про цю людину. Адже час може нашкодити істині більше, ніж неправді.

У рамі дверей вона побачила постать, настільки схожу на її сина, такого, яким він був за півтора року до смерті, вже з сивиною, але вродливого, що аж скам'яніла. Вона так зраділа начебто воскреслому синові, що дуже довго не могла, та й не хотіла пізнати в ньому свого колишнього чоловіка, який змінився, постарів і посивів, тож тепер став подібним до свого сина в останній рік його життя. З великою радістю всиновивши його, вона поводитися з ним так само, як поводитися раніше з сином, коли той був живий, тільки тепер — без страху й туги, возила його в Париж на виставки й вишукані обіди, без угаву з захопленням щось лопочучи.

— Голод найбільше схожий на пори року, бо він чотириликий; існує російський, грецький, німецький і, звісно, сербський голод!

У цьому захваті вона почала скрізь, де б не ступила, сіяти дрібні гроші, губила їх на кожному кроці, так само як колись усюди їх знаходила; у домі їх було без ліку, вони падали в неї куди завгодно, у капелюшки, комоди, умивальники, в тувельки...

— Який ти гарний, який подібний до батька, ну викапаний тато! — шепотіла вона, цілуючи приймака. І одного ранку це божевілля, чи забуття, чи надлюдська воскресла туга, чи що воно було, розбилось об неймовірний намір. Тобто воно б тривало й далі, наче все нормально, хоч нічого не було нормально й бути не могло, якби пані Амалії не спало на думку свого «сина», тобто колишнього чоловіка, а тепер приймака, оженити.

— Йому вже пора, він вродливий, усе ще вродливий, як і колись, але краса — то хвороба; ніщо не вічне під небесами; хай не він, але я старію, я хочу бути молодою для своїх онуків, треба спішити, оженити його...

Пфістер був у відчаї; він сидів, відчуваючи, як жар його люльки повільно спускається на долоню, його волосся з сивиною трохи вагалось, чому надати перевагу: чорному чи білому, а тоді вибрало все ж таки біле, і він уперше став старшим за свого сина. Він мовчав і погоджувався з усіма примхами пані Амалії, аж поки вона сама не знайшла йому наречену з добропорядної пештської родини, з великим посагом, який починався в Буді, а закінчувався в Егрі. Тоді Пфістер рішуче заявив, що женитися не буде, що кохає іншу, що кохання це нещасливе і та інша ніколи не зможе бути його. Пані Амалія радісно загарячувала, намагаючись дізнатися, що то за одна, яка наважується відмовляти не кому-небудь, а Різничу, тобто Пфістеру, але він не хотів казати. Він мовчав, вони сиділи в тиші, вона дивилася, як він читає, гортаючи книжку так швидко, ніби рахує банкноти, і якось вона йому затято сказала, наче у відповідь на цю мовчанку:

— Ні, це неправда!

— Правда, — відповів він нарешті, — правда — це та Єдина, яку я кохаю, з якою б одружився і яку ніколи більше не матиму, і це ти...

Вона розридалась і тільки тоді зізналась і собі, і йому, що знає, ким він є і ким не є, і вони справді не можуть бути разом. Ані однісінької ночі. Бо що буде, якщо в них знову народиться дитина? Тільки не це! Тільки не це! —

говорила вона, ніби марила, і вони розсталися, цього разу назавжди. Він залишився її приймаком і, прощаючись, сказав їй замислено:

— Знаєш, у мене вже давно є одне відчуття. Цілком звичне відчуття, його, мабуть, має більшість людей. Коли я йду, то ніяк не можу зробити крок так, як треба і як я можу; я завжди наступаю комусь на п'яти. Я намагаюся бути обережним, але весь час чиясь п'ятка опиняється попереду мене. Наче тільки того й чекала, вічно звідкись береться просто попід пальцями. Ніби пальці повинні мати, крім своєї п'ятки ззаду, ще й якусь чужу попереду. І чию, питаю я себе? Може, це Ахіллова п'ята, вразлива для нас, тільки вона не наша, а саме чужа, та п'ятка, що завжди спереду чигає на наші пальці, щоб уповільнити нам ходу, скоротити кожен крок... Наче тільки так і треба — наступати на чужі п'яти, щоб ти взагалі міг ходити, щоб крокувати вперед. А наш Александр, ти знаєш, може, він не натрапив на п'ятку. Тому так швидко нас покинув...

Цими словами Пфістер попрощався, і вони ніколи більше не бачились, але одного ранку пані Амалія прокинулась перелякана, з тими самими словами на устах, з яких почалося її нещастя:

— Те, що нам у жовтні здається березнем, насправді січень...

Вона відчула, що носить під серцем щось схоже на новий плід. Та незвична штука помалу росла у ній разом з її жахом, вона її відчувала, зародок більшав і ширшав, хоча ззовні ще нічого не було помітно. Вона була

вражена, бо після тієї моторошної історії з дитиною, після тієї смерті, яка була свого роду спасінням, вона більше не відчувала потреби кохатися і роками ні з ким не спала. Однак ота штука під серцем і далі росла. Лише коли минуло аж 12 місяців, а її фігура не змінилась і нічого не трапилось, пані Амалия зрозуміла, що треба шукати не повитуху, а лікаря. Вона була хвора.

ПОВІСТЬ ПРО ПЕТКУТИНА І КАЛИНУ

Старший син кіра Аврама Бранковича, Гргур Бранкович, рано вклав капці у стремено і вихопив із піхов шаблю, гартовану верблюдячим кіз'яком. Його мережану й закривавлену одержу посилали в той час із Джули, де Гргур жив із матір'ю, до Царгорода, щоб там її прали і прасували під батьковим наглядом, сушили на пахучому вітрі з Босфору, вибілювали на грецькому сонці та з першим караваном відправляли назад у Джулу.

Другий, молодший син Аврама Бранковича, лежав у той час десь у Бачці за барвистою піччю, вимурованою наче церква, і страждав. Розповідали, що на нього попівсьав дідько і що дитина встає уночі, тікає з дому і мете вулиці, бо вночі його смоктала Мара, кусала його за п'яти, і з його сосків текло чоловіче молоко. Марно втикали у двері виделку і, поплювавши на дулю, хрестили нею йому груди. Нарешті якась жінка порадила йому, коли він лягатиме спати, покласти біля себе вмо-

чений в оцет ніж, і коли Мара на нього накинеться, пообіцяти їй позичити вранці солі і встромити той ніж у неї. Хлопчик так і вчинив, і коли Мара стала його смоктати, він запропонував їй позичити солі, простромив її ножем і почув зойк, у якому впізнав давно знайомий голос. За три дні приїхала із Джули в Бачку його мати, попросила з порога солі і впала мертва. На ній знайшли поріз від ножа, а як лизнули рану, та виявилася кислою... Відтоді хлопчик геть занедужав від жаху, у нього почало випадати волосся, і з кожною волосиною випадав (як сказали Бранковичу знахарі) один рік життя. І посиляли йому в пакунках із джуту пасма того дитячого волосся. Він їх приклеював до м'якого дзеркала, на якому було намальоване дитяче лице, і таким чином знав, скільки ще років залишилося його синові.

Тим часом майже ніхто не знав, що у кіра Аврама, окрім двох уже згаданих синів, був іще приймак, якщо це можна так назвати. Той третій син, або приймак, не мав матері, Бранкович зробив його з глини і прочитав над ним сороковий псалом, щоби вдихнути в нього життя і здатність рухатися. Коли він дійшов до слів: «Надіявся, на Господа надіявся я твердо, і він нахилився до мене й вислухав моє благання. І витягнув мене з погИБельної ями, з багнистого болота, і поставив на скелю мої ноги, ствердивши мої кроки...», тричі вдарив дзвін на церкві у Далі, юнак ворухнувся і мовив:

— Коли задзвонили перший раз, я був в Індії, за другим ударом дзвона — в Лейпцигу, а за третім увійшов у своє тіло...

Тоді Бранкович зав'язав йому Соломонів вузол у волоссі, причепив до косички ялівцеву ложку, дав йому ім'я Петкутин та й пустив у світ. А сам надягнув собі на шию мотузку з каменем і відстояв із тією мотузкою літургію на середопусну неділю.

Батько, ясна річ, мусив (щоб усе було як у живих) вкласти Петкутинові у груди ще й смерть. Той зародок кінця, та маленька і ще неповнолітня смерть була в Петкутині спочатку полохливою й дурненькою, невибагливою в їжі та з хирлявими членами. Та вже тоді незмірно тішилася з того, що Петкутин росте, а ріс він так, що його оздоблені рукави скоро стали такими широкими, що в них могли птахи літати. А смерть у Петкутині невдовзі стала швидшою та розумнішою за нього і небезпеку відчувала раніше за нього. А потім наче зустріла суперницю, про яку ще йтиметься далі. Вона стала нетерплячою й ревнивою і привертала до себе увагу, викликаючи сверблячку на коліні в Петкутина. Він його чухав, і ніготь виводив на шкірі літери, які можна було прочитати. Так вони листувалися. Над усе смерть не зносила Петкутинові хвороби. А батько мусив наділити Петкутина і хворобами також, щоб той був якомога більше подібним до живих істот, адже хвороби для живих істот — свого роду очі. Однак Бранкович постарався, щоб та Петкутинова хвороба була не надто небезпечною, й обдарував його сінною гарячкою, що приходить навесні, коли починають колошитися трави, а квіти засівають вітер і воду пилком.

Бранкович поселив Петкутина у своєму маєтку в Далі, в будинку, де в кімнатах завжди було повно хортів, які

швидше могли загризти, ніж з'їсти. Раз на місяць слуги вичісували гребенями їхні підстилки й викидали довгі жмути строкатої собачої шерсті, що нагадували собачі хвости. Кімнати, в яких мешкав Петкутин, із часом набували завжди одних і тих самих барв, за якими одразу можна було впізнати його обитель серед тисячі інших. Сліди й масні плями, які він та його піт залишали після себе на скляних клямках, подушках, стільцях, диванах і кріслах, на люльках, ножах і вушках горнят, мінилися барвами райдуги з лише одному йому притаманними полисками. Це було щось на кшталт портрета, ікони чи підпису. Бранкович іноді заставляв Петкутина в дзеркалах просторого дому, замуrowаного в зелену тишу. Він навчав його, як погодити у собі осінь, зиму, весну та літо з водою, землею, вогнем та вітром, що їх людина також носить у своїй утробі. Величезна робота, яку слід було провести, тривала довго, Петкутин натер мозолі на думках, м'язи його пам'яті напнулися так, що мало вже не рвалися, а Бранкович навчив його читати лівим оком одну, а правим іншу сторінку книги, писати правою рукою по-сербськи, а лівою по-турецьки. Потім підучив його літератури, і Петкутин легко став знаходити у Піфагора ознаки прочитання ним Біблії, а підписувався мигцем, наче муху ловив.

Коротко кажучи, він став вродливим і освіченим юнаком, і лише зрідка ледь помітні особливості в його поведінці вказували, що він не такий, як усі. Так, наприклад, у понеділок увечері замість наступного дня він міг узяти якийсь інший і використати його назавтра як вівторок. Коли ж наставала черга того дня, він ставив

на його місце пропущений вівторок, і в сумі все збігалося. Щоправда, коли таке траплялося, шви між днями не прилягали так, як треба, робилися шпарини в часі, та це тільки веселило Петкутина.

З його батьком усе було інакше. Він увесь час сумнівався в досконалості свого творіння, і коли Петкутину виповнився двадцять один рік, вирішив перевірити, чи зможе Петкутин змагатися в усьому зі справжніми людськими істотами. Він міркував так: живі його перевірили, тепер повинні перевірити ще й мертві. Бо лише тоді, коли й мертві впадуть в оману і, побачивши Петкутина, повірять, що перед ними справжня людина з крові й плоті, яка спочатку солить, а потім кусає, можна буде вважати, що спроба вдалася. І дійшовши такого висновку, знайшов для Петкутина наречену.

А що у вельмож Валахії заведено мати при собі одного охоронця для тіла й одного для душі, то Бранкович також колись так робив. Серед охоронців душі був у нього фракійський валах, який казав, що у світі все стало істиною, і мав дуже вродливу доньку. Дівчина взяла все найкраще від матері, тому та після пологів назавжди залишилися потворною. Коли дівчинці виповнилося десять років, мати своїми гарними колись руками навчила її місити хліб, а батько підкликав до себе, сказав, що майбутнє не вода, і помер. Дівчинка плакала за батьком так, що сльози текли ручаями, якими мурахи могли піднятися до її лиця. Тепер вона була сиротою, і Бранкович влаштував так, щоб вона зустрілася з Петкутином. Зва-лася вона Калиною, її тінь пахла корицею, і Петкутин

довідався, що полюбить вона того, хто їв дерен у березні. Він дочекався березня, наївся дерену і запросив Калину прогулятися край Дунаю. Коли вони прощалися, вона зняла з руки каблучку й кинула її в ріку.

— Коли відбувається щось приємне, — пояснила вона Петкутинові, — треба це неодмінно приправити якоюсь неприємною дрібницею; так краще запам'ятаєш цю мить. Адже людина неприємні речі завжди пам'ятає довше, ніж приємні.

Коротко кажучи, Петкутин сподобався їй, вона сподобалася Петкутину, і їх із превеликою радістю обвінчали тієї ж осені. Свати на весіллі попрощалися один з одним, розцілувалися — адже не побачаться кілька місяців, і пішли, обійнявшись, пити ракію — від одного баняка до іншого. Коли настала весна, вони нарешті протверезіли, огляділися довкола себе й після довгого зимового похмілля знову побачили один одного. Тоді повернулися в Даль і під супровід залпів із рушниць вирудили молодих у традиційну весняну поїздку. Слід мати на увазі, що з Даля молоді зазвичай їздять навесні на прогулянки або пікніки до древніх руїн із чудовими кам'яними лавами та грецькою пільмою, яка є густішою за будь-яку іншу темряву, так само як грецький вогонь яскравіший за всі інші вогні. Вирушили туди й Пекутин із Калиною. Здался здавалося, що Петкутин править запрягом вороних, та досить йому було чхнути від запаху якихось квітів чи ляснути батогом, із коней здіймалася ціла хмара чорних мух і видно було, що коні білі. Утім, це не заважало ні Петкутину, ні Калині.

Цієї зими вони покохали одне одного. Їли однією виделкою по черзі, і вона пила вино з його уст. Він пес-тив її так, що душа рипіла в неї в тілі, а вона його обож-нювала і підбивала випускати сечу в неї. Казала, смію-чись, своїм перевесницям, що ніщо не чухає так добре, як чоловіча триденна щетина, що проросла в час кохан-ня. А сама собі думала розважливо: хвилини мого життя вмирають, як мухи, коли їх ковтають риби. Як їх зроби-ти їстівними для його голоду? Вона просила, щоб він відкусив їй вухо і з'їв, і ніколи не закривала за собою ящики та дверцята шаф, щоб не наполохати щастя. Вона була мовчазною, тому що виросла в тиші однієї й тієї ж безконечної батькової молитви, довкола якої западала завжди однакова тиша. І тепер, коли вони вирушили на прогулянку за місто, відбувалося щось подібне, і їй це подобалося. Петкутин почепив віжки собі на шию і чи-тав якусь книжку, а Калина балакала, і при цьому вони грали в одну гру. Якщо вона у своїй балаканині казала якесь слово у ту саму мить, коли він натрапляв на те саме слово у книзі, вони мінялися ролями і далі читала вона, а він угадував. Так, коли вона показала пальцем на вівцю в полі, а він сказав, що якраз дійшов до того міс-ця, де згадується вівця, вона не повірила і взяла книжку, щоб пересвідчитися. І справді, там було написано:

*Після обітниць моїх покайних я помолився
світові мертвих, тоді вівцю й барана над проваллям
я заколов, чорна кров потекла, і зісподу
стали з Еребу здійматися душі померлих:
хлопці, дівки, молодіці, а з ними згорьовані старці,
ніжні дівиці усі по печальних скорботах.*

А що вона так влучила, тепер Калина стала читати далі:

*Тут появлятися стали побиті мечами й списами,
зброя кривава блищала, як в січах смертельних,
з ревом і криком обсіли провалля довкола,
зблід я відразу, і дрозж охопила від страху...
З піхов я вихопив свого меча харалужного,
сів над проваллям і жодної тіні порожньої
не пропускав, щоб напилася крові, аж поки пророки...¹*

Коли вона дійшла до слова «тінь», Петкутин помітив на їхньому шляху тінь від руїн римського театру. Вони приїхали.

Увійшли через вхід для акторів, пляшку з вином, гриби і кров'янку, що їх вони привезли з собою, поставили на великий камінь поряд зі сценою і швиденько сховалися в тінь. Петкутин назбирав сухих буйволячих кіз'яків, трохи гілок, покритих зашкарублюю грязюкою, приніс усе те на сцену й розпалив багаття. Звук від кресала було чути дуже виразно аж до найвіддаленішого місця в останньому, горішньому ряду амфітеатру. Але зовні, за стінами залу для глядачів, де буяли трави і пахощі брусниці й лавру, не чутно було нічого, що відбувалося всередині. Петкутин посолив вогонь, щоби зник запах кіз'яків і грязюки, тоді вмочив гриби у вино і разом із кров'янкою кинув їх на гаряче вугілля. Калина сиділа й дивилася, як сонце, заходячи, перебирається з одного глядацького місця на інше й наближається до виходу. Петкутин ходив туди-сюди сценою і, побачивши імена

¹ Вірші в перекладі Івана Лучука.

давніх власників місць, викарбувані в кам'яних рядах, почав вимовляти вголос древні незнайомі слова:

Caius Veronius Act... Sextus Clodius Cai films, Publila tribu... Sorto Servilio... Veturia Acia...

— Не викликай мертвих! — застерегла його Калина. — Не треба, бо прийдуть!

Щойно сонце залишило сцену, вона зняла з жару гриби та кров'янку і вони почали їсти. Чутність була неймовірна, і кожен шматок, який вони клали до рота, відлунював на кожному місці однаково гучно, від першого по восьмий ряд, але всюди по-іншому, повертаючи їм звук назад, на середину сцени. Здавалося, що ті глядачі, чиї імена були викарбувані на кам'яних лавах, їли разом із подружжям, чи принаймні жадібно плямкали при кожному новому шматочкові. Сто двадцять пар мертвих вух прислухалися з загостреною увагою, і весь зал жував із подружньою парою, пожадливо вдихаючи запах кров'янки. Коли вони зупинялися, замовкали й мертві, наче кусок застрягав їм у горлі, і настоєжено чекали, що далі робитимуть хлопець і дівчина. У такі хвилини Петкутин особливо пильнував, щоб, ріжучи їжу, не поранити палець: йому здавалося, що запах живої крові може вивести глядачів із рівноваги, і вони, прудкі мов біль, кинуться з галереї на нього й Калину й роздеруть їх на шматки, спонукувані своєю двохтисячолітньою спрагою. На нього війнуло жахом, він пригорнув Калину і поцілував її. Вона поцілувала його, і чути було, як цмокаються сто двадцять уст, наче й ті, на галереї, цілуються і кохають.

Після вечері Петкутин кинув решту кров'янки у вогонь, а коли та догоріла, загасив полум'я вином, і шипіння згаслого багаття супроводжувалося приглушеним «Пссссст!» на місцях глядачів. Щойно він хотів заховати ніж у піхви, як зненацька дмухнув вітер і приніс на сцену дрібку квіткового пилку. Петкутин чхнув і тут же порізав руку. Крапля крові впала на розігрітий камінь і запахла...

У ту саму мить сто двадцять мертвих душ накинулися на них із вереском та завиванням. Петкутин вихопив меч, але Калину розтерзали, відриваючи куски живого м'яса, поки її крики не стали такими ж, як у мертвих, і поки вона сама не приєдналася до них, пожираючи ще не доїдені шматки власного тіла.

Петкутин не знав, скільки днів минуло, перш ніж він збагнув, де вихід із театру. Він блукав по сцені біля попелища і залишків вечері, аж поки хтось невидимий не підняв із землі його плащ і не закутався в нього. Порожній плащ підійшов до нього й озвався голосом Калини.

Він обійняв її, здригаючись від жаху, але під хутром плаща і на дні голосу не було нічого, крім пурпурної підкладки.

— Скажи мені, — мовив Петкутин до Калини, стискаючи її в обіймах, — мені здається, що тисячу років тому зі мною тут сталося щось жахливе. Когось розтерзали і зжерли, і кров усе ще на землі. Я не знаю, чи справді це було, чи ні, і коли? Кого з'їли? Мене чи тебе?

— З тобою нічого не сталося, тебе не роздерли, — відповіла Калина. — І було це зовсім недавно, а не тисячу років тому.

— Але я тебе не бачу, хто з нас двох мертвий?

— Ти не бачиш мене, юначе, тому що живі не можуть бачити мертвих. Можеш лише чути мій голос. Що ж до мене, я не знаю, хто ти, і не можу тебе впізнати, поки не скуштую краплю твоєї крові. Але я тебе бачу, не турбуйся, я чудово тебе бачу. І знаю, що ти живий.

— Калино! — крикнув він тоді, — це ж я, твій Петкутин, невже ти не впізнаєш мене, зовсім недавно, якщо це було недавно, ти мене цілувала.

— Яка різниця, недавно чи тисячу років тому, тепер, коли все так, як воно є?

Після цих слів Петкутин витягнув ножа, підніс палець до того місця, де, як він гадав, мали бути невидимі уста його дружини, і різонував по ньому.

Крапля крові запахла, але не впала на камінь, бо Калина спрагло підхопила її губами. Упізнавши Петкутина, вона скрикнула й роздерла його, мов падаць, жадібно п'ючи його кров і жбурляючи кістки в зал для глядачів, звідки вже насувалися інші.

МІНОТАЙ НЕНАВИДИТЬ МАЙБУТНЄ

— Ти справді не чула про Мінотая?

— Ні, — сказала я, але глибокий жіночий голос, який вимовив це дивне ім'я, назавжди залишився дзвеніти в моїх вухах. Я ще довго чула це ім'я з неправильним наголосом, як його вимовила тоді моя подруга.

— Не може бути, щоб ти нічого не знала про Мінотая!
— А що б я мала знати?
— Як це — що? Чоловік закоханий у тебе вже півроку.

— Ну то й що? Чого ж не каже?
— Збирається сказати. Він знає напам'ять усі страви, які ти любиш, вина, які ти п'єш, і всі кольори, в які ти фарбуєш волосся. І не тільки це. Він накупує меблі.

— Які меблі?
— Меблі для вашого майбутнього шлюбного гнізда.
— Жартуєш!
— Та ні, він уже вибрав кухню з латунною витяжкою, а кілька днів тому завіз у свою квартиру на Паризькій вулиці шлюбне ліжко. Він має все, чого тільки можна забажати.

— Ніколи не чула про нього.
— Ну то почуєш.
— Як, кажеш, звуть того типа?
— Мінотай.
— Що це за ім'я?
— Не знаю. Мабуть, він родом із греків. Але май на увазі, він дивний чоловік. Може пустити в когось свій сон, як стрілу. Інколи розпізнає на вулиці перехожих, яким ніколи не виповниться 50 років. Він знає всі твої фасони й розміри і вже купує для тебе шпильки до волосся і солом'яні капелюшки. Має полицку з твоїми улюбленими книжками...

Ось що розказала мені подруга. Невдовзі я отримала від Мінотая щось на зразок любовного листа. Там було написано таке:

Ти — Терези (Libra). Поверхня 538, ректосценція Альфа: середнє значення — 15 h. Це сьомий знак Зодіаку, сузір'я Південного неба, відповідає першому осінньому місяцю. Сонце проходить через цей знак між 23 вересня та 22 жовтня... Терези — повітряний, чоловічий, активний знак. У твоєму сузір'ї панує Венера. Послання твоїх зірок гласить: «Твої думки ніде не можуть угомонитися, усе пурхають і літають, як малі пташки. Хто б їм дав такі крила, як голубині, щоби полетіли вони до добра і там перепочили». А тепер децю про себе... Я — жіночий знак. Але і в моєму знакові панує Венера...

Нічого дивного, що я боялася першої зустрічі з Міно-таєм. А Мінотай, як з'ясувалося, не боявся. Він підійшов до мене одного вечора, і мої очі від його погляду змінили колір. Він був схожий на голобородого пастушого бога. Його волосся було густим, як тісто, він зв'язував його на потилиці у вигляді ліри. У його помешканні я виявила по одній сукні мого розміру для кожної з чотирьох пір року. Біля дзеркала лежали всілякі білила, рум'яна та парфуми, які мені подобалися. Він знав, що до чорного одягу я беру фрагонарівську «Індійську мрію», до червоного використовую легкі запахи, як, наприклад, «Yves Saint Laurent», а до білого — чоловічий варіант парфумів «Alchimie»... Він умів ворожити на пупку і чудернацько свистів, втягуючи повітря. Тим глибоким і повільним свистом він міг зняти жіночий біль голови. Він умів ногою впіймати мишу, а інколи з'являвся з мисливським складним триніжком за поясом. Сьомого числа кожного місяця він возив мене в Болеч, де примушував зграйку циганочок грати нам на

скрипках. Вони робили це вкрай неохоче, бо жіночі пальці після гри на скрипці не вміють більше вправно красти. І я, хоча мої мрії до того часу були прудкими, а життя повільним, не встигла навіть почервоніти від сорому, як опинилась у його ліжку. В його обіймах я за кілька хвилин захворіла й одужала, зголодніла й наситилася. Аж потім рум'янець залив мої щоки, стікаючи по шиї, вийшов через рукави, і я побачила, як почервоніли мої пальці... Його усмішка піднялася наді мною і полетіла на Дунай, а його могутня істина увійшла в мене, як ніж. Він розповідав мені інколи, що існують ситі та голодні години, так само, як існують ситі та голодні кохання, а ввечері читав мені вголос у ліжку книжки, безпомилково обираючи ті, що мені сподобаються.

— Нічого понад міру! — говорив він.

І ніби у воду дивився. Перш ніж я встигла забути неправильну вимову його імені, літаки НАТО одного вечора почали нас бомбардувати. Від кожного вибуху картини й ікони падали зі стін. І тоді сталося найгірше. Чи траплялося вам забігти до крамниці по жуйку, а, озирнувшись, побачити, що ваш автомобіль зник? Ви з брелоком сигналізації бігаєте вночі вздовж замкнених гаражів, де, як підозрюєте, сховали вашу машину, і натискаєте на кнопку перед кожними дверима з надією, що ваш автомобіль відгукнеться з темряви. Отак і я ходжу вулицями Мінотаєвої душі і шукаю його кохання, але його вже немає. До Мінотая не чіпляється ніяка зараза, ні блохи, ні воші, але з того часу, як почали падати бомби, наше кохання у ньому хворіє. Ні, не Міно-

тай, він здоровий, він тут, зі мною, а його кохання. Він поводить, як і раніше, ніхто не помічає в ньому змін, але сам він, де б не був, завжди має відчуття, що прийшов або зарано, або запізно. Відколи почалася війна, він став безпомилково відчувати в усіх моїх французьких парфумах основу з котячого лайна, яка потрібна для того, щоб підсилити решту компонентів запаху і забезпечити їм стійкість, але сама по собі не мала б бути помітною. Можна сказати, що Мінотай сприймає запах у зворотному порядку, як порівняти з іншими людьми. Це тому, що він утратив пам'ять любові. Перед нами — майбутнє, яке Мінотай ненавидить, над нами — страхливо голодна вічність у вигляді літаків-невидимок, а за нами — Мінотаєві переодягнені спогади. Його очі раптом постаріли. Не страх у них, а ненависть. Ненависть до майбутнього. Кохання Мінотая стало пористим і почало всотувати загальну ненависть до майбутнього, яка запанувала навколо нас посеред щовечірнього страху перед завтрашнім днем. А я, його коханка, все ще звернена до любові, а любов — це вічне завтра, і тому ми розходимося все більше. У його ненависті до майбутнього немає місця для кохання, а отже, і для мене в ньому.

Удень ми продовжували ходити на роботу до своїх установ, а вночі сиділи вдома, намагалися спати і кохатися під бомбами. Але вже не виходило. Кохання — ніжна рослина, кохання завжди молодше за нас, а ми, навіть не відчувши цього, почали брутально поводитися з ним. Ми занедбували своє кохання, замовчували його, відсу-

вали, забували, ніби хотіли його поранити, покалічити, навіть убити, перш ніж уб'ють нас. І невідомо чому вважали, що воно всупереч усьому цьому має вижити. Спочатку я подумала, що хвороба любові — одна з тих, які тривають стільки днів, скільки років має хворий, але, на жаль, це було не так. Інколи я думала: хвороба як хвороба, це така собі вправа зі старості. Старість у мініатюрі. Однак ця недуга була не така, як інші. Бомби влучали просто в наш із Мінотаєм зв'язок. Тоді я вирішила його врятувати. І роблю це щодня.

Ось як ми тепер живемо. Щовечора я вправляюся перед дзеркалом, змінюючи свою усмішку. І змінила її так, що тепер вона може вкусити. Перед нашим будинком є великий плакат із писанкою посередині. З одного боку писанки Мінотай прочитав напис: *I believe in God*, а з іншого — *They believe in bombs!* Після роботи ми з Мінотаєм зустрічаємося в Калемегданському парку, біля пам'ятника Вдячності Франції, на якому хтось вапном написав: «Перенести на цвинтар!» Якщо Мінотая немає, я йду далі сама. Спускаюся невеличкими сходами на Паризьку вулицю, проходжу повз колишнє французьке посольство, на якому спреєм виведені слова: «Корсика — республіка», прямую до рогу, де колись, у третьому столітті, була Aelius-ова римська лазня, від якої давно вже немає й сліду, навіть джерела, яке її напоювало. Біля шведського посольства спускаюся схилом до річки й заходжу до високого будинку.

— Які новини? — запитую в Мінотая, входячи до квартири.

— *Він питає про мене?* — каже у відповідь Мінотай, дивлячись відсутнім поглядом на мою фіалкову сукню, яку він колись так любив.

— *Звісно,* — відповідаю я, а він рішуче каже:

— *Мабуть, покинути цю справу треба...*

Я обходжу стіл, подаю вечерю, вино та родзинки, сідаю й кілька секунд мовчу. Тоді раптом опускаю голову на тарілку. Крізь плач кажу:

— *Чи ти таким сміливцем будь не можеш в ділі, як на словах? Чи хочеш ти придбати те, що вважаш якнайвищим благом, і боягузом жити свідомо? Може, «і хочеться, і колеться», як кішці в отім прислів'ї?..*

— *Годі вже, мовчи!* — відповідає він. — *Я смію все, що можуть люди сміти. Хто сміє більше, той вже не людина!*

— *Який же звір штовхнув тебе свій намір розкрити мені?*

Якийсь час він сидить непорушно, ніби не чуючи моїх схлипів, а потім піднімається зі свого місця, стає за спинкою мого стільця і залишається стояти там. Продовжуючи плакати, я кажу:

— *Нагоду слухну ти так хотів собі створити, й ось, коли нагода трапилась сама, ти відступаєш...*

Тоді я встаю, відхиляю одну завісу і веду його за руку до спальні, кладу до ліжка, вкриваю, як дитину, і тихо, на вухо, щоби приспати його, наспівую Баха. Грудна клітка Мінотая нагадує дерев'яний каркас човна, який легенько розходиться і сходиться. Він дивиться на мене з ліжка, як на віолончель, одягнену в жіночу сорочку.

Небом над Калемегданом пливають на захід двісті кілометрів тиші, поораної зенітними ракетами, які ловлять «томагавки». На нашому будинку хтось написав: «Весна, а я живу в Югославії».

ІМПЕРАТРИЦЯ

На Великдень 1813 року хорунжого Софронія Опуїча послано з таємним військовим дорученням у головний штаб своєї армії. Шлях його пролягав через Трієст, і Софроній нарешті, через стільки років, знову побачив червону землю, рудих корів з блискучими кулями на рогах, вдихнув гіркий вітер з моря і заночував у батьківському домі, не встигнувши того вечора побачити матір.

У величезному сонному домі його зустріла красуня з коштовним каменем у зубі, з чорним, притрушеним срібним пилом волоссям і штучною родимкою між грудьми.

«Цій завжди буде 17 років», — подумав Софроній, а вона сказала, що зветься Петра Алауп, що ніби доводиться йому тіткою і що від пані Параскеви, його матері, дістала наказ влаштувати його на ніч. Вона завела його в кімнату, де на стіні висіли ікона, дзеркало й картина в золотій овальній рамі. Опуїч з подивом зауважив, що на картині зображена лише оксамитова штопра. Петра повернула дзеркало до стіни, щоб не приваблювало нічних комах, нічого не питаючи, допомогла

молодому Опуїчу роздягнутися і поклала в ліжко, наче дитину. Побачивши, як стирчить його одинадцятий палець, вона зауважила:

— Пані Параскева каже, що отакому тобі не можна завтра до церкви.

Потім сіла під лампу і заходилася плести.

— Ти голодний? — спитала вона, сміючись у своє плетиво.

Опуїч і собі всміхнувся й мовив:

— Я маю ім'я риби. Ще мені потрібна риба, от я й ситий. Та вона дається не кожному.

— Ти глянь на нього! — відповіла Петра, — зараз він усього б хотів і все б віддав, аби отримати, а щойно отримає, зразу ж засне на тобі й наповнить тобі рот слиною з хтозна-якого поганого сну, де йому дають те, чого б ніколи не дали наяву. Ледве й виберешся з-під нього. Ось тобі клубок, тримай, доки не заснеш. Тільки обережно: не порви нитку. Якщо вона порветься, піде за водою той, кому я плету.

— А що ти плетеш?

— Зібрала волосся та й плету нахуйник.

— Кому?

— Певно що не тобі, я ж з тебе мірку не знімала.

Тут Петра перестала плести й піднесла свою гарно вирізьблену руку до грудей.

— О-о-о-х, горе мені, — прошепотіла вона.

— Що тобі?

— До мене хтось прийшов.

— Хто прийшов?

— Якийсь маленький біль під серцем, що плаче, наче маленький голод. Чи, точніше, маленький голод, що шукає біль.

— Можна сказати, що хтось приходив раніше, а цей біль і голод на дні душі й самі з'являються після тих відвідин, не будь я той, хто носить білу бороду в чорній. Знаю я, в яку чашу не доливають.

— О-о-о-х, горе мені! В яку?

— У повну, ти й сама добре знаєш.

— Нічого ти не знаєш. Твій розум працює лише на вуха. Ти знаєш, скільки їх ночувало під оцим волоссям?

— Не знаю.

— Отож, я й сама не знаю. Та знаю, що народилася з цим голодом.

З цими словами Петра підійшла до вікна, висмикнула з горщика жмут їжаківної трави, поклала його до рота, зав'язала язиком вузол і показала той вузол Софронію.

— Готово! Більше не болять... А ти? Я б сказала, що ти жіночого хліба ще не куштував. Правда? Ніяк тобі не відкриється третє око? Ну-ну, не бійся. І той годинник, що стоїть, у певну мить показує точний час. Давай я тебе навчу, як молитися в чотири руки, якщо ти дещо відгадаєш.

— Що?

— Вгадай, як називається моя ліва цицька!

— Не знаю.

— А права?

— Знаю! — І хорунжий Опуїч шепнув щось у півтьму.

— Вгадав! — захихотіла Петра, схопила зі стіни гітару й подала йому.

— Я не вмію грати.

— Я тебе й не прошу. Кинь усередину срібняка й заходь.

Софроній тоді вирішив розіграти останню карту. Він поклав руку собі під груди й заголосив.

— Що тобі? Чи до тебе теж хтось прийшов? Маленький біль під серцем, що плаче, наче маленький голод?

— Ні, це те.

— А що ж?

— Я не маю срібняка.

— Скнара, — сказала Петра, обернула дзеркало в кімнату, а ікону до стіни й лягла в Софронієву постіль. На кожній циці в неї було щось подібне до невеличкої грушки. — Якщо в тебе немає срібняка, то є у твоєї матері, — сказала вона йому німим шепотом губами до губ...

ЦЕ ЩО, ДОЩ?

Того вечора Софроній увійшов у свою кімнату сам і розтягнувся на ліжку, не запалюючи світла. На стіні поруч з іконою й дзеркалом висіла та овальна картина в золотій рамі з оксамитовою шторою, але тепер він помітив на картині ще й гарне жіноче погруддя, виконане так майстерно, що здавалося живим. У білявому волоссі поблиску-

вав золотий пил, а груди за останньою модою були оголені, і їх прикривала лише смужка прозорої тканини. Видно було, що пипки підфарбовані тим самим кольором, що й губи. Усе здавалось настільки живим, що Софроній підійшов і недовірливо простягнув руку до гарно намальованих грудей. І дістав по пальцях у тій напівтемряві.

— Не чіпай! — сказав портрет. — Я твоя сестра Йована, а це не картина, а вікно моєї кімнати. А тобі, пане брате, дякую за те, що ти мені дав, і за те, що не дав. Я тримаю у своїй душі слугу земного, своє тіло. І воно мене слухається. Дивись, яке покірне...

І Йована сперлась ліктями на раму свого вікна й заплакала.

— А коли, пане брате, розгніваєшся на мене і засиплеш мене роками, як камінням, зійде згори з Емпіреїв на протяг небесний, де птахи пролітають, Діва й заплаче за мною. І, наливши молоко у свої дві скляні посудини й запаливши вогонь у своїх лампадах, з чорною фіалкою під шатами, піде повільно назустріч своєму нареченому, своїй долі. І все їй служить покірно: і посудини, і лампада, і квітка, і вона має свого слугу земного, своє тіло. І зустрічаються так одна з одною Милість та Істина. А я ні до неї, ні до тебе не можу вдатися.

Тоді Йована заридала ще сильніше у своєму віконці. Софроній підійшов до неї, почав її голубити, а вона доторкнулась до його волосся і мовила:

— Ти дуже заріс. Ходи я тебе підстрижу.

І втягнула його через вікно. Софроній сів посеред кімнати, сестра поставила йому на коліна глиняний гор-

щик, узяла з полиці ніж, нагостила його об виделку, підійшла до брата, затиснула ніж у зубах і почала чесати його виделкою. Коли розчесала, надягла йому горщик на голову і заходилась його стригти довкола горщика, наче вівцю. Тут йому на руку впала крапля.

— Це що, дощ?

— Так, дощ.

— Ні, не дощ, це ти плачеш. Невже ти його так любиш, того іншого?

— Бачу я, брате, душу не народиш тілом. Душі в нас, мабуть, від різних земних батьків, не так, як ноги, наші душі не від Харлампія й Параскеви походять, а витікають з інших джерел і йдуть по життю кожна за своєю хвилиною, і шукають свої вуха, і не чують брат і сестра одне одного, і душі наші не рідня, як руки наші. Звідки прийшла твоя душа? Уві сні створили квітку, а виріс будяк. А той, котрего я чекаю, голосом тихий, та дорогий у правді.

— У нього напевно голова, як макітра, а розуму — з макове зерня, — розгнівався Софроній і зняв із голови горщик. — І хто ж він такий?

— Брат моїй душі й чоловік моєму тілу. Його звати Пана Тенецький, він із Земуна. Я його ще не дуже добре знаю. Знаю лише, що він існує, і ніяк не можу заснути через його красу... Сьогодні вночі він прийде, щоб мене побачити. А ти сиди тихо, щоб я тебе не порізала.

І Йована знову натягла братові горщик на голову і стала його стригти далі.

— Він пройде через твою кімнату. Ти нас не видаєси? — спитала вона.

— Не видам, — сказав Софроній і вирішив заснути, щойно ляже. Але десь опівночі, на його подив, через кімнату пройшов чоловік в австрійському офіцерському мундирі, а невдовзі по тому почувся шепіт, що долинав з вікна в золотій рамі. Жіночий голос, голос Софронієвої сестри, сказав:

— Ви мене налякали. Людина може заснути і тоді, коли плаче...

— Чому ти плакала?

— Той, кого мені підшукали, старий, а я ні, як же мені виходити за нього? Якби батько був тут, він захистив би мене від матері. Він мене любить. А ви? Порадьте, що мені робити.

— Не пораджу.

— Чому? — спитав, благаючи, жіночий голос у темряві.

— Бо нема ради. Кожен мусить свій шлях перед собою проїсти, як черв'як.

— Значить, немає помочі.

— А хто казав про поміч? Поміч, яку я тобі можу запропонувати, існує. Вона швидка й надійна, та не знаю, чи тобі сподобається.

— Чому ж ні?

— Тому що це така поміч, після якої вже нічого не виправиш.

— Що ви маєте на думці?

— Нічого я не маю на думці. Моя поміч не в тому, щоб думати, а в тому, щоб зробити щось.

Тієї миті Софроній почув, як важкий чоловічий ремінь упав на підлогу, дзенькнувши пряминою.

— Ну зробіть же що-небудь, заради бога, поки не пізно! Врятуйте мене! — зашепотів жіночий голосочок.

— Я не смію.

— Чому?

— Ти кричатимеш.

— Кричатиму? Чого б це я мала кричати? Якби ці уста були німими, і твоя любов була б глухою.

— Сказано: прийми кров мою і тіло моє, і я буду жертвою за тебе і спокутую тебе. Тільки май віру в мене. Та ти не віриш, що це болить.

— Що болить?

— Моя поміч. Принаймні перший раз... Гудзики на твоїй сорочці можна розстебнути язиком?

— Навіщо їх розстібати язиком?

— Бо доки вони застібнуті, я не можу тобі допомогти...

Тоді Софроній Опуїч почав нечутно вдягатися. Коли він взував чоботи, почув останні слова своєї сестри; шепіт, який ні на мить не перетворився на крик:

— На поміч! Гвалтівник! Ох, пане мій, не робіть цього, благаю вас! На поміч! Ти такий важкий, злізь, мені немає чим дихати, що ж ти мене так притиснув... Ти мене колеш, не треба тут, лоскоче... який же ти волосатий, що ти робиш? Ти мене задушиш слиною, заберися, мені тече до рота... Відкусиш, облиш! Тисне... На поміч, убивця! ...Оце кров і тіло? ...Ох, пане, цього не робіть... робіть... робіть. Ох, пане, благаю...

Хорунжий Софроній Опуїч тихо, наче злодій, вибирався зі свого рідного дому. У передпокої горіла свічка,

встромлена в пупок маленької хлібини, а на срібній таці лежали великодні писанки. Він узяв одне барвисте яйце, велике, наче півняче, швидко осідлав коня і в парадній уніформі французької кавалерії поскакав на бойовище.

ЧИ ЛЮБИЛА ВАША СЕСТРА ПЕРЕГОНИ?

Я зустрівся (як я вже десь тут зазначав) із панною Андросович, сестрою покійної Лемпіцької, в ресторані готелю. Панна Андросович з'явилась на високих підборах у вигляді двох перевернутих Ейфелевих веж і замовила коропа на меду.

— Чи любила ваша сестра перегони? — одразу перейшов я в наступ.

— Так. Ми ще дівчиськами змагалися, хто з нас закінчить першою. Маркезина, яка тоді ще не називалася Лемпіцька, була прудкішою і потім могла кінчити на одному й тому ж чоловікові до семи разів поспіль. У неї ніколи не було менструації, тому, мабуть, не було дітей. Замість у пубертет вона вскочила просто у клімакс... У дитинстві ми жили у Відні. Якось вона повела на цвинтар одного хлопчика, що мешкав по сусідству, і навчила його, як там, у дзвіниці, відібрати у неї цноту. Це вона назвала своїм містичним вінчанням. У школі на уроці я лівою рукою терла під партою однокласнику, що сидів поруч, а правою вирішувала рівняння з математики. Усе марно. Коли я йому це робила, він дивився на

Маркезину, що сиділа за сусідньою партою. Усі дивилися на неї. Ціла школа дрючила на мою сестру, і вчителі теж, та й деякі вчительки. Ось і ви оце волієте говорити лише про Лемпільку, хоча на вечерю запросили мене...

— Але, люба панно Андросович, я лише хотів ще раз висловити вам співчуття з приводу смерті вашої сестри, а оте питання про кінські перегони якось мимохідь вплигло, просто задля підтримання розмови за столом...

— Не любила вона перегони. Її водив на них Дістеллі. Він їй підходив, тому що був уже тоді в літах і не накидався на неї по два рази на день, як її перший чоловік... Щиро кажучи, частіше вони ходили на собачі перегони. Їй подобалося паруватися з Дістеллієвим хортом. Вона його навчила цього одного вечора, коли Дістеллі не міг, а їй хотілося. Дістеллі подивився на це, та й сам зміг... Але повірте, міф, що Маркезина була секс-бомбою, вигаданий і перебільшений. Кожна друга жінка — секс-бомба. Юнаки, що були і зі мною, і з Маркезиною, кажуть, що ми майже не відрізняємось у ліжку, а в певній фазі я навіть краща... Та про це нехай пан старший слідчий судить сам, хоч я гадаю, що з Лемпількою ви не спали. Чи не так?.. Від сестри я навчилася лише одної-єдиної речі.

— ?

— Вона мене навчила одного вірша, на вагу золота.

— ?

— Зараз я вам його не розкажу. Коли вимовляєш цей вірш, рухи язиком такі, що при оральному задоволенні жінки доводять її до самої вершини.

ВІН СТІЛЯЄ ТАК, НІБИ ГРАЄ

— Він стріляє так, ніби грає на кларнеті, — шепотіли всі, — такого не здолаєш.

Так воно й було насправді. Щойно спалахнула нова війна, в якій французи знищили Венеціанську республіку в 1797 році, Пахомій Тенецький підрізав свої семирічні вуса, спакував рушницю в плюшевий футляр, наче то був кларнет, і подався до австрійської армії. Його відразу послали на поле бою, і в одній з перших сутичок він показав свою дивовижну майстерність в орудуванні рушницею, а ще врятував чи, правильніше було б сказати, взяв у полон одну чорняву дівчину, що сиділа в якомусь підвалі. Відтоді весь час возив її з собою. Про неї він не знав нічого, не знав навіть чи розуміє вона його мову, чи навчена грамоти, та гадав, що ні. Замість того щоб їй що-небудь сказати в той перший день, він дав їй ляпаса, бо словом можна знехтувати, а ляпасом ні. Так вони порозумілися з самого початку, без зайвих розмов.

Вона вперто мовчала, мало їла і ставала все вродливішою. Він не знав її імені, не знав, якої вона віри. Не знав чи вона невинна, чи ні, бо не кохався з нею. Та щовечора, як починало сутеніти, примушував її смоктати його. Губною помадою дівчина помалювала собі в криваво-червоний колір вушні отвори і робила все, що він вимагав, злегка торкаючись його пальцями й губами й не виказуючи ні знаків відданості, ні знаків відрази. Чим більше часу минало, тим довше тривали ті сеанси і ставали все незвичайнішими. Іноді Тенецькому здава-

лося, що ті дотики й обійми щось йому нагадують, але він ніяк не міг збагнути, що саме. Зрештою, в нього не було часу сушити собі голову над такими речами. Тож він махнув на те рукою і зробив висновок, що долю жінки завжди вирішує якесь «так», а долю чоловіка — завжди якесь «ні». Шаленіла війна проти Франції, і в тій війні Пахомій Тенецький швидко усплавився. Невдовзі навколо нього утворився відкритий простір наскільки сягав постріл з його рушниці, як це було й на стрільбищі у Відні. З обох боків лінії вогню всі його боялися. А він робив що хотів. Якщо та фраза, яку він почув у молодості, була істинною, тривалість його життя з дня на день значно зростала... Але тоді командири сказали йому:

— Це діло не для тебе. Тут немає нікого, хто був би тобі до пари. Немає нікого, з ким ти міг би змагатися. Так ти опустишся і втратиш свою майстерність. Ну що це за рапорт? Сам поміркуй: «І билися ми від шостої години ранку до десятої, і котрих у воду загнали й потопили, котрих у лісі порубали, котрих на деревах перебили, а котрі втекли, і десять знамен від них відібрали і труби». Хіба це треба тобі робити? Знайдеться кому. А ти пакуйся. На іншому фронті, трохи північніше, є рівний тобі, якщо не кращий. Тільки вважай, він з іншого боку, з французького. Їдь і покажи йому.

І Пахомій Тенецький взяв футляр зі своєю рушницею, свою підзорну трубу, дівчину за руку й вирушив у дорогу. Але там ніде ні слуху ні духу не було того іншого. Не було нікого, хто міг би помірятися з Тенецьким.

Пахомій і тут чинив що хотів у боях, а вечори проводив з дівчиною. Якось пополудні сталася з ним дивна річ. На нього напав якийсь неозброєний купець на ім'я Єремія Калоперович і спробував його поранити. Тенецький не хотів його вбивати, лише поранив у руку. Незважаючи на рану, той наче несамовитий і далі блукав бойовищем, слідкуючи здаля за Тенецьким. Він плакав, тягаючи за собою якусь чорну скриньку, прикрашену слоновою кісткою, і намагався підкупити солдатів, щоб ті передали шкатулку панні Растіні.

— Хто така та Растіна? — спитав здивовано Тенецький своїх солдатів.

— Як хто така Растіна? Це жінка, з якою пан капітан тепер зволить жити. Вона наречена того купця з Карловців, кира Калоперовича.

Тенецький розсміявся і пішов провести ще один вечір з Растіною. Цього разу він подумав, що вона могла б мати досконалий «enbouchure» — так музиканти у віденській школі називали обхват губами при грі на духовому інструменті. Він спробував поміркувати про це ще трохи. Растіна й далі вперто мовчала, та маленька брудна війна ще раз їх перервала.

Капітан Тенецький і Растіна лежали у вежі на бойовищі самі. Тенецький завжди на війні був сам. На стіні кімнати була картина, що зображала корабель у бурю, і Растіна, перш ніж заснути, дивилась на те море в місячному сяйві й боялася, що впісяється в ліжко, як у дитинстві, від тієї намальованої води. На іншій стіні висіла картина з жінкою, яку схопив кентавр і кинув собі на

спину, а вона годувала його груддю на ходу: закинувши голову, він її смоктав. Як писалося під картиною, то був елевсинський ієрофант, а жінка, що їхала на ньому верхи, символізувала світ. Той жрець з однієї груді жінки смоктав милосердя, а з другої — жорстокість, з однієї смоктав закон, а з другої — свободу дотримуватись його чи не дотримуватись. Растіні здавалося, що той майстер святих містерій війни, той цар, що перетворюється на жерця, той кентавр тепер надворі в пільмі вичікує момент, щоб показати Тенецькому свій священний вогняний предмет, а з неї, Растіни, висмоктати молоко.

Хай там як, два неперевершені стрільці нарешті зустрілися. Вони зайняли позиції у двох вежах, що стояли одна навпроти одної на відстані однієї восьмої пострілу рушниці. Обидва гадали, що починається виснажливий поєдинок, який триватиме не один тиждень, однак усе тривало лише один день.

Сутеніло. Тенецький лежав на горищі, дивлячись на дах над собою, наче на перекинутий корабель, і спостерігав за вежею під собою, вдихаючи запахи, що вже починали упиритися. Потім зійшов донизу. Він відчував Растіну, її пальці та її губи на собі. І думав, що ті дотики у своїй невичерпній розмаїтості тривають безконечно, наче «вічно». А тоді раптом перестав відчувати ті дотики і почав їх слухати. Уперше він чув Растінині губи й пальці зсередини, крізь себе. І тут він нарешті зрозумів. Під час усіх битв, під час падіння Венеції, під час поїздок з одного поля бою на інше Растіна замість грати на кларнеті, на ньому, капітанові австрійської армії

Пахомії Тенецькому, грала Франца Йозефа Гайдна. Тепер вона виконувала «Allegro con spirito» з Гайднового дивертисменту «Corale di Sant' Antonio» для флейти, гобоя, кларнета, фагота й ріжка, причому її губи й пальці досконало володіли Гайдновим твором. Пахомій Тенецький дійшов висновку, що дівчина має таку техніку гри на кларнеті, в порівнянні з якою те, що вмів сам Тенецький разом з його Paisiello, було дитячою іграшкою. Він вражено подивився на дівчину на собі й кінчив саме тоді, коли вона переходила до «Minuetto». Але тут знову втрутилась мала брудна війна. Тенецький відчув запах диму, вилаявся й подумав:

— Ніколи не вистачає часу для вічності!

КАЇРСЬКИЙ СОН ПАНІ ЛЕМПІЦЬКОЇ

Як тільки мадам Лемпіцька поринає у сон, вона перетворюється на хлопчика, що сидить у своїй кімнаті й прислухається до загадкових кроків у шафі. Словом, вона розуміє навіть отак уві сні, що цей сон вона вже бачила і що він повторюється. Але тієї миті, коли зляканий хлопчик хоче прокинутися, сон продовжується!

У тому продовженні сну хлопчик сидить за столом, за спиною у нього шафа, з якої коли-не-коли чується дзюрчання води, а до кімнати заходить Охарська, його двоюрідна сестра. Їй чотирнадцять років, йому десь уполовину менше, але він не знає, скільки років їй і йому.

Пообідня пора, час плине, іноді зупиняючись, мов на залізничних станціях. Усі в домі хлопчикових батьків насолоджуються відпочинком після обіду, а Охарська несе на таці склянку малинового соку і мисочку з манкою на молоці. Вона сама її готує, і, перш ніж ставить склянку і миску перед хлопчиком, її рот розтягається в широкій усмішці, повній зубів і язика.

Хлопчик чудово розуміє, що значить та посмішка, і з жахом кричить:

— Ні! Ні! Ні! — але не зрушується зі стільця, мов зачарований. У цю мить у Лемпіцької, якій сниться, що вона хлопчик, уперше в житті відбувається ерекція. Тоді Охарська наказує:

— Їж!

Хлопчик перелякано запихає одну ложку манної каші до рота і зразу запиває її соком, а Охарська залазить під стіл, розсуває йому головою коліна, розстібає гудзики і бере до рота, смокчучи його, наче цукерку. Нараз він перестає пити те, що п'є, а вона починає пити те, що отримала для пиття...

У ту мить, коли з хлопчика має потекти щось густе й солодке, сон переривається і мадам Лемпіцька з криком прокидається — знову як жінка.

ЗМІСТ

Синій піт	3
Дев'ять дощів	17
Любовна наука з острова Лесбоса	22
Оповідання про траву	36
Рак	39
Скорпіон	43
Водолій	52
Корчма «Біля семи грудей»	65
Єднання все ж таки можливе	73
Оповідь служниці Селени	85
Сторінки, вирвані з однієї книги	89
Оповідь про брата і сестру	96
Чотири листи	102
Колесо фортуни	107
Коханці	111
Злагода	120
Випрасуване волосся	125
Довге нічне плавання	132
«Веджвудський» чайний сервіз	138
Одинадцятий палець	146

Душі купаються востаннє	158
Ліжко на трьох	163
Оповідь про душу і тіло	170
Приймак	173
Повість про Петкутина і Калину	185
Мінотай ненавидить майбутнє	195
Імператриця	202
Це що, дощ?	205
Чи любила ваша сестра перегони?	210
Він стріляє так, ніби грає	212
Каїрський сон пані Лемпільської	216

Серія «Література» заснована у 2001 році

MILORAD PAVIĆ
EROTSKE PRIČE

Перекладено за виданням:
Pavić Milorad. Erotske priče. Niš: Zograf, 2005

Переклад з сербської *Н. Т. Чорпіти*

Художник-оформлювач *Л. Д. Киркач-Осіпова*

Павич М.

П12 Еротичні історії / Пер. з серб. Н. Т. Чорпіти;
Худож.-оформлювач Л. Д. Киркач-Осіпова. — Хар-
ків: Фоліо, 2008. — 219 с. — (Література).
ISBN 978-966-03-4505-8.

Ця книжка не може не зацікавити читача, адже до неї увійшли історії, які поєднані однією дуже важливою темою, а саме любовно-еротичною (зрештою, назва книжки говорить сама за себе). В них реальність існує поряд з вигадкою, і чітко зрозуміти, де між ними проходить межа, виявляється подекуди досить нелегко. Як у більшості творів Павича, сюжети цих оповідей не можна окреслити тільки словами — завжди лишається щось таке, що можна лише відчувати. І кожен це відчуває по-своєму. Адже письменник звертається до нашого ероса — власного, суспільного, загальнолюдського, а ця тема завжди буде хвилювати світ.

ББК 84.4

Copyright © 2006 Milorad Pavić
All rights reserved
© Н. Т. Чорпіта, переклад
українською, 2008
© Л. Д. Киркач-Осіпова, худож-
не оформлення, 2008
© Видавництво «Фоліо»,
марка серії, 2001

ISBN 978-966-03-4505-8

Літературно-художнє видання

ПАВИЧ Мілорад
ЕРОТИЧНІ ІСТОРІЇ

Переклад з сербської

Головний редактор Н. Є. Фоміна
Відповідальна за випуск Р. Є. Панченко
Художній редактор І. В. Осипов
Технічний редактор Г. С. Таран
Комп'ютерна верстка: І. Л. Цибульник
Коректор О. А. Кравець

Підписано до друку 07.08.08. Формат 70 × 108 ¹/₃₂
Папір офсетний Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний
Умов. друк. арк. 9,80 Умов. фарбовдб 10,14 Облік.-вид. арк. 8,57
Тираж 2000 прим. Замовлення № **211-08**

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідомство про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

ТОВ «Фоліо»
Свідомство про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 683 від 21.11.2001 р.

61002, Харків, вул. Чубаря, 11
Електронна адреса www.folio.com.ua
E-mail realization@folio.com.ua
Інтернет-магазин www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
61002, Харків, вул. Чубаря, 11
Свідомство про реєстрацію
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

Книжки видавництва «Фоліо» ви можете придбати:

склад-магазин у м. Києві
вул. Трьохсвятительська, 4
тел. (044) 279-25-48
e-mail: foliokiev@kv.ukrtel.net

гуртова торгівля:
ТОВ «Аргумент-Принт»
м Харків, вул. Чубаря, 11
тел. (057) 714-91-73
e-mail: realization@folio.com.ua

відділ роботи з роздрібною торгівлею
м. Харків, вул. Чубаря, 11
тел (057) 706-25-13
e-mail. trade@folio.com.ua

Інтернет-магазин «Фоліо» www.bookpost.com.ua

Книга поштою
Книжковий клуб «Фоліо»
м Харків, 61052, а/с 46
тел (057) 715-61-19 з 9 00 до 18.00
e-mail: club@folio.com.ua
Висилається безкоштовний каталог.

ТОВ «Видавництво Фоліо»
61002, м Харків, вул Чубаря, 11
тел. (057) 700-44-29
e-mail foliosp@kharkov.ukrpack.net
www.folio.com.ua

Представництво в Києві
м Київ, вул. Трьохсвятительська, 4
тел (044) 279-25-48
e-mail foliokiev@kv.ukrtel.net

МАГАЗИНИ ВИДАВНИЦТВА «ФОЛІО»

м. Київ

«Книги Фоліо»

ТЦ «Глобус» – 1, 2, 3 лінії

тел. 8-068-348-50-41

«Книги Фоліо», магазин-склад

вул. Трьохсвятительська, 4

тел. (044) 278-82-64

«Українська книгарня»

вул. Довженка, 3

тел. (044) 501-92-81

«Українська книгарня»

вул. Радищева, 12/16

тел. (044) 501-57-22

Книжковий ринок «Петрівка»

Центральний ряд, місце 25

Ресторан «Мураками»

Набережне шосе,

пасажирський причал № 2

ст. м. «Дніпро»

м. Львів

«Книги Фоліо»

вул. Коперніка, 3

тел. (032) 244-55-17

м. Харків

«Університетський

будинок книги»

пл. Свободи, 6

тел. (057) 705-20-66

Книжковий ринок

«Райский уголок»

6-й ряд, місце 4

м. Полтава

«Книги Фоліо»

вул. Котляревського, 38/40

тел. (0532) 60-31-73

м. Луцьк

«Книги Фоліо»

просп. Волі, 27

тел. (0332) 77-01-53

м. Кіровоград

«Книги Фоліо»

вул. Глинки, 2

Магазини-партнери

м. Вінниця

«Кобзар»
пр. Привокзальний, 2/1
«Буква»
пл. Гагаріна, 2
тел. (0432)52-01-64

м. Дніпропетровськ

«Буква»
вул. Театральна, 2
тел. (0562)36-05-38
Салон «Емпік»
пр. Карла Маркса, 67Д,
ТЦ «Гранд Плаза»
тел. (056)371-28-56

м. Дніпродзержинськ

«Книги»
вул. Шепетова, 4

м. Кривий Ріг

«Букініст»
пл. Визволення, 1
«Буква»
пр. Гагаріна, 38А/70
тел. (0564)78-92-83

м. Донецьк

«Буклет»
вул. Артема, 160

м. Житомир

«Світ книг»
вул. Київська, 17/1
ТЦ «Белая ворона»,
маг. «Книгомания»
вул. Московська, 24Б

м. Запоріжжя

«Літера»
пр. Леніна, 208
«Буква»
пр. Леніна, 147
тел. (061)270-00-89

м. Бердянськ

«Папірус»
пр. Леніна, 21/1
Супермаркет «Велика кишеня»
пр. Пролетарського, 12/73

м. Івано-Франківськ

«Арка»
Вінчевий майдан, 3
«Букініст»
вул. Незалежності, 19
«Буква»
вул. Бельведерська, 2А
тел. (0342)77-56-51

м. Кіровоград

пл. Єгорова, 23А
тел. (0522)22-25-97

м. Луганськ

«Літера»
вул. Сосюри, 137
«Знання»
вул. Володарського, 59
«Глобус-книга»
вул. Радянська, 58
«Гринченкова книгарня»
вул. Пушкіна, 3

м. Луцьк

«Книжкові барви»
вул. Єршова, 12
ТЦ «Глобус»
«Книжкові барви»
вул. Рівненська, 89
ТЦ «Імідж»
«Ліра»
Лесі Українки, 35А
ТЦ «Книжковий пасаж»
«Знання»
пр. Волі, 41

м. Миколаїв

Магазин «Книги» №1
вул. Радянська, 3
ТЦ «Бізнес маркет»
вул. Фалесівська, 35
Салон «Емпік»
пр. Леніна, 98
ТЦ «Сіті Центр», 3-й пов.
тел. (0512)582-832

м. Одеса

Мережа супермаркетів «Таврія»

«Вузівський»

Люстдорфський шлях, 140/1

«Грецький»

вул. Грецька, 3/4

«Аеропортівський»

вул. Гастелло, 50

«Європа»

вул. Дерибасівська, 21

«Літера»

пл. Грецька, 3/4 (ТЦ «Афіна»)

«Буква»

вул. Дерибасівська, 14

тел. (0482)35-84-04(05)

Салон «Емпік»

ТЦ «Наталка», 2-й пов.

пр. Шевченка, 4

тел. (048)785-51-80

м. Іллічівськ

ТЦ Іллічівський (Юнга)

вул. Леніна, 35

«Книгарня»

вул. Леніна, 19

Центральний універмаг

тел. (04868)6-25-80

м. Полтава

Супермаркет «Велика кишеня»

вул. Ковпака, 26

Салон «Емпік»

вул. Ковпака, 26

ТЦ «Екватор»

тел. (053)261-56-68

м. Кременчук

Супермаркет «Простір»

пр. 50-річчя Жовтня, 96

м. Миргород

«Буква»

вул. Гоголя, 116

тел. (05355)5-27-06

м. Рівне

«Буква-ТОР»

пр. Миру, 16

тел. (0362)620-465

«Знання»

майдан Незалежності, 5

«Слово»

вул. Соборна, 57

м. Суми

«Книголюб»

пл. Петропавлівська, 50

«Буква»

вул. Кірова, 8

тел. (0542)21-40-91

м. Херсон

«Літера»

вул. Радянська, 24

«Буква»

вул. Суворова, 22

тел. (055)222-60-47

м. Хмельницький

«Всесвіт-Преса»

вул. Проскурівська, 73

«Книжковий світ»

вул. Подольська, 25

м. Черкаси

Метро-книга

вул. 30-річчя Перемоги, 50

«Будинок Книги»

вул. Хрещатик, 200

«Літера»

вул. Шевченка, 258

«Світоч»

вул. Байди Вишневецького, 38

м. Чернігів

«Книги»

вул. Кирпоноса, 21

м. Чернівці

«Буква»

пр. Незалежності, 94

Інтернет-магазин

www.petrovka.com.ua

Мілорад Павич — поет, прозаїк, літературознавець, перекладач. Народився у 1929 році в Белграді. Фахівець з історії сербської літератури XVII—XIX ст., сербського бароко та поезії символізму. Випладав у багатьох європейських університетах (у Парижі, Відні, Фрайбурзі, Регензбурзі, Белграді), переклав сербською Байрона і Пушкіна, був номінований на Нобелівську премію в галузі літератури.

Ця книжка не може не зацікавити читача, адже до неї увійшли історії, які поєднані однією дуже важливою темою, а саме любовно-еротичною (зрештою, назва книжки говорить сама за себе). В них реальність існує поряд з вигадкою, і чітко зрозуміти, де між ними проходить межа, виявляється подекуди досить нелегко. Як у більшості творів Павича: сюжети цих оповідей не можна окреслити тільки словами — завжди лишається щось таке, що можна лише відчувати. І кожен це відчуває по-своєму. Адже письменник звертається до нашого ерота — власного, суспільного, загальнолюдського, а ця тема завжди буде хвилювати світ.

ISBN 978-966-03-4505-8

9 789660 345058